

A et A excursie Stockholm 03 06 99/ 06 06 99

ter informatie

vluchten

heen donderdag 3 juni

vluchtnummer SK 556

vertrek Schiphol 10.55uur/ aankomst Arlanda 12.50uur

terug zondag 6 juni

vluchtnummer SK 1557

vertrek Arlanda 20.30uur/ aankomst Schiphol 22.35uur

hotel

Rica City hotel, Gamla Stan,

Lilla Nygatan 25, 111 28 Stockholm

tel 0046 8 723 7250

fax 0046 8 723 7259

telefoonnummers onderweg

Katie Tedder 06 510 62 978

Madeleine Steigenga 06 229 57 210

deelnemerslijst Stockho

J. van Belkum	Jan	Amersfoort
F. Broeksma	Friso	Amsterdam
D. Dam	Diederik	Amsterdam
C. Dam	Cees	Amsterdam
J. Dam- Holt	Josephine	Amsterdam
H.F.D. Davidson	Hans	Amsterdam
B. Davidson	bronia	Amsterdam
J. Dekkers	Jeanne	Delft
H. Diddens	Hugo	Apeldoorn
O. van Dijk	Otto	Horssen
F. van Dongen	Frits	Amsterdam
U. Garritzman	Udo	Rotterdam
J. de Haan	Joost	Leiden
T. Hazewinkel	Tjakko	Amsterdam
D. Hiel	Digna	Amsterdam
R. Jansma	Rein	Abcoude
A. de Koning	Annette	Amsterdam
T. van Namen	Ton	Hoofddorp
B. Ninaber van Eyben	Bruno	Delft
H. van Olphen	Hans	Amsterdam
R. Rommel	Rixta	Haarlem
C. Sparnaay	Corien	Amsterdam
M. Steigenga	Madeleine	Den Haag
M.E. Struving	Liesbeth	Den Haag
K. Tedder	Katie	Scheveningen
J.G.C. Vegter	Chris	Leeuwarden
F. Verheijen	Fons	Leiden
P. van Vliet	Paulus	Utrecht
K. Volger	Kees	Heffinger- Luxemburg
R. Wilmink	Ruud	Den Haag
M. Swartz	Moshé	Abcoude

Programma

Stockholm 3 juni t/m 6 juni 1999.

Donderdag 3 juni 1999

10.55 uur	Vertrek Schiphol
12.50 uur	Aankomst Arlanda
14.00 – 14.45 uur	SAS en Hagaparken (Koppartents)
15.00 – 16.30 uur	rondleiding Universiteitscomplex door Charlotte Sommarin
17.00 – 18.00 uur	Bureau 'Lowe Brindfors' toelichting door interieurarchitect Jacob Zeilon
18.30 uur	inchecken hotel
20.30 – 22.30 uur	Boottocht met diner 'Onder de bruggen van Stockholm' onder leiding van Olle Zetterberg vertrek: Räntmästartrappan /Slussen

Vrijdag 4 juni 1999 Bustocht: ring om Stockholm

- 9.00 uur bustocht naar Vällingby via:
- 9.15 – 9.45 uur Italiaanse Instituut van Ponti
toelichting door Rosino Risi
- 9.45 – 11.15 uur gashouderspark Uggleviken/
Hjörthagen
vervolgen route richting Vällingby
via Ålstensgatan, Norra en
Södra Ängby
- 11.15/11.30 uur metro station Blackeberg
(Torsten Westman stapt op)
- 11.30 – 12.45 uur rondrit centrum Vällingby e.o.
door Torsten Westman
- 12.45 – 13.15 uur bezichtiging kerk Celsing
- 13.15 – 14.00 uur lunchen in Vällingby
op eigen gelegenheid
- 14.15 uur vertrek richting St. Markuskyrkan
via Södermalm.
- 15.00 - 15.45 uur bezichtiging St. Markuskyrka
(Lewerentz)
- 15.45 – 16.15 uur koffie onderweg
- 16.30 - 18.30 uur Woodlands Cemetery
(start in de Woodlandchapel)
rondleiding door Börje Olsson
- 18.30 uur bus vertrekt naar hotel

facultatief : avondwandeling
Södermalm
(zie alternatieven)

Zaterdag 5 juni 1999 Stockholm centrum e.o.

- 09.00 - 12.00uur Wandeling centrum
van Gamla Stan naar Bibliotheek
via Sergelstorg, Kulturhuset,
Hötorget, Konserthuset,
Centralbadet of winkelen.
- 12.00 – 13.00 uur lunch op eigen gelegenheid
- 13.00 – 13.30 uur Stadsbibliotheek van Asplund
(op eigen gelegenheid)
- 13.30 uur Start busexcursie stedebouw
langs interessante stadswijken van
Stockholm: Gärdet, Lärkstaden
(One happy Cloud, CKR)
St. Erikssjukhuset, Noor Mälärstrand,
Fredhäll en Reimersholm.
- 18.00 uur bus stopt bij Birkastaden:
voor liefhebbers: start avondwandeling
door Rödabergen en Atlasdistrict.
- 18.15 uur bus zet overige liefhebbers bij hotel af
- Avondprogramma vrij
Eten op eigen gelegenheid

Zondag 6 juni 1999 Stockholm: musea / Djurgården

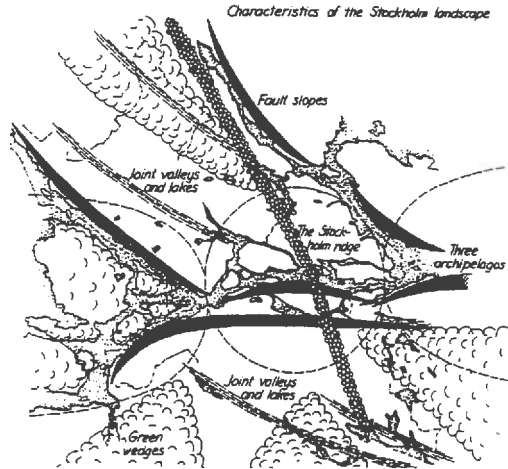
- 9.00 uur vertrek met bootje vanaf Slussen naar eiland Djurgården, diverse bezienswaardigheden: zoals monument Estonia, Liljevalch's konsthall, Skansen, hotel Hasselbacken
afsluitend: bezoek Vasa museum
10.00 uur open
- 11.00 uur bus haalt ons op bij Vasa museum en rijdt ons naar Moneo
- 11.15 uur bezoek Architectuur en Moderne Museum architect Moneo
bezichtiging op eigen gelegenheid
- 13.00– 14.00 uur Lunch Kantin Moneo (gezamenlijk)
- 14.00 – 16.00 uur busstocht naar Nackastrand, via Henriksdalberget/ Fåfangen/ Skärpnäck.
- 16.00 – 17.00 uur Nackastrand borrelen
- 17.45 – 18.30 uur Bezoek Villa Snellman in Djursholm
- 19.30 uur inchecken luchthaven Arlanda
- 20.30 uur vertrek met vliegtuig.
- 22.35 uur aankomst Schiphol

STOCKHOLM

Geologie

De stad is gelegen op heel oude rotsen van graniet en gneiss. Breuken, waarin rivieren, vormden laagten en beboste hoogten in nw & zo richting. Later kwamen daarover plooiën in o& w richting. Tijdens de ijstijden schraapten de uit het noorden komende ijsmassa's de rotsen aan de noordzij af, zoals in de archipel vaak te zien is. Bij de dooi vond een grote afzetting van materiaal plaats, soms opgestuwd in ruggen (as). Zo ontstond de Brunkebergsås, die dwars door centrum en Gammlastan loopt. Gedurende duizenden jaren rijst het land uit de zee met 1m per 100 jaar. Rond 1000 na chr. zijn de huidige oevers gevormd. Vanaf 6000 voor chr. is er bewoning.

Characteristics of the Stockholm landscape.

Klimaat

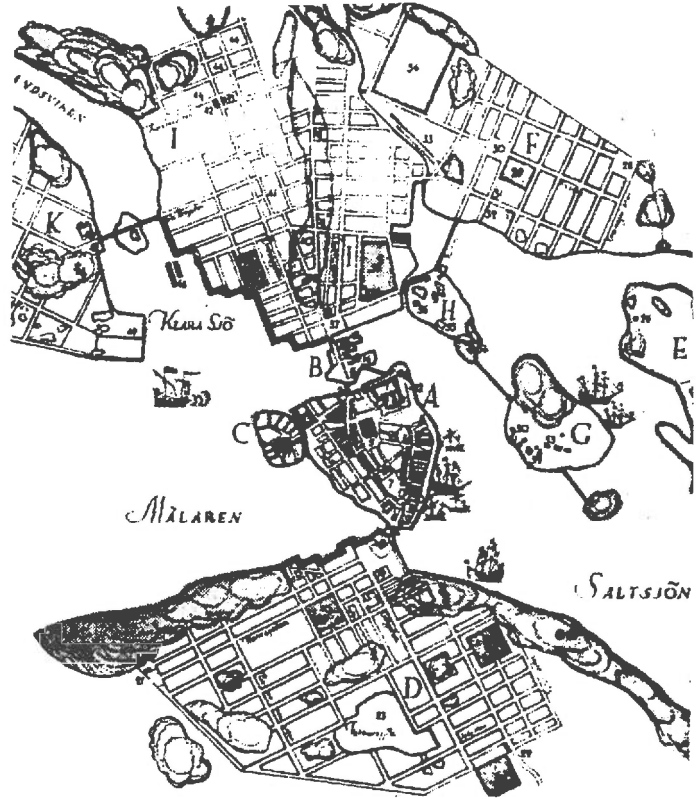
Opvalt de lage zon, die onder bomen door en diep in vertrekken schijnt. Zomers lang licht en winters kort tussen 9 en 3 uur. Hoewel Stockholm hoog op de aardbol ligt is het er niet extreem koud o.i.v. warme zuidelijke lucht en regen. Soms domineert de atlantische invloed - zachte winter en koude zomer- soms de continentale -warme zomer en koude winter. Meestal zijn de zomers aangenaam. Ze worden intensief beleefd: tussen de middag zonnen op lange rijen banken en weekends buiten op water of in zomerhuis.

Geschiedenis

Gammlastan is strategisch gelegen tussen twee smalle doorgangen van de Oostzee naar de uitgestrekte Malaren- binnensee. In de zuidelijke doorgang komt een sluis. Met de verovering van Finland lag de nederzetting centraal in het baltische gebied. Vanaf 1250 deel van de Hansa (m.n. met Lubeck) en verbonden met de Baltische landen groeit hier een belangrijke handelsplaats in de 13e en 14e eeuw. De Duitsers zijn er zo belangrijk dat zij zetels in de stadraad hebben tot 1471. Ook de katholieke kerk is machtig en bezit veel grond. Zo hebben de Fransiscanen een klooster op Riddarholmen. Bij de reformatie in 1572 vervalt alles aan de Kroon. Deze geeft later grond aan de stad, maar behoud ook delen lang zoals Djurgården. Gammlastan is van nature goed te verdedigen. Aan de

noordzij komt kasteel Tre Kronor ,later benut voor het paleis. Na een lange oorlog met de Denen scheidt Zweden zich af onder Gustav Vasa in 1523. Hij versterkt het kasteel en bouwt de nog bestaande verdedigingstorens op Riddarholmen. Zijn zoon Johan III laat het kasteel door een vlaams architect in een renaissance paleis ombouwen. Na WO II is Gammlastan minutieus gerestaureerd. Grote binnenhoven zijn gesaneerd.

Europese aspiraties heeft Gustav Adolf, die van Stockholm een Hoofdstad volgens de idealen van toen wil maken. Na de brand in het westelijk deel van Gammlastan laat hij dit op een strak grid herbouwen. In 1630 wordt gestart met het Skepsbron waterfront. Ook begint de groei op Norr-en Södermalm. (malm = horst) = wijk nabij centrum) Toch zijn er in 1635 slechts 15000 inwoners.

Stockholm. Land-use map from 1640.

Militaire ingenieurs ontwerpen het eerste stadsplan op een strak grid aan weerszijden van Brunkebergsås. (in Scandinavie zie je veel schaakborden in oude plaatsen) Te bergachtige delen worden voor parken en kerken gereserveerd. Dit resulteert in een markante ligging. In 1637 wordt op Norrmalm begonnen met de 11m brede Drottninggatan en zijstraten van 7.5m. In Brunkebergsås komen enkele doorbraken: de eerste straten van Östermalm. In Södermalm wordt Götgatan aangelegd en ook Kungsholm raakt bebouwd. De

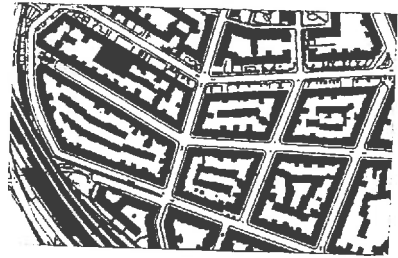
bevolking groeit naar 60000 in 1685. Rond 1650 heeft Stockholm een renaissance aanzien gekregen. Het stadsplan van toen heeft enkele eeuwen de stad bepaald. Buitenlandse architecten werden aangetrokken, zoals Simon de Vallee en de Duitser Nicodemus Tessin, die in 1630 komt. Zij en hun zonen domineren de 17e eeuw en introduceren een strak hollands palladianisme. De Vallee staat voor Riddarhuset. Tessin wordt stadsarchitect en zijn zoon volgt hem op. Zij openen de stad naar het water en naar het land waar zomerhuizen verzezen. De Tessins vernieuwen het paleis. Na een verwoestende brand in 1697 presenteert Tessin de Jonge in korte tijd zijn enorme baroque paleis. Maar na de nederlaag tegen Peter de Grote in 1709 vallen de werken stil. Pas na de afschaffing van de absolute monarchie en vrede met Rusland in 1721 kan in de "Vrijheids periode" met invoering van een nieuwe belasting het paleis afgebouwd worden en de koning er in 1754 intrekken. Tijdens Gustav III van 1772 tot 1792 treedt weer een periode van culturele bloei in. Zo laat hij Hagapark met zijn vreemde bouwsels van een Frans architect aanleggen vanaf 1781. De bevolking groeit weer naar 75000 in 1780. Maar Zwedens macht neemt af: in 1809 verliest het Finland aan Rusland.

Industrialisatie doet vanaf midden 1800 de stad groeien. Ook technische innovaties dringen door, zoals gas in 1853 en waterleiding in 1860. Ook begon toen het bestraten. In 1860 opent Söderstation en in 1870 Central Station. Langs regionale spoorlijnen gaat de stad groeien. Stoomboten ontsluiten mooie oorden voor de rijkere om te wonen of voor zomerverblijf. In 1866 komt er een stadsplan van Lindhagen dat licht en lucht naast parken en boulevards beoogt. Het zet het gridpatroon door aangevuld met diagonalen en sterren en enkele majestueuze boulevards zoals Sveavägen, 70 m breed en 2 km lang en Strandvägen. De realisatie is bescheidener: Sveavägen en Odengatan 30m en de overige 18m. De chique Strandvägen wordt wel 72m. Ook verzorgt hij een bouwverordening met regels voor de breedte en hoogte van straten. Vijf verdiepingen is standaard. In de jaren '80 is de groei extreem van 170 naar 245.000 inwoners. Speculatieve bouw overheerst, meest van zeer kleine woningen. Aan de voorzijde duurder met mooie gevels. Daarachter hofbebouwing nog kleiner en slechter in de vorm van vleugels of vrijstaande blokken. Tegelijk vinden moderne constructies ingang zoals bij Katarinahissen (lift + brug) en Mariahissen, de telefoontoren en markthallen. In 1892 komt een enorme gashouder klaar.

Annexatie en trams doen de stad uitdijen. Reeds in de jaren '80/'90 kocht de stad gronden aan voor steengroeve of vuilstort. In 1897 en in 1904 koopt ze resp. Liljeholmen en Enskede aan om zelf de groei te controleren en vanaf 1907 blijft ze intensief aankopen ook ver buiten de stad. In 1963, '75 en '82 worden nog Skärholmen, Vårberg, Lovsta, Riddarvik en Hansta verworven. Vanaf 1877 wordt het tramnet west- en zuidwaarts uitgelegd. In 1901 wordt het geëlektrificeerd. In 1941 wordt tot de Tunnelbaan (metro) besloten en in 1950 gaat de eerste lijn open. Uitbouw en modernisering gaat nog steeds door.

Stedeboom

1900 - '10 : Birkastad Dit stadsdeel westelijk van St. Eriksplan omvat 8 blokken gebouwd tussen 1900 en 1910 op het terrein van Rorstrands porceleinfabriek. De architectuur heeft een grote eenheid. De woningen zijn v.n. 2k + keuken en hebben gas, water en elektra.

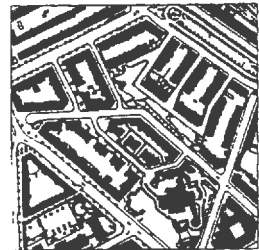

jaren 1900

1910 - '20: De nationaalromantische stijl ontstaat, gebaseerd op ambachtelijk vakmanschap, zij het dat staal en beton niet worden geschuwd. Zoals in Lillvachs Konsthall van 1917, het NK- warenhuis van 1915. Ook Sitte's invloed doet zich gelden. Waar het grid niet toepasbaar is in gecoupeerd terrein laat zijn benadering een soepele inpassing toe, zoals in Larkstaden en Eriksberg van 1907. Een andere trend was de ontwikkeling van tuinsteden tegelijk met de uitbouw van het tramnet. Zo ontstond rond 1910 Enskede. De kavels waren in erfpacht en er kon voor 80% van de kosten geleend bij een pas gestichte stadsbank. De huizen zijn van hout op basis van standaardtypen in prefab. De bouw is deels met eigen inzet en elkaar helpend. Met WO 1 komt een diepe depressie met enorme woningnood en overbevolking van flats. Dit stimuleert de oprichting van de Kooperatieve Woningvereniging Stockholm in 1916.

Ook de tuinhuisjes beweging neemt met steun van de stad een grote vlucht.

Lärkstaden valt uiteen in twee delen. Een dicht deel rond Eriksbergspark en een villadeel tussen Valhallavägen en Östermalmsgatan, waar alle stijlen te zien zijn. Naast gesloten wanden langs Karlavägen zijn er chique losse blokken aan Bragavägen. Focuspunt is de Engelbrektskerk van 1914 op een bult.

jaren '10 Lärkstaden

1920 -'30: Deze periode wordt aangeduid met Noords Klassicisme en Zweedse Gratie. Voorbeelden zijn Asplunds Stadsbibliotheek en Uppstandelsekapel en Pub-warenhuis in Kungsgatan. Eind jaren '20 begint de bouw van bruggen als Liljeholmensbro en Arstabro en de wedstrijd voor Västerbro. Ook Rödabergens met een Sitteplan en het zeer dichte Atlasdistrict worden gebouwd. Ondanks hoge productie is er schrijnende woningnood.

Als reactie ontstaat HSB o.l.v. architect Wallander, een federatie van huurders spaar- en bouwverenigingen. Hij voert badkamer en douche in, stortkokers en wasruimtes met machines in de kelder. Toch is ook dit decennium getekend door

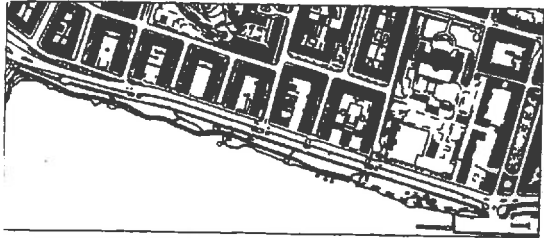
1k-flats. In het topjaar 1929 70% op 7000 flats.

Rödaberg westelijk van Vanadisplan ligt ook in gecoupeerd terrein. Het plan van 1909 is licht herzien in 1923 onder Lewerentz. Achter 5/6 lagen hoge buitenkant liggen 3/4 hoge blokken, vaak aan een zijde open met groene binnenhoven die samen een boeiend ruimte vormen. Veel aandacht voor afstemming architectuur, kleur en inrichting hoven. HSB bouwt hier veel, ook 1k, maar goed toegerust.

Atlasdistrict is gebaseerd op een plan van 1917, herzien in 1926. Het sterk hellende terrein leidt tot bijzondere oplossingen met poorten, trappen en doorzichten. De gevels zijn klassicistisch. De blokken zijn dik en de flats klein en vaak eenzijdig belicht.

1930 - '40: Functionalisme en socialisme.

In de jaren 20 is de bevolkingsgroei in Zweden tot stilstand gekomen a.g.v. crises, emigratie in het verleden en krappe behuizing. In Stockholm was 50% van de voorraad 1 kamer +keuken of kleiner. Veranderingen zijn nodig: in 1933 komen de

jaren '30 Norr Mälärstrand

sociaal democraten aan de macht.

Eind jaren '20 is er een sterke oriëntatie op de Duitse siedlungen en het functionalisme. In stedenbouwprijsvragen breken nieuwe gedachten baan. In de zomer van 1930 is er de Stockholm Tentoonstelling, vormgegeven door Asplund met aansprekende functionalistische gebouwen en modelwoningen. Met 1.5 mln bezoekers heeft deze een enorme invloed. In 1932 is er de prijsvraag van de stad voor goedkope woningbouw. Alle prijzen gaan naar ondiepe blokken met doorzonflats in strokenbouw. Dit type zal dit decennium overheersen in de buitenwijken. Het meest spraakmakende project is dat in Hjorthagen van 1935 met flats van 7.35 diep in vier- hoge blokken zonder lift. HSB zal in de centrale stadsdelen echter nog dikke blokken blijven toepassen. In 1936 zal de stad met HSB Stockholmshem en Familjostäder oprichten voor woningen voor grote gezinnen. Al snel worden dit instrumenten in de gemeentelijke woningbouwpolitiek. Zo wordt dit het decennium van het functionalisme met als iconen naast de expositie de grote bruggen, de verkeersknoop Slussen en Katarina hissen van 1935. En Asplunds crematorium, gestart in '35, waarin zijn modernisme reeds verwijst naar komende stijlveranderingen.

In 1927 is de prijsvraag voor Fredhäll en Kristineberg, het westelijk deel van

Kungsholm, dat de stad had verworven van de Staat. Markelius wint met een plan gericht op licht en lucht, de topografie en behoud van de mooie delen. In Kristineberg worden nog meest dikke (15 m), hoge blokken met lift en eenzijdig georiënteerde flatjes gerealiseerd. Fredhäll heeft een sterkere functionalistische inslag. Wel verrijst in Kristineberg het eerste dunne blok a.g.v. de prijsvraag voor goedkope woningbouw. In 1929 is de prijsvraag voor Gärdet, een groot gebied van de Staat. Deze dwingt tevoren de stad een veel hogere dichtheid af. Het vastgestelde plan van 1931 en de architectuur tonen een combinatie van oude en nieuwe ideeën. Zo hebben de 16m diepe blokken met eenzijdig gerichte flats een oost-west richting! Van de 6000 flats bestaat 80% uit 2 kamers +keuken. Het gebied bestaat uit een centraal deel met 8- hoge flats, overgaand in een mooie rand met 4-hoge losse balkjes, waarachter een zone met strokenbouw en vervolgens een groep torenflats. Ondanks alles is het een zeer gewild woongebied geworden.

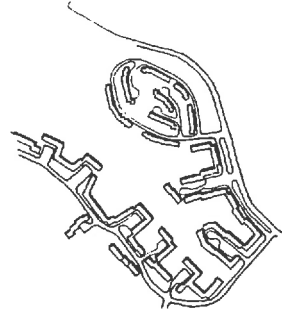
Norr Mälärstrand is een ander gebied waar het functionalisme in combinatie met classicisme doorbreekt. Basis vormt een plan van 1930. Ook hier kocht de stad grond van de Staat. Het is een strokenverkaveling met heel smalle hoven, die zich naar het zuiden en het meer openen. Alle koppen zijn 9 lagen hoog met functionalistische trekken. Intrigerend is een blok van Asplund op no 76. Langs het water wordt in 1941 een heel smalle maar attractieve parkstrook aangelegd met uitspanning. In de John Ericssonsgatan wordt het eerste kollektivhus door Markelius gebouwd in 1935 met als instigator het paar Alva en Gunnar Myrdal. Er zijn een creche, restaurant, wasserij en 20 personeelsleden voor 50 wooneenheden: luxe voor linkse progressieven. Tallkrogen is een voorbeeld van door de stad georganiseerde zelfbouw door arbeiders. Er kan 90% geleend worden en de rest is eigen arbeid. Er is begeleiding, de typen zijn gestandaardiseerd en de onderdelen geprefabriceerd. Geveldelen met ramen en deuren, spantjes en prefabblokken voor de schoorsteen. Hier gaat het om 950 eenheden en totaal zijn er dit decennium zo 3000 gebouwd. Södra Ängby is een villabuurt voor de betere stand gebouwd tussen 1934 -'39 door aannemers naar ontwerpen van Edving Engstrom, die tegelijk Hoofd was van Stockholms Onroerend Goed. Het zijn kubistische villa's met eenheid en variatie gebouwd in een geaccidenteerd terrein hellend naar het zuiden naar Mälaren.

1940 - 1960: bouwen aan de welvaartsstaat. In de oorlogstijd wordt nagedacht over woningbouw en verhoging van de woonstandaard. De 3k-woning wordt doel. Grotere verantwoordelijkheid gaat naar gemeentes en non-profit woningbouworganisaties. Stockholm koopt Svenska Bostäder op in '47 en bouwt de tien jaar daarna de helft van alle flats.

De naoorlogse architectuur laat het functionalisme los en wordt rijker in vormen en materiaal. Schuine daken komen terug en entrees krijgen aandacht. Pleisterwerk met kleur verschijnt. Nieuwe bouwvormen als torenflats, stervormige

schakelingen en rijenhuizen doen hun intree evenals gesloten hoven en slingerwanden. De Stockholm Landschapsstijl ontstaat, met o.a. als kenmerk de vorming van ruimtes in ruimtes met hagen en muurtjes b.v. om kinderspeelplaatsen te maken. Deze zijn trouwens onderdeel van een heel bewust beleid met een eigen organisatie. Er zijn speelplaatsen in vele soorten. O.a. met gebouwtjes en personeel.

Juni 1941 besluit Stockholm de tunnelbaan (metro) te bouwen. De stad had toen slechts een 1/2 mln inwoners. Toch werd goed transport tussen woning en werk als voorwaarde gezien voor oplossing van het woonprobleem. In '50 opende de eerste lijn naar het zuiden en in '57 was de verbinding via T-centralen naar Vällingby klaar. De T-baan werd de basis voor stedelijke groei. Deze was gebaseerd op twee documenten " Het toekomstige Stockholm " van 1945 en het Structuurplan van 1952.

Vällingby. 1950—55 (475)

Sterk was de invloed van de wijkgedachte naar Abercrombie's studie van 1943 en Mumford's Culture of Cities, die in '42 in het zweeds verscheen. Het eerste beroemde voorbeeld is Arstacentrum - niet aan T baan- van de architecten Ahlsén, geopend in '54 en bedoeld voor 25.000 bewoners. Naast winkels zijn er bioscoop, bibliotheek en sociale ruimtes. Langs de T-baan ontstaan nu in hoog tempo nieuwe wijken van een 15.000 inwoners rond een centrum met winkels, scholen, kerk en andere zaken. B.v. begin '50 Blackeberg, Räcksta, Bandhagen en eind '50 het groter Högdalen en het sympathieke Rågsved. Dan verschijnen ook de torenflats bij de centra, als vrucht van het industrieel bouwen. Ook komen er enkele districtscentra, zoals Vällingby aan de westkant op 20 km van de city, geopend in '54 en later vergroot. Aan de zuidkant Farsta op 15 km, geopend 1960. Ze zijn gepland met resp. 25 en 30.000 eigen inwoners. Vällingby met gebouwde parkeervoorzieningen en een sterke integratie met wonen en werken werd beroemd om zijn architectuur en pleinen met fonteinen. Het grondplan is van Markelius, de architecten zijn Backström en Reinius en Nyrén en Celsing voor de kerken.

1960 - '70 / '80: grootschalige woningbouw tegen woningnood. In 1960 bereikt de bevolking van Stockholm zijn top met ruim 800.000 . Voor heel Zweden was een enorme bevolkingsgroei voorspeld - zoals in Nederland. Het parlement besloot daarom in '65 tot het 1 mln woningenprogramma, te bouwen in 10 jaar, v.n. als flats. Rationalisatie, bouwkranen en aannemers bepalen het beeld tesamen met Atlas Copco's drillboren, die iedere rots plat krijgen. In de Stockholm's Planstandaard van '65 liggen alle normen voor volmaakt wonen vast. Desondanks was het resultaat dramatisch aan de zuidwestzijde in Bredang, Sättra en

invloed. In city 62 en 67 gaan de grootschalige ingrepen door en het gebied wordt uitgebreid. Er zijn nu 17 parkeergarages gepland en 30.000 parkeerplaatsen. Het aantal te slopen panden neemt toe van 340 naar 460 met 1.2 mln m2 oppervlak. 'Het verzet culmineert voorjaar '71 rond een groep oude olmen in Kungsträdgården die moest wijken voor een T-baan-uitgang. Een massa mensen verhindert dit tot ontzetting van de verraste technici en politici. (hieronder een van de mooiste stations) Een recessie ondersteunt de omslag en Cityplan 75 houdt meer rekening met het erfgoed. Het wonen in het centrum raakt in en de enorme sloop maakt plaats voor vernieuwing eerst nog lomp, later zorgzamer. In '71 zal ook de eerste fase van Kulturhuset dat een tegenwicht tegen de overdaad aan commercie moet bieden, gereed komen. Het is gebaseerd op een prijsvraagontwerp van Celsing uit '66. Het besluit in '68 om het parlement er tijdelijk onder te brengen versnelde de realisatie. Aan het plein grenzen veel vrij toegankelijke ruimtes, er zijn voorstellingen en exposities. In de winter is het aldus een zegen voor publiek van allerlei pluimage. Bovenop is een cafe restaurant met terras.

1980 - '90 : renaissance stedelijkheid. Voorgaand was sprake van de doodlopende weg van het op productie en rationaliteit gerichte bouwen, i.h.b. het miljoen woningenprogramma.

De resultaten daarvan waren mede de katalysator van het verzet tegen het politiek bestuur en de decennia leidende socialisten en de daarmee verstregelde burocratie. Het verzet wordt breder, feller, creatiever, kundiger en raakt slim georganiseerd. Leidende kranten zijn actief in de meningsvorming en ondersteunend in de organisatie. Het is ook

jaren '80/'90 Skarpnäck

zeer herkenbaar. Per slot in Europa waren in verwante situaties gelijksoortige wegen bewandeld, zoals ook in de nieuwe aanpakken veel herkenbaars zit. Zo zijn er projecten in de jaren '70 die doen denken aan nederlandse pogingen, die eindigden in de truttigheid. Daarna brak de rekonstruktie van de europeese stad door, met het oude Stockholm bij de hand. Parallel hieraan raakten grote bouwterreinen aan de stadsrand op. De blik richtte zich ophergebruik van verouderde havens, emplacements etc. en op dubbel grondgebruik door overbouwning van infrastructuur. Voorbeelden zijn Södra Stationsgebied, Blekholmsterrassen Hammarbyhamm en Skarpnäck. De laatste nog in het open

veld, maar gebaseerd op bouwblokken. Doelen zijn menselijke schaal en kontakten, variatie, rijkdom in vorm, materiaal en woonvormen, funktiemenging, terugdringen auto, rijke openbare ruimte alsook samenhang en eenheid. Middel is o.a. een sterke regie vanuit Stadsontwikkeling (Stadsbyggnadskontoret) tot aan het kleurgebruik toe.

Skarpnäck

Dit is de laatste grote uitbreiding aan de zo-kant, grenzend aan Nacka natuurgebied. Het terrein is plat en open - een oud vliegveldje - tussen beboste hellingen. Studies gestart in '76 gaan uit van 40 ha natuur, 35 voor wonen en 25 voor werken. De hellingen en de bulten blijven gespaard als regeninfiltratiezone. De beoogde 2000 woningen worden later 3000 op hetzelfde oppervlak, o.a. ten koste van niet-woonfuncties.

Het antwoord op de hoge dichtheid ligt niet meer in hoogbouw en grootschalige buitenruimtes (anoniem, monotoon). De inspiratie komt van de hergewaarde oude wijken met bouwblokken en hoven. Zij het dat de hoven nu publiek worden met poorten en stegen. Groen in straten en hoven moet met een beperkte hoogte (4/5 lagen) een tuinstadbeeld oproepen. En zolang de bomen klein zijn moeten lange straten een blik op de beboste hellingen bieden. Het ontwerp vertoont een schaakbordpatroon, een centrale allee met voorzieningen, een centraal plein en park met een Folkets Hus met een bibliotheek e.d.. Er zijn een 30 -tal woonblokken op een terrein van 400 x 900 m. Het autoverkeer is beperkt en om te parkeren zijn er bovengrondse garages. In de voet van de gebouwen o.a. crèches. Het vlakke terrein en de hoge bouwsnelheid worden beantwoord met "geplande variatie" en een sterke sturing door de stad van de architectuur (baksteen, rood) en de openbare ruimte. Realisatie tussen '82 en '87. De tunnelbaan komt pas in '94. Na de eerste studies wordt er in hoog tempo door de stad en drie grote instellingen, die z.g. parallele opdrachten krijgen voor 700, 700 en 400 woningen, verder gewerkt. Over inzendingen en de uiteindelijke architectenkeuze is er geen publiek debat. Wel publiceert het blad Arkitektur een speciaal nummer (7-'80) met de inzendingen en commentaar. Zo blijkt dat er discussie is geweest over de ideale omvang van de bewonersorganisaties, n.l. die van een hof met voorzieningen of van meerdere hoven. Ook de geïsoleerde benadering van dit projekt los van het aangrenzende veel oudere Bagermosen met zijn sociale problemen wordt gehekeld. Het scherpst is Lennart Holm , directeur Statens Planverk, in een bijdrage met titel " Lofrede op de willoosheid van de jaren '70". De bedoelingen zijn nobel, maar de inhoud discutabel. Primair is de vorm en daarin worden zo goed mogelijk woningen geperst. De hoge dichtheid en de hofvorm zijn niet genoeg, ook is er nog geplande variatie! " Hier geen meter monotonie, alleen werveling van architectuurmotieven, wier vermogen om identiteit en orienteerbaarheid te scheppen de grens van zelfmoord bereikt. De stijlhistorische terugblik is soms genant. De bezonning van veel woningen en delen van hoven slecht. Inkijk is geaccepteerd. De hoogtebeperking en de

noodzaak van lift-economie leidt tot knullige oplossingen. Het is triest dat de stad zelf dit stuk regisseert". Een ander bekritiseert de overdreven verwachtingen van de hofgemeenschap. Skarpnäck als een eiland van harmonie in de stad? Ook is er het geringe verschil tussen de hof- en straatzijde, terwijl er vroeger een sterk contrast was tussen de grote lijnen van de straat en de landschappelijk behandelde hoven.

Södra Station:

In '79 koopt de Stad het goederenemplacement dat over grote lengte Södermalm doorsneed. Een prijsvraag levert naast een plan met torens van 20 tot 40 lagen pleidooien op voor een klassieke Europese stad met attractieve openbare ruimtes. Besloten wordt tot een dek over de resterende zes sporen, waardoor het gebied met 6 ha groeit tot 23 ha. In '84 ligt er een goedgekeurd stadsplan en '86 start de bouw. Het plan is geënt op het in Södermalms stadsmilieu (pleintjes, arkaden, portieken en hoven) en ingepast in de structuur. De noord-zuid straten lopen weer door en is er van Medborgarplatsen door Fatburpark naar Södra Station en verder een wandelroute. Aan de straat zijn commerciële ruimtes gepland. Het parkeren is ondergronds. De bouwhoogte is meest 6 tot 9 lagen. Gepland waren 2650 woningen en 45.000 m² voor winkels, kantoren, crèches e.d. en een stadspark. Vele parkjes en pleintjes moeten de hoge dichtheid compenseren. Het plan is in 15 projecten opgedeeld. Vanuit Stadsontwikkeling is er sterk aangestuurd middels milieuprogramma's gericht op openbare ruimte, kleuren, gevelmateriaal en wezenlijke details. De halve cirkel van Taller en de hoge toren van Henning Larsen hebben veel discussie opgeroepen. De toren is vaak van hoogte en vorm veranderd.

Hammarby Sjöstad:

Hier gaat het om hergebruik van een havengebied aan de zuidrand van Södermalm. In '91 is een plan gepresenteerd dat beoogde de centrale stad zich tot hier te doen uitstrekken en de overgang te markeren naar de lossere

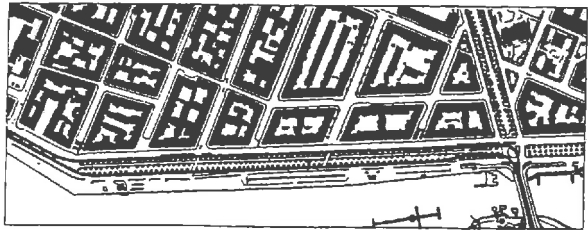
jaren '90 Hammarby

voorstadsbebouwing. Gekozen is voor een strak regelmatig patroon als in de oude stad. Ook is gekeken naar Norr Mälarstrand en de bebouwing haaks op het water. Dit resulteerde in een keuze voor U- vormige hoven met een toren in de opening. Het functionalisme klinkt door in het project van '94. Het vroegere en traditionelere Hammvaktens- project ernaast van begin '80 grijpt terug op de hovenstructuur van Södermalm. Stegen en poorten verbinden de hoven, maar

vandaar is er geen zicht op het water. De hoogte is 5 tot 6 lagen. Inhoud: 600 woningen, winkels, crèche, en vrijetijdskamers. De verdeling is 20% 1 en 2, 70% 3 en 4 en 10% 5 en 6 kamer. Over de kade rijdt alleen de bus. Een voetbrug zal zorgen voor het contact met latere projecten aan overzijde kanaal.

Blekhölmsterrassen:

Hier vormen 5 recente woontorens een echo op 5 steere functionalistische schijven aan de overkant van Klara Sjö. Ze zijn onderdeel van een project inclusief kantoren boven een stadsautoweg met 40.000 voertuigen per dag. De overbouwing lost de hinder op en wordt betaald uit de bouw erboven. Reeds in '29 was er een prijsvraag voor overbouwing van een deel van het emplacement. In '80 begon een nieuwe studie met als inzet totale overbouwing. Uiteindelijk kwam er een bescheidener plan met de Cityterminal boven de sporen en het andere boven de autoweg. Dit project heeft een symmetrieas haaks op het water en is gebaseerd op een herhaling van 8 dezelfde kantoorblokken met verwante modellering van de hoofdmassa en variaties in kleur en toevoegingen. Ervoor 5 woontorens aan wier voet een smalle groenstrook met gras, wilgebomen en houten plankieren, verwant aan die langs Norr Mälärstrand. Een plek voor zonninnende stockholmers.

jaren '90 Strändvagen

.o.

Programma**Stockholm****3 juni t/m 6 juni 1999.****Donderdag 3 juni 1999**

10.55 uur	Vertrek Schiphol
12.50 uur	Aankomst Arlanda
14.00 – 14.45 uur	SAS en Hagaparken (Koppartents)
15.00 – 16.30 uur	rondleiding Universiteitscomplex door Charlotte Sommarin
17.00 – 18.00 uur	Bureau 'Lowe Brindfors' toelichting door architect Jacob Zeilon
18.30 uur	inchecken hotel
20.30 – 22.30 uur	Boottocht met diner 'Onder de bruggen van Stockholm' onder leiding van Olle Zetterberg vertrek: Röntmästartrappan /Slussen

Arlanda flygplats

1976-99.

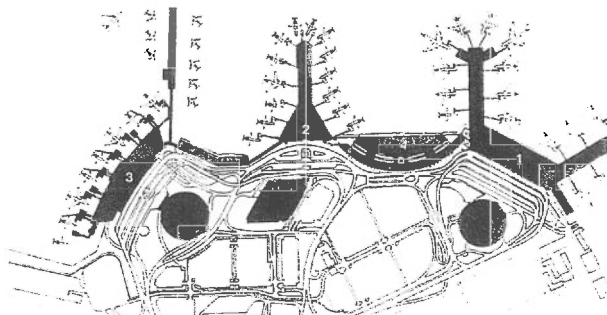
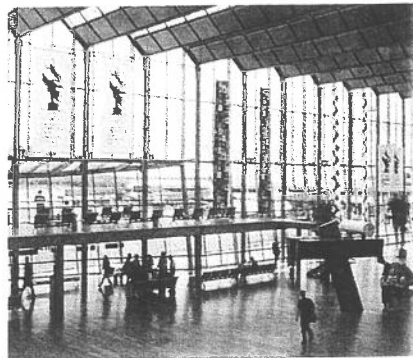
Like most airports throughout the world, Arlanda has also expanded several times over, each time with a high level of architectural quality. Arlanda International (1) was completed in 1976 by BJR Arkitekter, and with its blond interior and stainless steel exterior still gives a lasting impression.

Arlanda Inrikes (2), Berg Arkitektkontor and Stintzing Arkitekter, was completed in 1982-83 and at the time was a very modern complex, compactly planned for a quick stream of passengers. The building was awarded the Kasper Salin Prize in 1983.

The next phase was another terminal for domestic flights (3), Berg Arkitektkontor 1988-90, elegantly formed with a stroke of fifties modernism, but without the intimacy of the earlier domestic terminal.

Sky City (4), van Mierop & Belaieff Arkitektkontor 1990-93, is a shopping and conference center that forms a link between the domestic and international terminals. The beautiful large glazed hall with restaurants and shops has few counterparts in an airport setting.

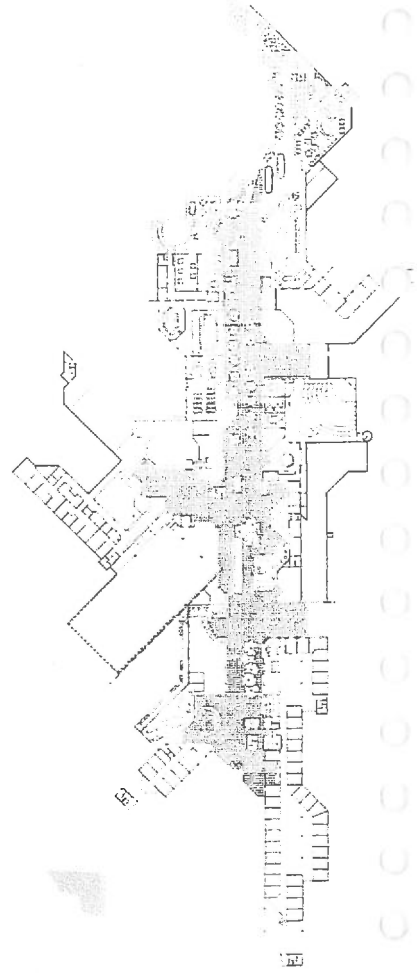
Underground railroad stations are currently (1998) being constructed for a new line that will transport passengers to and from the center of Stockholm.

SAS

Niels Torp, 1985–87. Frösundaviks allé 1, Solna.

One of the most successful companies of the early-1980's was the airline company SAS. No costs were spared when they came to gather their scattered facilities under one roof in the beautiful natural setting at Frösundavik Bay. The Norwegian architect Niels Torp won an invited competition with an entry that was seen as an interpretation of the company president's motto, "demolish the pyramids." A low building was organized "democratically," with a number of smaller office wings collected around a long, spatially interesting toplit indoor street. The vocabulary is a cool, elegant modernism combined with Nordic blond, which has become the architect's hallmark in several later projects.

SAS gebouw.

Uitgangspunt van de architect is een systeemdenken om overzicht te behouden met een dusdanig uitgebreid programma van o.a. 1450 eenheidskantoortjes van 3x4 meter. Het kantoor is geen bastion van waaruit mensen werken, meer een ontmoetingsplaats waar door uitwisseling van ideeën, werk wordt geïnitieerd. Het landschap van de tuin is praktisch ingericht. Het verder gelegen strand is openbaar. Het gebouw loopt trapsgewijs af naar het water. Om nog meer relatie met het water te maken is tot in het gebouw een klein meertje gegraven. Het kantoor is gebouwd in een oude steengroeve. 150000 m³ rots is uitgegraven om het gebouw harmonisch te plaatsen in verhouding tot de bestaande rotsformaties in de omgeving. De vijf kantoor"huizen" zijn verbonden met een straat. Deze rechte straat (stelsel van trappen) loopt van de aankomsthal tot in de binnenstraat met een trap naar het beneden gelegen restaurant. De binnenstraat volgt de natuurlijke loop van het terrein en geeft een overzichtelijke entree tot de kantoorhuizen met liften en trappen. Vanuit de straat zie je de omliggende natuur. Aan de straat liggen alle verkeersfuncties, waardoor ontmoetingsplaatsen ontstaan. De fasaden naar de binnenstraat is robuust met een warme uitstraling. Loggia's met terrassen geven een relatie tussen de binnenstraat en de kantoren. Het gebouwd wordt gebruikt als een dorp. Je kunt er fitnessen, eten, boodschappen doen, naar concerten luisteren, zwemmen, maar ook werken.

Hagaparken

1:10000

- A GUSTAF III:S PAVILJONG/ HAGA PAVILION. O. TEMPELMAN L. MARSELIEZ 1787-1792
- B. KOPPARTÄLTEN/ COPPER TENTS. L.J. DESPREZ 1787-1790
- C EKOTEMPLET/ ECHO TEMPLE. L.J. DESPREZ 1790

Hagaparken

F M Piper, O Tempelman, L J Desprez, L Masreliez 1780-97

623 Haga Solna, 1780-97 English garden with pavilions and temples architect F. M. Piper for King Gustav III. 1786-92 foundations for a never executed palace project architect L. J. Desprez a.o. Turkish Kiosk 1786 architect F. M. Piper. Echo Temple architect C. C. Gjörwell. Pagoda architect L. J. Desprez.

The King's Pavilion 1787-89 architect O. Tempelman, interior decorations L. Masreliez. 1937-48 restoration architect R. Hjorth.

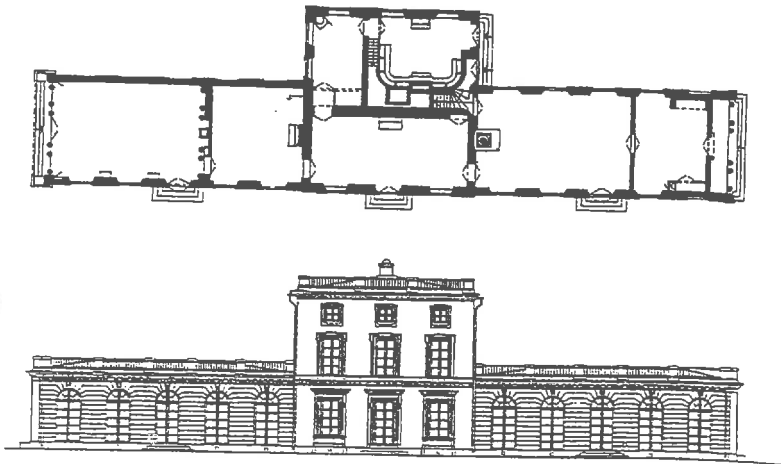
This pavilion, one of the supreme achievements of the Gustavian classical revival, set the pattern for a large number of summer residences. Themes from the Trianon at Versailles and from the Royal Palace have been deployed in superb interaction between the interiors of the rooms, large windows and the surrounding park land. Symmetrical, low wings extend from the cubical main body, which was a conversion of an earlier building. Grand Serlianas with marble columns open the ends of the wings to the park. Masreliez's painted decorations in practically all the rooms are mostly in Pompeiian style and in some cases emulating the Adam Brothers.

The Queen's Pavilion 1802-04 architect C. C. Gjörwell for King Gustav IV Adolf.

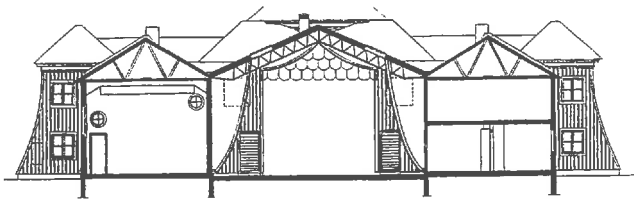
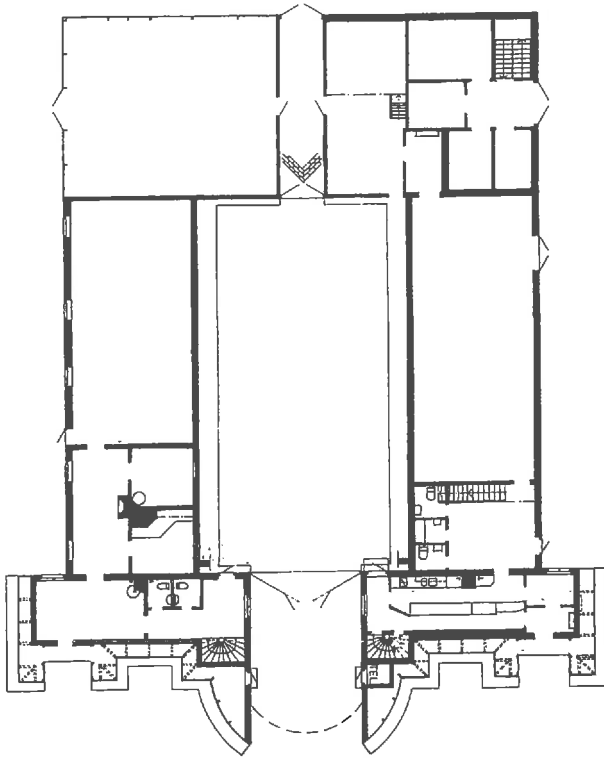
The white building, in strict Neo-Classical style with an elevated central section, gable pediment and Tuscan portico, is an early example of the type of manorial residence which was still being built well into the 1860s.

The Copper Tents 1787 architect L. J. Desprez. Restoration and new interior of the central part after a fire 1977 architect T. Olsson.

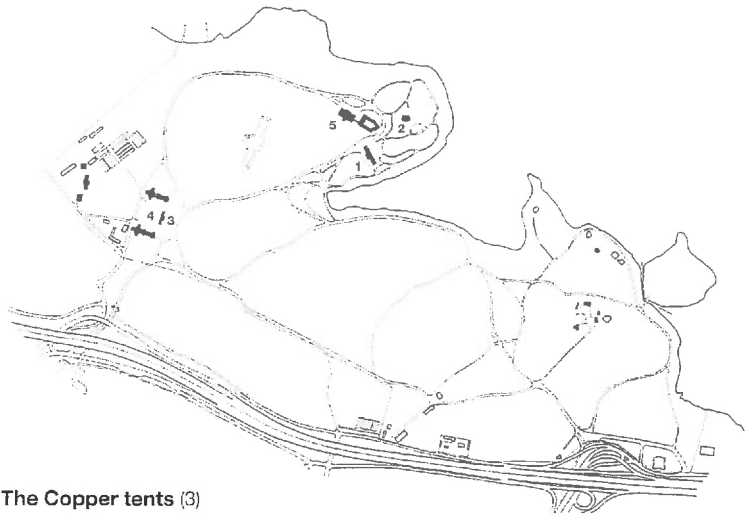
Outbuildings and guard rooms were disguised here as Turkish military tents, like stage scenery with façades of painted sheet metal. The new glittering silver interior design for the middle tent, now used as a cafeteria, is fully in keeping with the original conception.

Hagaparken

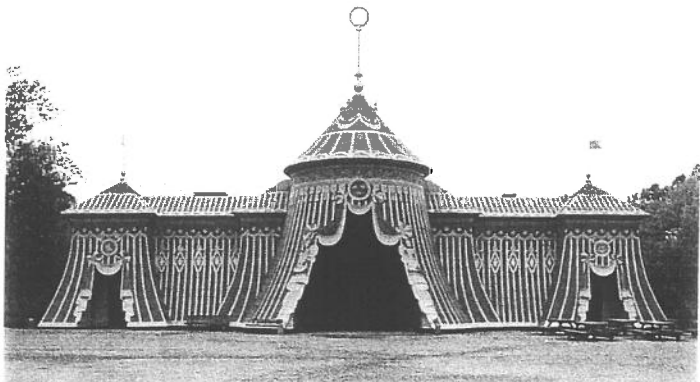
1:400 KOPPARTÄLTEN

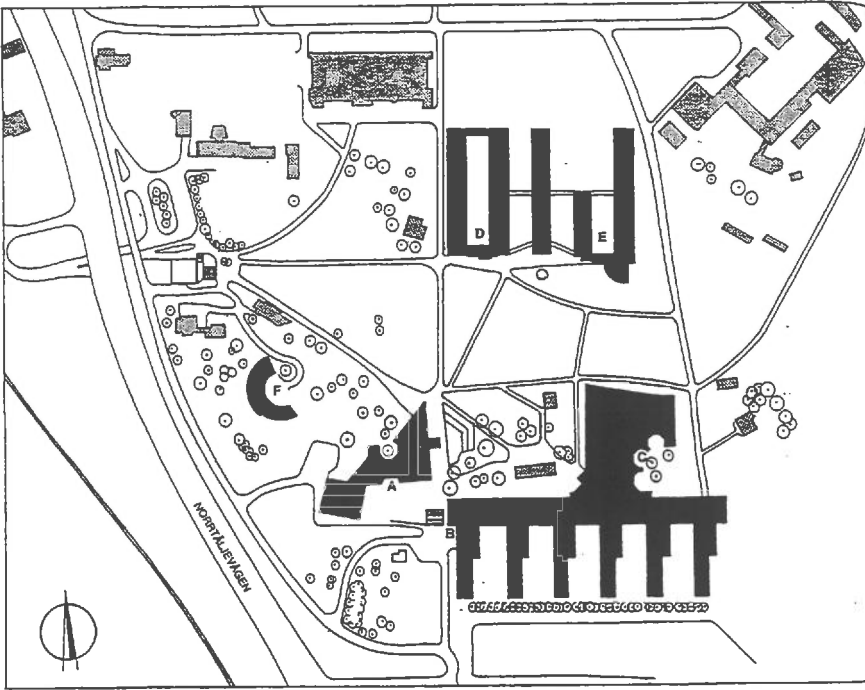

The Copper tents (3)

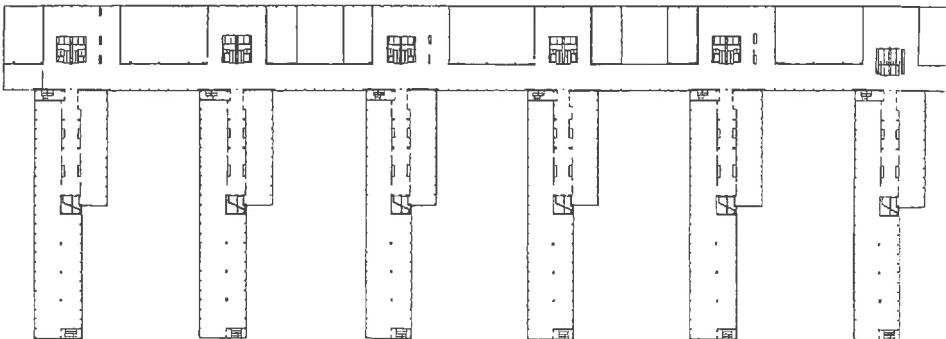
L J Desprez, 1787.

CF Adelcrantz first used the form of an army tent for a park guardhouse at Drottningholm in 1781–82. Five years later the set designer Desprez built an entire ensemble of buildings with copper facades painted to look like canvas tents. Though they have the character of lightweight installations, the buildings are carefully aligned along an axis with an entrance rotunda in the middle. Inside, Torbjörn Olsson's café, created in the 1980s after the original was destroyed by fire, is an interpretation in aluminum of Desprez's concept for the exterior (4) and was awarded the Kasper Salin Prize in 1978.

- 1:6000 A ALLHUSET / STUDENT CENTRE, R. ERSKINE 1979-1981
 B SÖDRA INSTITUTIONSBYGGNADERNA / SOUTH BLOCKS, D. HELLDÉN 1968-1971
 C BIBLIOTEKET / LIBRARY, R. ERSKINE 1981-1983
 D ARRHENIUS LABORATORIET / ARRHENIUS LAB., C. NYRÉN ARKITEKTKONTOR 1972-1975
 E BIOLOGILABORATORIET / BIOLOGY LAB., C. NYRÉN ARKITEKTKONTOR 1983-1985
 F JURISTHUSET / LAW STUDENT CENTRE, R. ERSKINE 1990

1:2000 SÖDRA INSTITUTIONSBYGGNADERN, VÄNING 4 / FOURTH FLOOR

Universitetet

David Helldén, Ralph Erskine, Carl Nyrén 1968-90

Allhuset ("All purpose building") 1979-81 architect R. Erskine. Museum of Agriculture, 1907 architect E. Josephson.

The students' assembly hall and main service centre, with catering facilities, social areas and shops, is an organically shaped unit in a buoyant tent-like architecture of wood, brick and concrete, combining the natural colours of the materials with virtually all-white interiors of the stair hall and the rotund auditorium. The restaurant facilities utilise the old museum of the Academy of Agriculture, the main hall and galleries of which were already converted to this end in 1969. This impressive building is a basilica of red brick, white rendering and stone, and its exterior has been left unaltered.

Aktiverum sports centre 1982-83 architects R. Erskine, B. Ahlqvist.

A light, resilient gymnasium with glulam arches, faced with corrugated sheet metal and with black and red panelled gables - an important step towards giving the new university community, at long last, an environment which will be both functionally and architecturally acceptable.

Blom's House originally the main laboratory at the Academy of Agriculture, 1837-38 architect F. Blom, 1926-27 extension architect G. Holmdahl, 1975 restoration for the central administration of Stockholm University architects O. Hidemark, G. Månsson.

This, the oldest institutional building on the Frescati campus, has a balanced plaster façade in which the round-arched windows of the upper storey appeal like a frieze under the cornice - a placid, French-influenced Empire. This building was originally designed as one of Blom's prefabricated timber houses.

Villa Bellona 1907 architect L. J. Lehming.

The sole survivor of seven villas, in elaborate, attractive Art Nouveau panel architecture, erected by the Royal Academy of Agriculture for its seven professors on the southern slope in front of the agricultural laboratory. The others were torn down to make way for the South Block, but another two could very well have been saved.

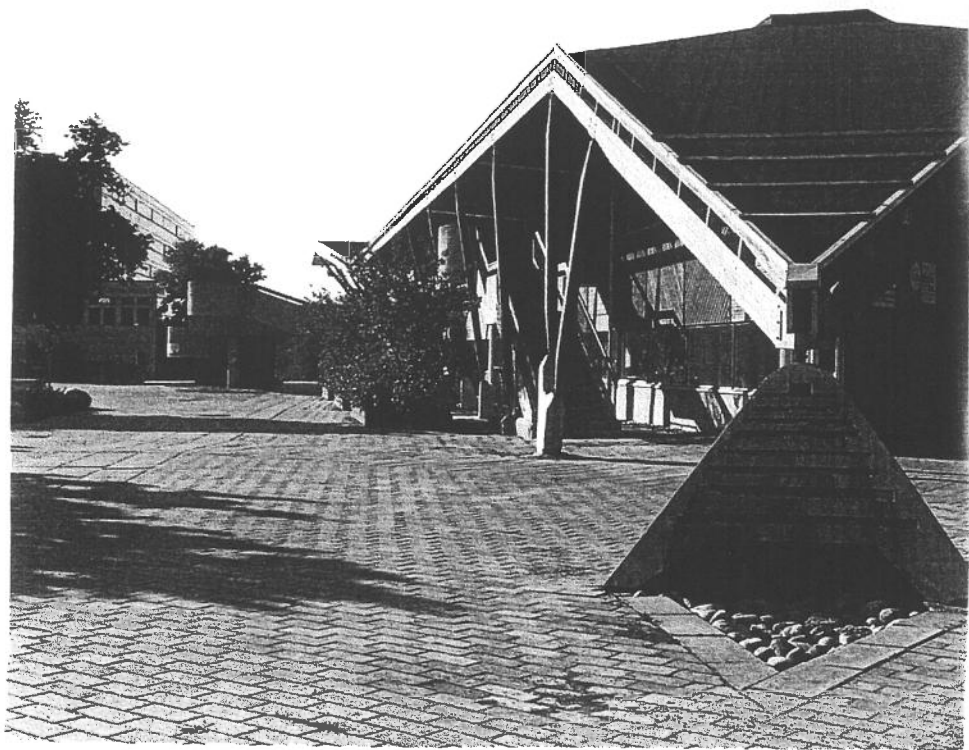
517 Stockholm University Frescati. "The South Block", institutional buildings for the humanities, social sciences and law faculties 1968-71 architect D. Helldén. Arrhenius Laboratory 1972-75 architect C. Nyrén, connected buildings for the biology faculty 1983-85 architect C. Nyrén.

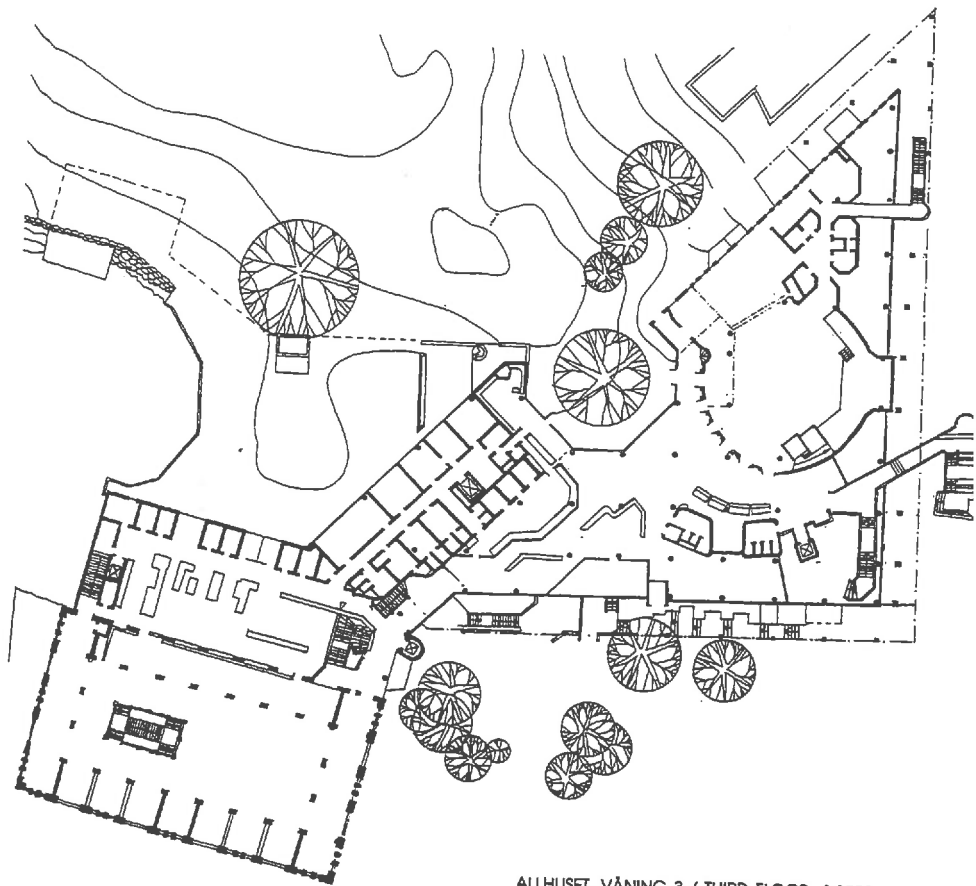
Whereas in the case of elementary and secondary education integration of teaching facilities with the community at large was a main issue, there was much less aspiration of this kind involved in the heavy expansion of higher education during the 1960s. The Stockholm University does not in any way deviate from the international pattern of enormous out-of-town campuses.

In the 1960 competition, first prize went to a Danish design, by Henning Larsen, in which buildings were mounted on large concrete slabs in the Djurgården terrain. The complex which materialised is much larger in scale and aims for flexibility of expansion, with rectilinear structures of prefabricated concrete elements.

The buoyant linearity characterising Helldén's presentations can be seen in the façades of greyish-green glass - an attempt to dematerialise the big volumes. Six tall slab blocks housing study units, offices and small class rooms, are joined onto an endless corridor for communications and lecture rooms. Inside, the scale and the coldly abstract vocabulary make a sterile impression which reflects the lack of concern shown by the building programme for the educational environment as a whole.

In the buildings for experimental subjects, the framework system is proclaimed by the external rows of prefabricated pillars with projecting ancones. The prominent section above the entrances and the roof structures have been given an expressive form, with stainless sheet metal cladding. Despite its emphasis on technical aspects, this buildings is characterised by a concern for environmental details.

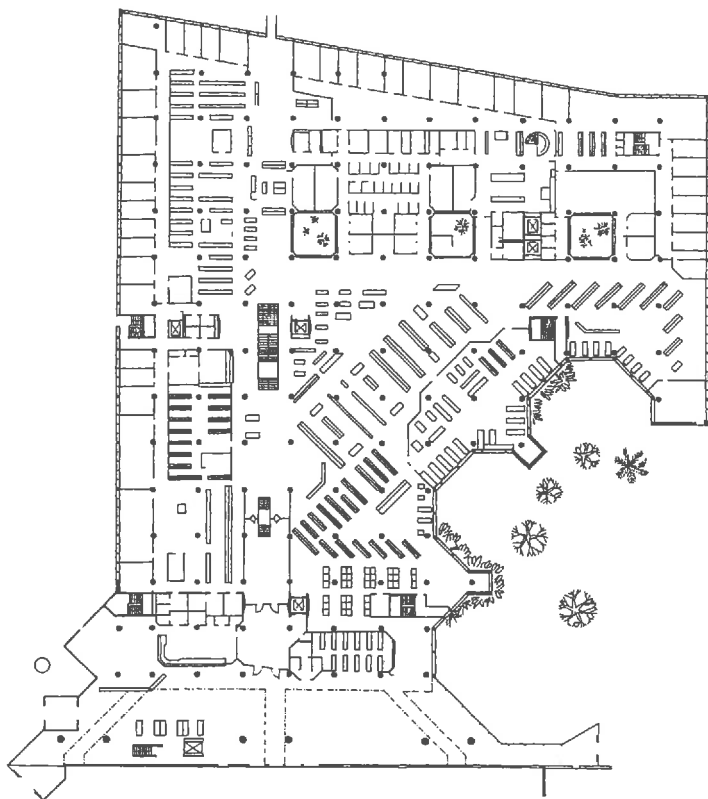

ALLHUSET, VÅNING 3 / THIRD FLOOR 1:1000

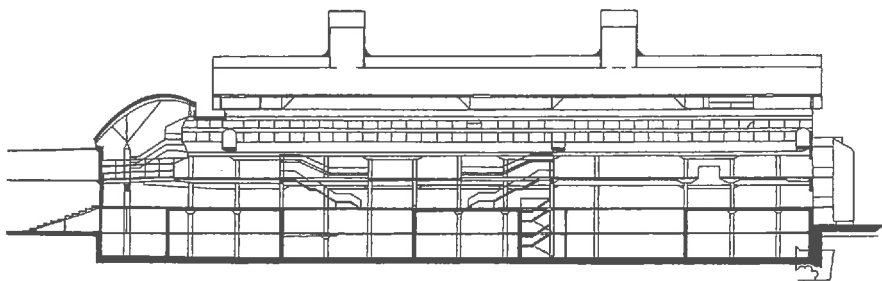
Allhuset

Ralph Erskine, 1981.

The Student Union was the first of the new buildings to be designed in accordance with the new, freer plan for university expansion, which replaced the rigidly structuralist original. The building contains a restaurant and assembly rooms for the students. It was awarded the Kasper Salin Prize in 1981.

BIBLIOTEKET, ENTRÉPLAN / GROUND FLOOR 1:1000

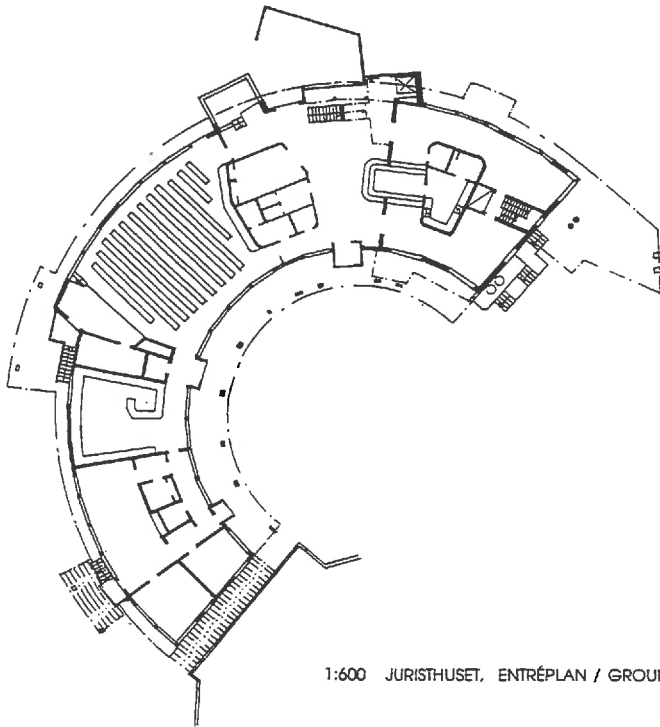

The extensions for biosciences take up the same prefabricated system of concrete pillars, but in more gentle terms and with façade sections of green-painted wooden panelling, partly intended as an allusion to earlier timber buildings which were regrettably demolished in the course of construction work. One striking architectural feature is a projecting auditorium, an irregular volume which is also weatherboarded.

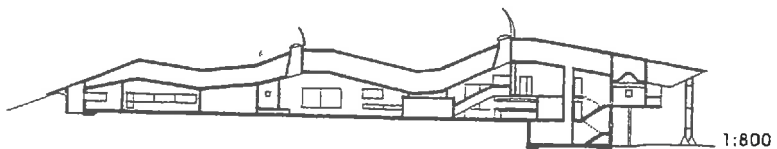
University Library 1981-83 architect *R. Erskine*, interior design architect *L. Janson*.

The University Library, dominated by a high stainless steel roof landscape of large ventilation hoods, provides the campus with a longed-for centre and a mobile contrast to the geometrical abstraction of Helldén's design. The ribbon win-

dows cutting the corners, convey a ship-like impression which is reinforced in the high hall where the library meets the auditorium building, by steel tube structures and bridges. The lofty, spatial effect here contrasts to the central spaces of the library, which in spite of fine detailing in Swedish blonde present rather depressed and confusing sequences of spaces. In a manner typical of Erskine, the southerly position is captured by solar terraces supported by concrete pillars, while on the other side a courtyard has been cut out to preserve the old oak trees. True to its general arrogance and incompetence the National Board of Building recently cut down the old oaks, thus further depriving the environment of inherent qualities.

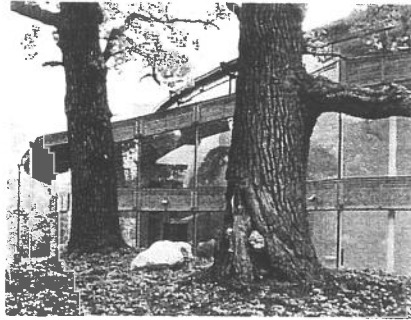
1:600 JURISTHuset, ENTRÉPLAN / GROUND FLOOR

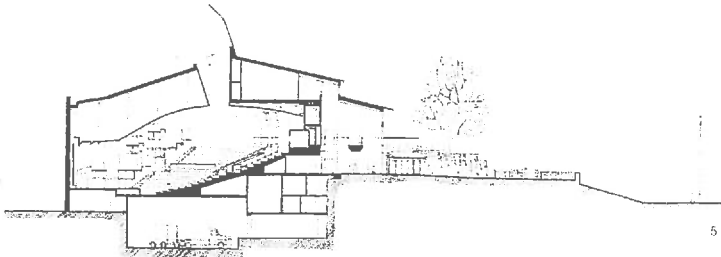
Aula Magna

Ralph Erskine, 1996–97.

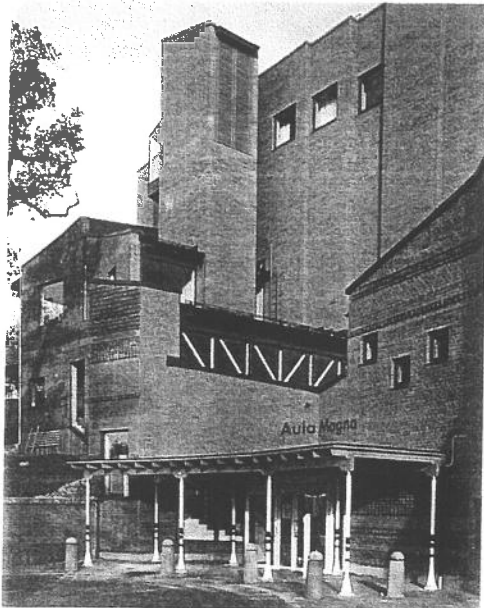
The Aula Magna Auditorium, with an assembly hall for 1200 persons, is the grand conclusion of Ralph Erskine's transformation of the Frescati university campus. With its placement partly underground, the large building avoids becoming a dominant element in the ensemble of university buildings around the park. The interior lobbies, with undulating glass walls in contact with the treetops of large oaks, demonstrates Erskine's mastery of space.

5

5

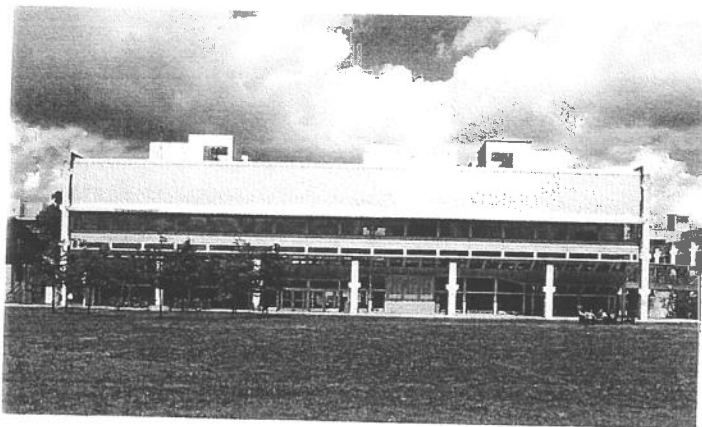
5

Arrheniuslaboratoriet

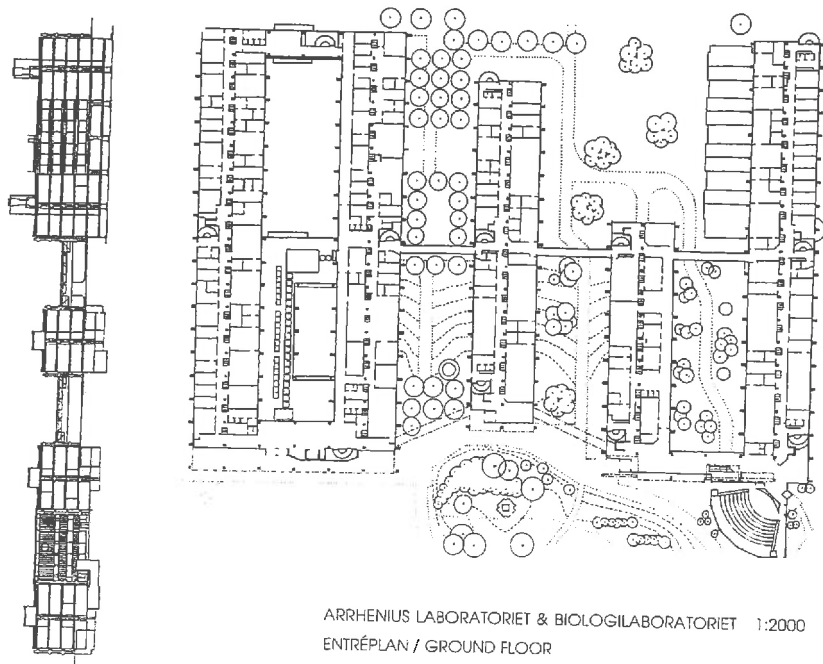
Carl Nyrén, 1971–73.

This is one of the best examples of the structuralist philosophy that dominated institutional architecture in the beginning of the 1970's. The concept was based on flexibility, changeability, and

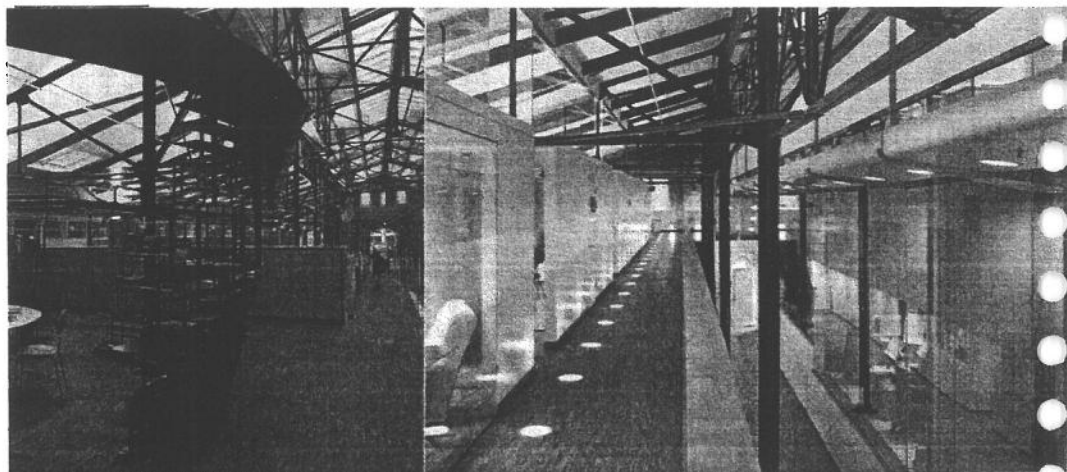
infinite extensibility. With its pre-fabricated column/beam framework exposed on the exterior, this is an architecture that refines the architectural expression of structure.

6

ARRHENIUS LABORATORIET & BIOLOGILABORATORIET 1:2000
ENTRÉPLAN / GROUND FLOOR

special agency

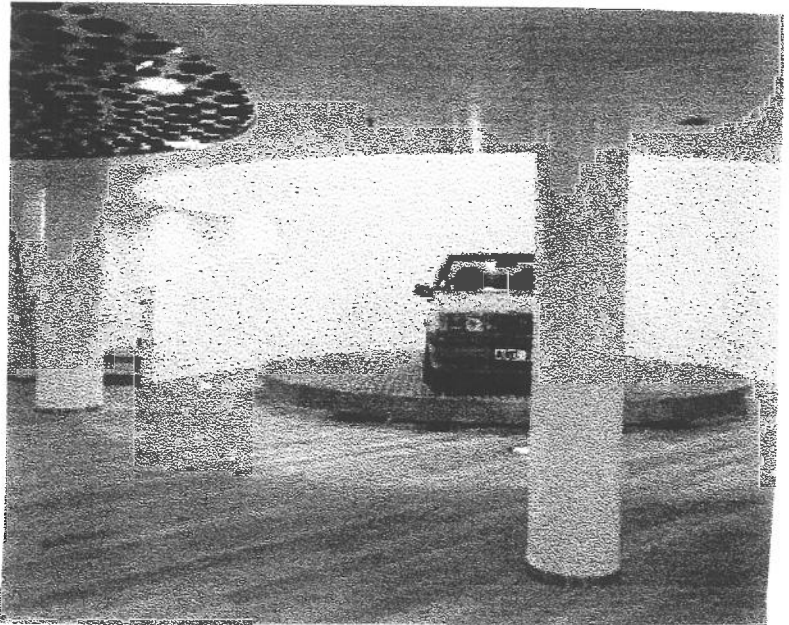
The craze for MTV in advertising agencies is, it seems, a universal one. Swedish creative directors also seem to find inspiration in listening to Eurotrash presenters on amphetamines while coming up with that snappy soundbite for *knäckebröd*. So when architect Jacob Zeilon designed a space for ad agency Lowe Brindfors, he built an obligatory TV wall, but decided to leave the boxes out. Instead, a silent space exists where the monitors should have been, along with acres of drawing-boards, reading-rooms and small-scale power-offices for the big bosses. Lowe Brindfors is the largest agency in Sweden and its new home is an ex-tramshed which formerly housed the Moderna Museet. Zeilon also works for Saab and Volvo (he designed the latter's downtown showroom). If you check it out, just remember that its latest coupé may just look too sexy to resist... EOK

Jacob Zeilon.

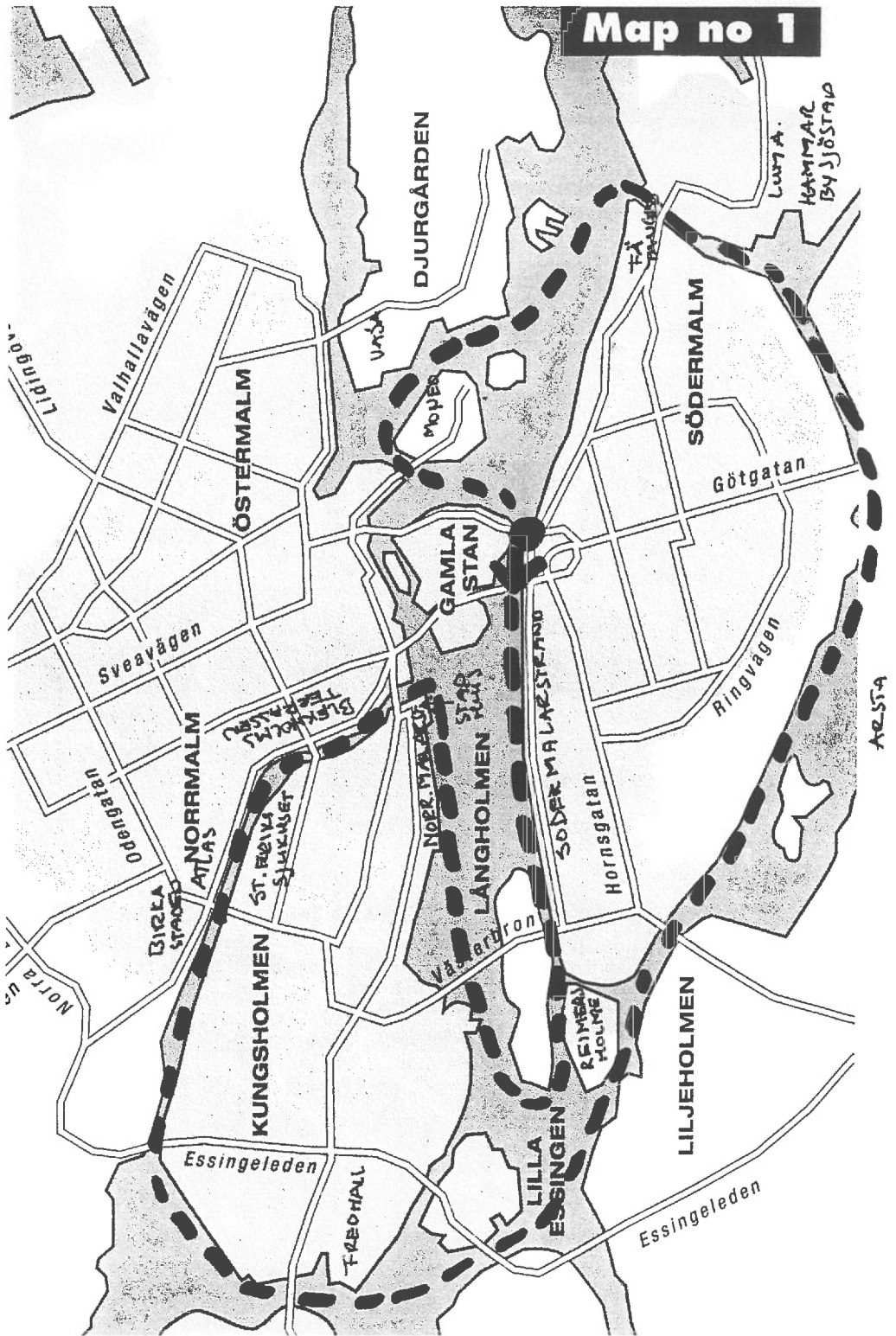
Jacob Zeilon (een keurige man van ongeveer 37 jaar en interieurarchitect) heeft naast de showroom van Volvo (Kungstradgarden) ook het interieur ontworpen van het reclameburo 'Lowe Brintfors' in de hal van een voormalige tramremise.

Telkens zoekt Jacob Zeilon naar middelen om de essentie van het werk van de opdrachtgever in het interieur uit te drukken.

Zo wordt bv 'snelheid' vorm gegeven in de showroom van Volvo en 'stilte' geïntroduceerd in de jachtige wereld van de reclame.

Map no 1

Route boottocht donderdagavond 3 juni.
Onder de bruggen van Stockholm
Onder leiding van Olle Zetterberg, directeur Stadsontwikkeling.

Hieronder volgt een lijst met bezienswaardigheden aan het water.
(Wanneer er achter een dagaanduiding staat betekent dit dat we op die dag dit project bezoeken.)

start: 20.30 uur Rantmatar trappan/Slussen

Links: KF huset

Sodermalarstrand

Mariaberget

Tussen: de eilandjes Langholmen (voormalige gevangenis, verbouwd tot hotel en jeugdherberg) en Reimersholme (zaterdagmiddag)

Onder : de Westerbron (brug) richting Norr Malarstrand (zaterdagmiddag)

Links: Stadhuis

Onder: stadhusbron via de Klarasjo

Rechts : de Bleholmsterrassen (met daarachter, (niet te zien) Vasa Terminal, op eigen houtje te bezoeken.

Onder: Barnhusbron

Links: St. erikssjukhus (Zaterdagmiddag)

Rechts: Atlaswijk (Facultatief zaterdagavondwandeling)

Onder: St.Eriksbron

Rechts: Birkastaden (Facultatief zaterdagavondwandeling)

Rechts: Karl Bergsslott

Door het Karl Bergskanal de Ulvsundasjon op.

Onder: Tranebergsbron

Links: Fredhall (zaterdagmiddag)

Via: Essingefjarden

Onder: Essingebbron

Links: Lilla Essinge, richting Liljeholmsviken

Links: Reimersholme (zaterdagmiddag)

Onder: Liljeholmsbron

Langs: Arstaskog (heeft Katie haar jeugd doorgebracht)

Onder: De Skanstullbron

Rechts: Hammarbycentralen met de Lumafabriken

Onder: Danviksbron

Links: Fafangen, richting Djurgarden (zondag)

Rechts: Grönaalund (soort Tivoli)

Rechts: Vasamuseet (zondag)

Links: Moneo (met transparante kantine), richting Nybronviken

Onder: Skeppsholmsbron

Terug naar Gamla Stan

Slussen

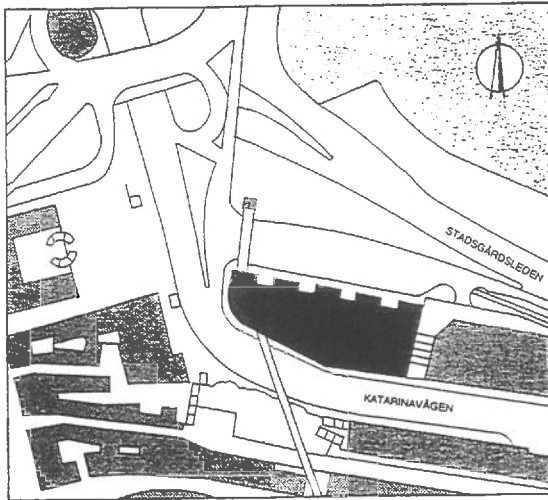
Tage William-Olsson and Gösta Lundborg, 1931–35.

With the major expansion of traffic in the beginning of the 20th century, the bottleneck at Slussen became increasingly unmanageable. This is the meeting point for all land traffic between Södermanland and Uppland, and all water traffic between the sea and Lake Mälaren. When Hammarby Canal opened in 1928, the need for bridge openings at Slussen disappeared, and Tage William-Olsson began sketching a more rational traffic solution. The

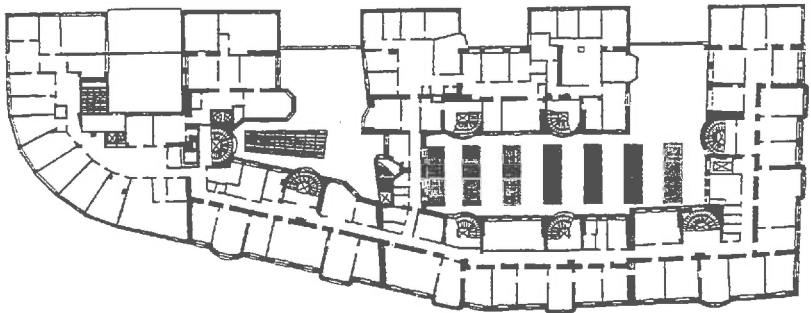
cloverleaf model, borrowed from contemporary motorway design, was mostly developed by his partner Gösta Lundborg. It has long been regarded as an ingenious solution to the problem of tying together traffic flow from six different directions. Deterioration and altered traffic patterns for this functionalist complex have not gone unnoticed, however, which has led to discussions about preservation vs demolition.

1:4000

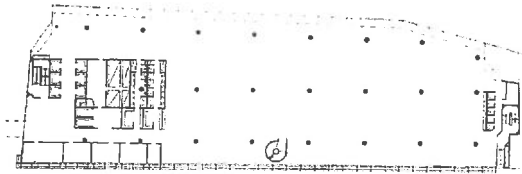

1:1000 VÅNING 5 / FIFTH FLOOR

KF-huset and Katarinahissen

KF:s arkitektkontor/Eskil Sundahl, Olof Thunström, 1936. KFAI/ Jan Lunding, addition, 1972-74. Stadsgården 2-12.

KF's large office complex at Slussen has been regarded since the 1930's as one of the landmark buildings of early Swedish functionalism. The highly visible location in the Stockholm city-scape was put to advantage in what might be called an early example of architecture as marketing tool and "company image." Five new marble-clad wings were built in 1936 in front of an earlier existing building by Gustav Wickman (1909-12). The so-called Katarinahissen ("Katarina Elevator") was attached to the wing closest to Slussen, connecting the street level with Mosebacke Torg on Katarina-berget. The ensemble stood for a long time as a symbol of the Cooperative's - and perhaps also Sweden's - belief in the future. Another office building was added during the 1970's, this time in the form of an elegant glass screen, discretely articulated with a number of angle changes, which fronts six stories of open office landscape (1).

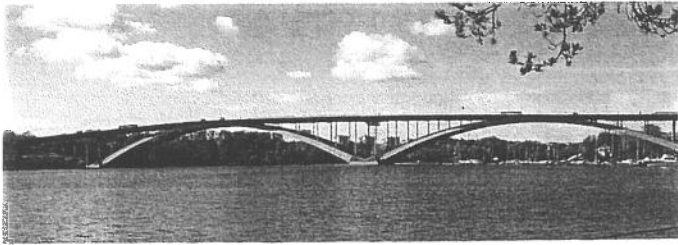

Västerbron

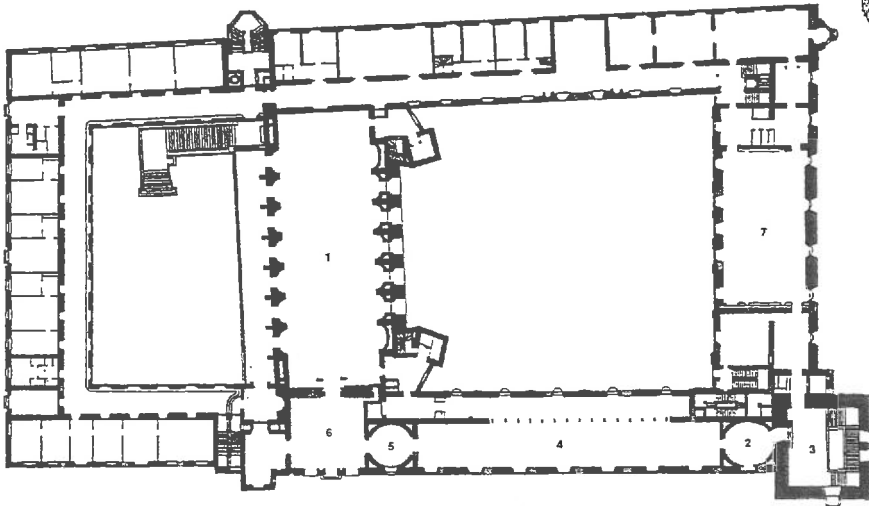
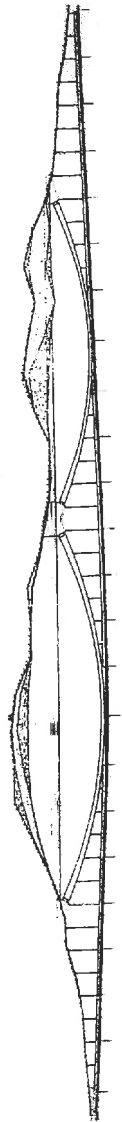
Birger Borgström, David Dahl, Paul Hedqvist, constructors Ernst Nilsson and Salomon Kasarnowsky, 1931–35.

With the growth of the suburbs during the period between the wars, an increasing need arose for a new north-south connection separate from Slussen and the Old Town. That the process began with an international architectural competition in 1930 shows the importance attached to the project. The competition was won by architects Salvisberg and Büning together with engineer Maelzner from Berlin, whose entry was very much like the bridge that was eventually built.

The final design, however, was carried out by Swedish architects and engineers from the Port of Stockholm Authority. The jury awarded only arched bridges. The technology for building long arched bridges was now in a high state of development in Sweden. Västerbron was built of riveted steel boxes in two spans, with lengths of 168 and 204 meters. The latter, with a vertical clearance of 26 meters, is still the longest steel arched bridge span in Sweden.

The Västerbron bridge, total length slightly more than 600 metres.

1:1200

- 1 GYLLENE SALEN / GOLDEN HALL
- 2 OVALEN / THE OVAL
- 3 DE HUNDRADES VALV / VAULT OF THE HUNDRED
- 4 PRINSENS GALLERI / GALLERY OF THE PRINCE
- 5 RUNDELN / THE ROUND
- 6 SALEN TRE KRONOR / THREE CROWN'S CHAMBER
- 7 RÅDSSALEN / COUNCIL CHAMBER

Stadshuset

Ragnar Östberg 1911-23

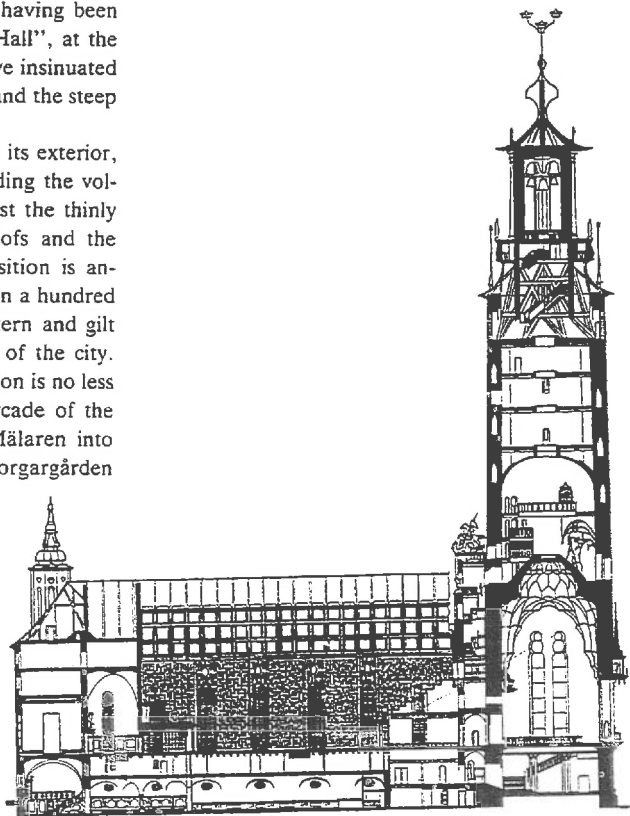
394 *Stadshuset (City Hall) 1911-23 architect R. Östberg.*

The competition in 1903 for a City Hall on the Eldkvarn site referred to a conventional combination of civic offices and law courts. The architect pressed vigorously for a representative civic building in which the law courts were omitted altogether and the everyday routine of the city bureaucracy was subordinated to a more festive ambience. The result is a materialised daydream, a suggestive architectural virtuoso performance, conceding a painstaking victory over the hydra of impulses and associations.

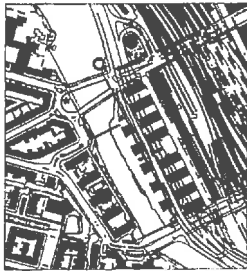
The basic concept is a division of the complex into one part for the meetings and official occasions of the city government and another part for the offices of the municipal administration, both grouped round two courtyards. But at the same time these various functions are intertwined, as a result of the office block courtyard having been roofed over to become "The Blue Hall", at the same time as two floors of offices have insinuated themselves between the state rooms and the steep copper roofs.

The strength of the building lies in its exterior, with heavy, dark red brickwork holding the volumes together and contrasting against the thinly stretched copper surfaces of the roofs and the elaborate spires. The whole composition is anchored in the corner tower, more than a hundred metres high, which with its airy lantern and gilt crowns is a landmark and a symbol of the city. The use made of the waterfront position is no less as masterly; the beautiful granite arcade of the south façade admits the glitter of Mälaren into the rather surly enclosure of the Borgargården courtyard.

The here and now is conspicuously absent from the line of state rooms. We move on a quagmire of pastiche from Vasa Renaissance to Neo-Classicism, from Italy and China to Sörmland. An arm of artists and craftsmen submitted to this capricious stage management. In "The Blue Hall" however, bricklayers and stonemasons were left to create a room of relaxed grandeur. The walls and surfaces have been chiselled to bring out the intensive red of the brick, and the surface structure absorbs a maximum of the clerestory lighting. An arcade surrounds the great marble floor of the hall, from which a wide staircase and gallery lead to "The Golden Hall", which is covered entirely in mosaic.

The 1980's & 1990's

Decking-over creates new land

Standing by Kungsbros strand shoreline is HSB's typical 1930's building, balanced by the Riksbbyggen cooperative housing company's 1990's neo-functionalistic buildings on Blekholmsterrassen terrace.

Old plans

Development in this area was under discussion as early as 1929 when there was an architectural competition for a municipal administration building and a market-hall building on a site which at that time contained a number of very nondescript buildings. On the basis of a proposal by architect Hakon Alberg a town plan was prepared which bore a striking resemblance to what was actually built more than fifty years later.

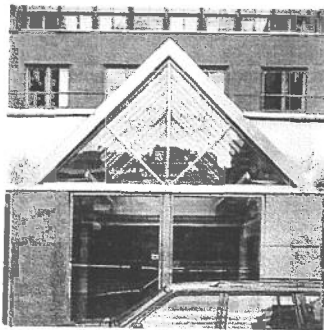
Of the buildings shown on this plan only the market-hall building was built; it was opened in 1933 and demolished in 1966.

A deck conceals the urban motorway

It was not until the West City district was being planned in the middle of the 1980's that discussions concerning building on the site commenced yet

again. At this point the intention was to build a deck over the entire railway track area by the Central Station in order to transform it into "Stockholm's main gateway". Subsequently, however, and less ambitiously, the plans concentrated on a smaller decking-over of the tracks for the new City terminal building and the decking-over of the Klarastrandsleden urban motorway so as to be able to build Blekholmsterrassen terrace. In this way the City could solve two problems at the same time: the environmental problem caused by disturbing noise from trains and motor traffic and new building rights could pay for the work.

After a form of limited architectural competition Coordinator architects office was commissioned to continue with the planning and design of the district. The plan was approved in 1988 and construction work began in the same year. Now the Klarastrandsleden urban motorway's 40 000 motor vehicles per day would disappear under new buildings. "The project is built on a simple and regular plan structure with the repetition of equally large volumes in office buildings and housing blocks."

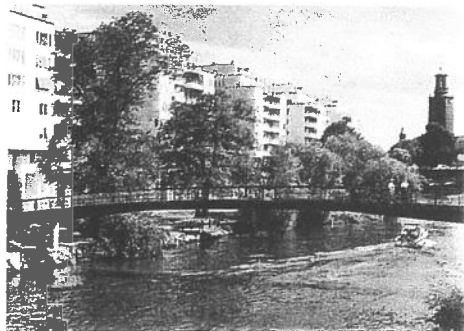

An attractive waterfront

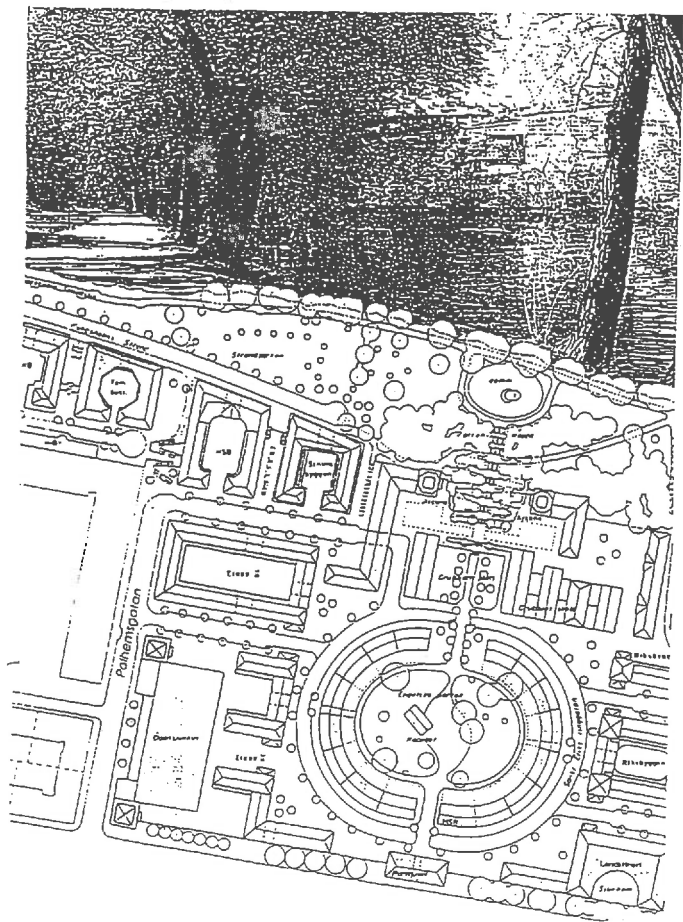
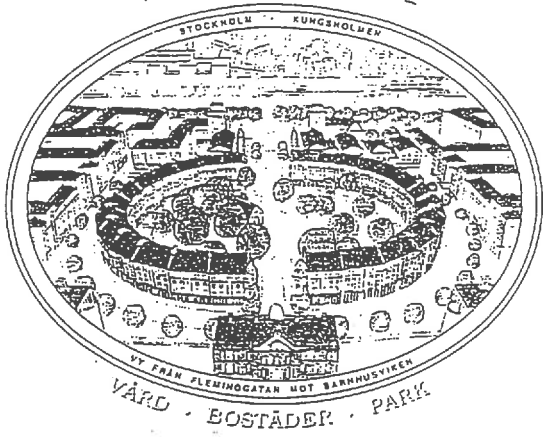
The scale in the project was based on the buildings on the other side of the water. The new housing blocks are the same height as these buildings and the architecture is definitely neo-functionalistic. The old and the new combine to create a unity round the water.

The office buildings were built one or two storeys higher than the housing blocks and were varied in appearance with the help of different bay-windows and penthouses. The exteriors of the buildings furthest to the north and south are in natural stone and they have rather monumental entrances which can be seen from some distance away in this open location. The small waterfront park in front of the housing blocks is very reminiscent of the Norr Mälarstrand waterfront with wooden jetties, willow-trees hanging over the water – and sunbathing Stockholmers.

The housing buildings along the waterfront park have borrowed their architectural forms from the functionalistic buildings on the other side of the water.

SANKT ERIK

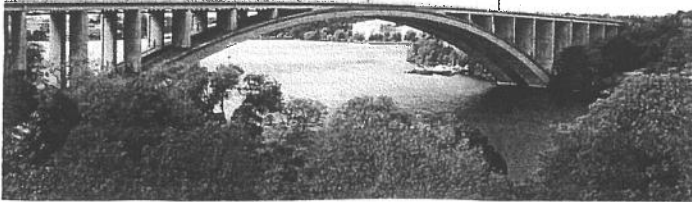

Tranebergsbron

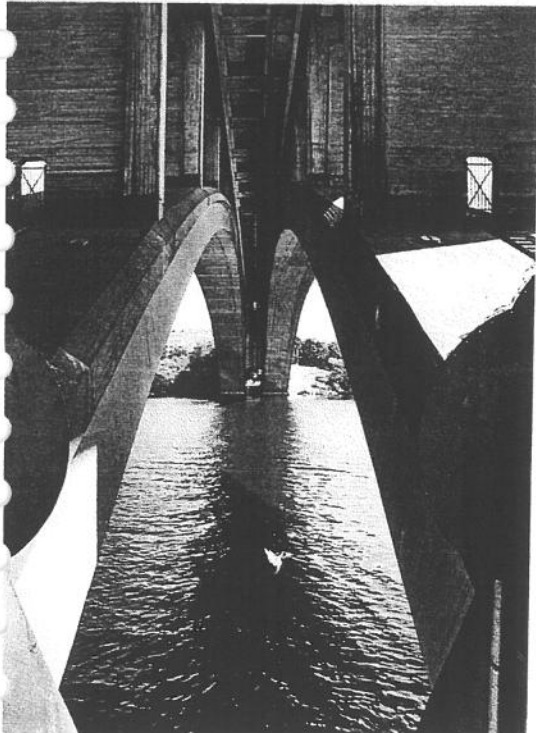
Paul Hedqvist and David Dahl, constructors Ernst Nilsson and Salomon Kasarnowsky, 1932–34.

A concrete bridge for both road and subway traffic, the latter on a separate causeway. Total length is 461 meters, with a breadth of 27.4 meters. Vertical clearance is 26 meters. The bridge sits on two parallel arches with a span of 181 meters – the second largest in the world at the time of its completion. The total length was the largest among concrete bridges. The span is still Sweden's longest after Sandö Bridge.

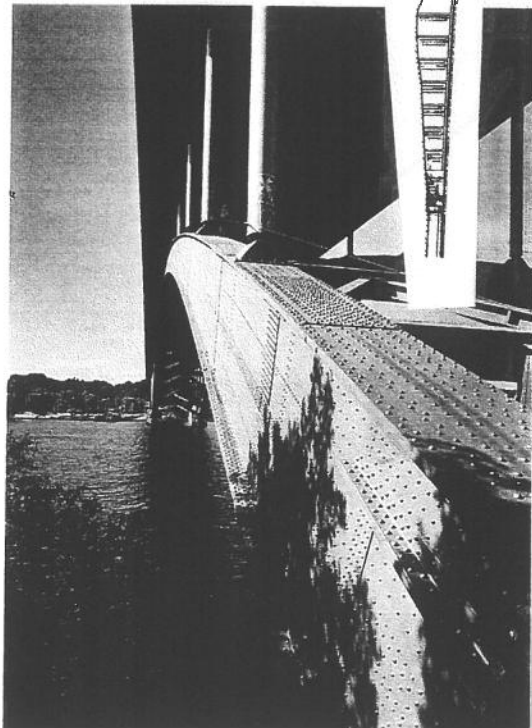
The bridge was constructed by Swedish engineers with the assistance of Swiss concrete bridge specialist E Freyssinet. The bridge may be compared with its contemporary, Västerbron Bridge (p 145), where the same group of architects/engineers solved a similar problem using steel. Today, the slender profile of the bridge is threatened by planned additions.

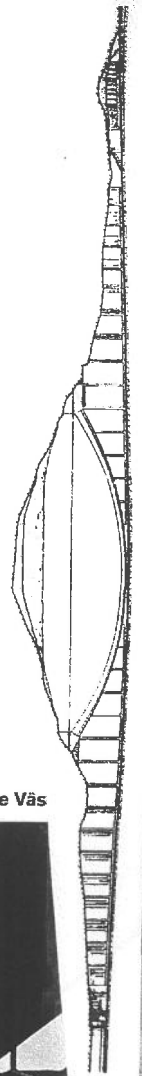
The 'athletic' arches of the Tranebergsbron bridge.

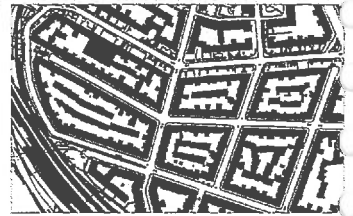

The elegant steel construction of the Väs

lge.

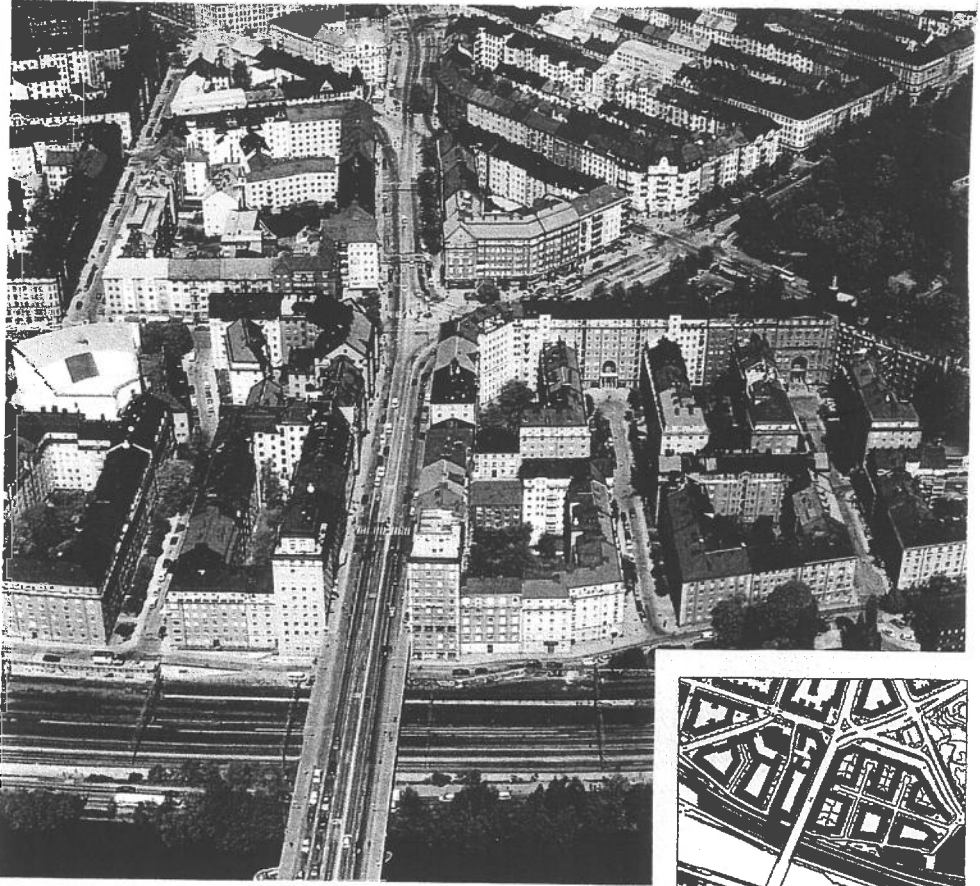

Birkastaden:

Deze wijk , gebouwd in de jaren '20, ligt naast Roda Bergen.
De toenmalige landeigenaar Rorstrand van de porseleinfabriek
bouwde voor zijn arbeiders met een aantal projektontwikkelaars
in korte tijd deze wijk met slechts twee ontwerpende architecten.
(Dorph en Hoog architecten)

Dit verklaart de eenheid van deze wijk.

De wijk is om het rendabel te maken in hoge dichtheid gebouwd.
8 blokken inclusief bebouwde binnenterreinen zijn gebouwd in Jugenstil.
(hoektorentjes, zachte rondingen, pasteltinten).

Atlas wijk.

Het waterfront langs het Klarameer was in de vorige eeuw het industriegebied van Stockholm. (het bedrijf Atlas, waar deze wijk naar is vernoemd, maakte al het rollend materieel voor de spoorwegen)

Samen met de porseleinfabriek Rorstrand is dit bedrijf aan het eind van de vorige eeuw naar een lokatie buiten de stad verhuist, zodat deze plek vrij kwam voor woningbouw. In 1926 is met de bouw in hoge dichtheden begonnen.

Het meest karakteristieke kenmerk is het verschil in bouwhoogte tussen de randbebouwing (9 hoog) en de bebouwing in de wijk zelf (6 hoog).

Het verschil in hoogte werd overbruggd door trappartijen vanaf de hoogste etage gemarkeerd door hoge openingangspartijen. De hoge bebouwingsdichtheid met minimale binnenterreinen werd gecompenseerd door brede straten en beplante voorterreinen.

De flats zijn klein (1 - 2 kamerwoningen met keukens).

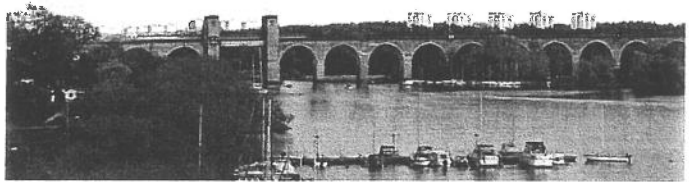
De ondiepe bouw (14-15 meter) resulteerde in een groot aantal flats met slechte oriëntatie. Het exterieur van de woningen is klassicistisch, wat de wijk een monumentaal karakter geeft.

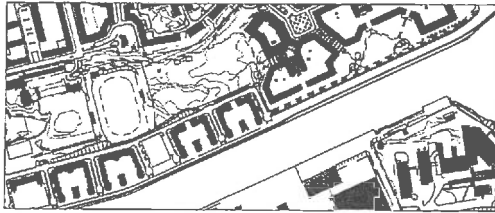
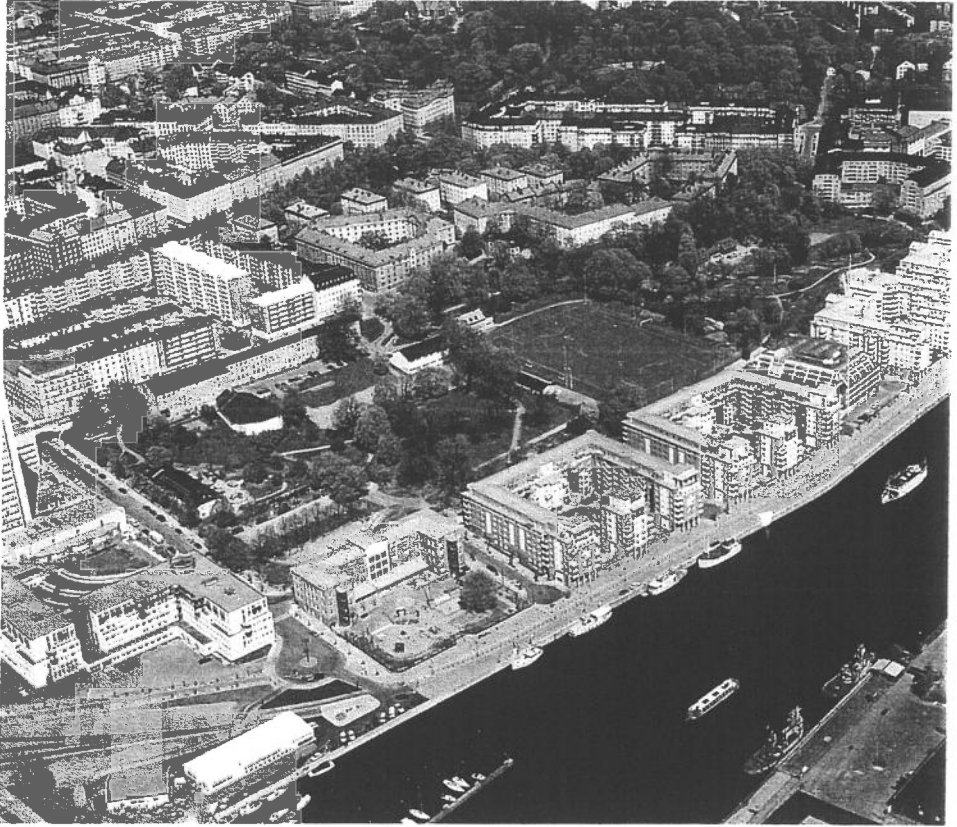
Årstabron

Cyrillus Johansson, constructors Ernst Nilsson and Salomon Kasarnowsky, 1925–29.

People often compare the railway bridge across Årstaviken, with its long series of powerful arches, to a Roman aqueduct. Designed by Cyrillus Johansson together with engineers E Nilsson and S Kasarnowsky, it has become one of the most popular of the city's many bridges. To allow the passage of ships, the railway can be raised from the two enormous pylons that straddle the bridge. It was originally planned to accommodate a second track above the first when an increase in traffic so required, but when the rail-

road investigated the possibility in the 1980s, they determined that adding the upper level was unfeasible. The planning of a second set of tracks brought about a lively debate. The choice was between a copy of the original, a new bridge with a modern design, or a tunnel. Englishman Norman Foster won a competition for the project, and has been commissioned to design a modern steel bridge to the west of the original with a completely different form and color.

A development given unity by the water

What would the Kungsholmen area be without Rålambshov park, or the Gärdet area without Tessinparken park? In very many parts of Stockholm the parks play a central role and not infrequently the planning grouped the buildings around them. In the case of the Hässelby sjöstad area which is now under construction the water is at the centre of the planning and design and it unifies the area. "A visual park rather than a physical one", to quote the planner.

Housing on an old industrial site

As was said earlier the Skarpnäck area marked the end of an époque during which one suburb after another was built along the tramway and subway system lines. The land had all been built on and Stockholm was fully built. Infill work in older housing areas only resulted in marginal additions to the housing stock and during the 1980's attention was redirected at the deserted and disused harbour, railway and industrial areas, closed hospitals and other areas and buildings whose previous activities had long been dis-

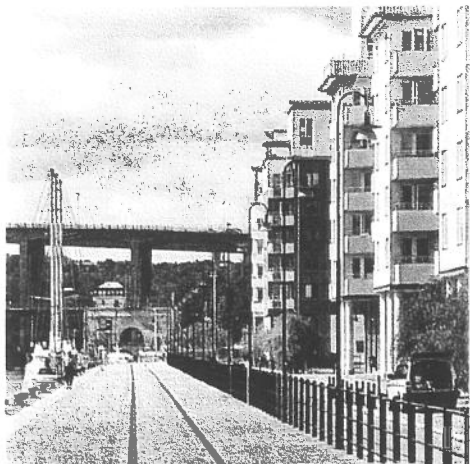
continued. Now, as in the 1920's and 1930's, run-down areas, but with great potential qualities, were found in central and attractive locations with good public transport communications and contact with the water. Building activity by the water on a scale that not been seen in the City for decades began in Ekensberg, Minneberg, Reimersholme and Norra Hammarbyhamnen, and illustrated widely different ways of approaching the water.

The planning of the Hammarby sjöstad area – the City's biggest housing project for the approaching turn of the century – was begun around 1990 for what had previously been a harbour area.

A new housing area round the water

A master plan was presented in 1991. The central idea behind the plan was to build "a new area round the water where the rear side is the front side but also where the area must be given its own order which is capable of dominating the present disparate environments and which is basically a continuation of the central part of the City". At the

Great care has been given to the planning and design of the quay, a good example of the renaissance for public spaces.

The groups of buildings open themselves up to the light and space across the canal.

same time, however, it was not only the latter's regular plan patterns which acted as a source of inspiration but also its integrated structure of varying activities.

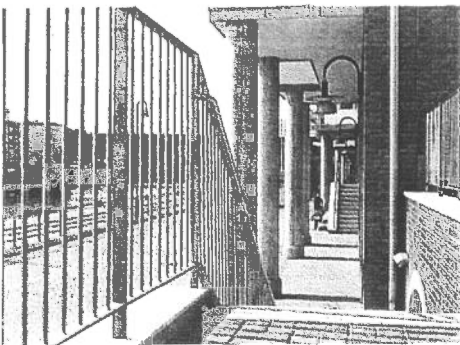
It was also a question of fusing together Stockholm and the very different Nacka area. The central part of Stockholm with its strong grid-pattern plan and Nacka with its loose suburban structure. Apart from proposing orderly plan patterns, the plan also became involved in questions of the infrastructure in connection with the controversial motorways and the proposed light-rail tramway system.

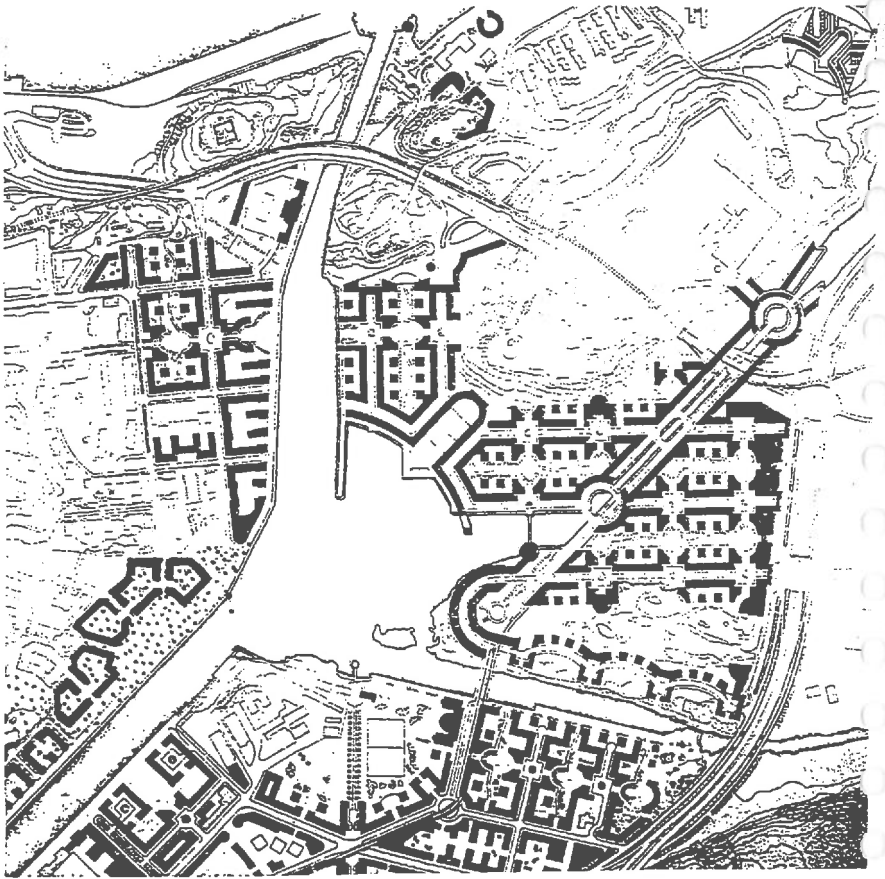
Inspiration from the Norr Mälärstrand district

One of the plan's main objectives was to create a new City front along the old Hammarbyhamnen quay, a physical boundary line for the central area of the City. This was the part which was to be built first and where HSB had begun construc-

tion work during the 1980's. At that time the planners had looked for inspiration in the adjacent Blecktoret district's 'large-yard' groups of housing blocks. This type of solution would have provided intimate yards but at the same time blocked views over the water from the inner part of the area. So instead the planners looked for inspiration to the Norr Mälärstrand classical waterfront

The height difference to the quay provides privacy.

which opened itself to sun, light and air – and this source of inspiration was very evident in the first four housing groups below Blecktornsparken park which were completed in 1994.

The yards are enclosed by U-shaped buildings and in their open ends facing the water there are point blocks. The housing blocks are narrower than in some previous areas which means that the flats have better daylighting. With light-coloured and functionalistic details the two most easterly groups of housing blocks have architectural similarities to the 1930's. Rising building costs have led to a different tenant structure – such as fewer families with children than in the only slightly older Södra station area.

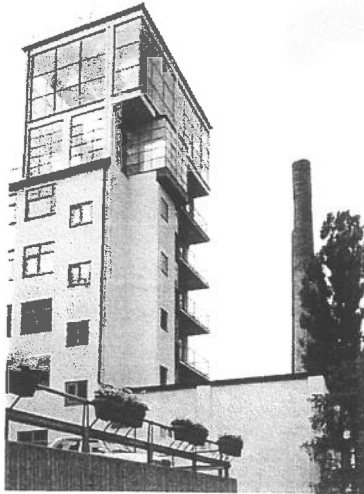
There are only eighteen metres from the line of

the buildings to the edge of the quay. The canal itself is rather narrow and when the land on its south side is built on it will have a foot-bridge linking the two parts of the development. With the exception of an occasional bus there will be no motor traffic along the quay that probably will develop into a popular pedestrian area.

Lumafabriken

KF:s arkitektkontor/ Artur von Schmalensee and Eskil Sundahl, 1930.
Lumavägen 6.

With its cubist white masses, long strip windows, and commanding site overlooking the city, the Luma Lightbulb Factory quickly became a prototype for the new rationalist architecture. The designers, Artur von Schmalensee and Eskil Sundahl, emphatically demonstrated the potential of using architecture to elucidate a building's function, placing the obligatory testing room filled with thousands of glowing lightbulbs in a glass box high atop the building. The factory itself thus became a constant symbol that proclaimed the company's business, and also illustrated the commercial value of good architecture. Today the testing function of the glass box has been eliminated, but it remains lit as a gesture to the history of the building.

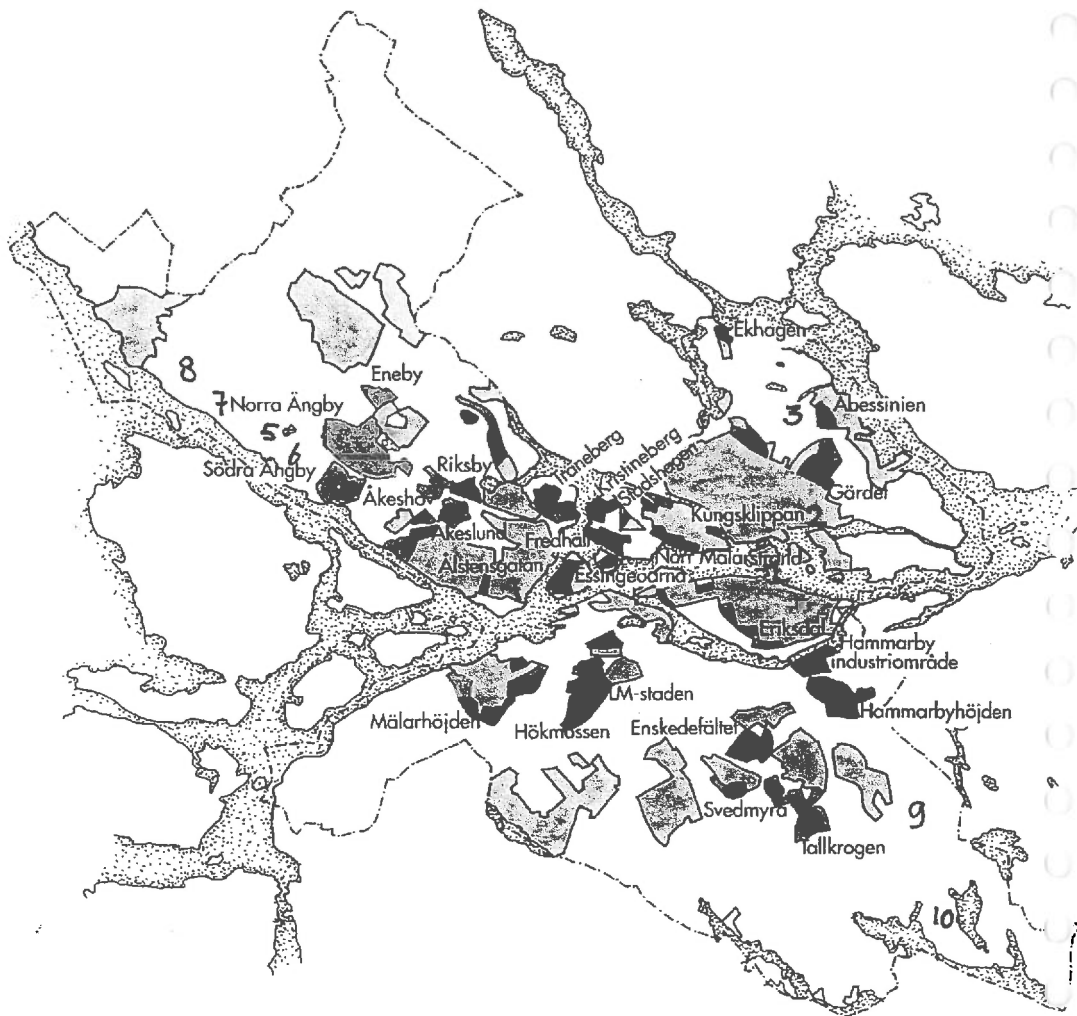
Skeppsholmsbron

1859–61.

The establishment of the National Museum on Blasieholmen in 1860 began the development of an area that included Skeppsholmen into an important urban public space in close proximity to the Royal Palace. The new bridge from Blasieholmen to Skeppsholmen was an important link: its

engineers combined modern technology and an impressive form to produce a structure of great public dignity. Recent plans to demolish the bridge and replace it with a completely different structural system made to look like the original were abandoned in 1997 in favor of restoring the old bridge.

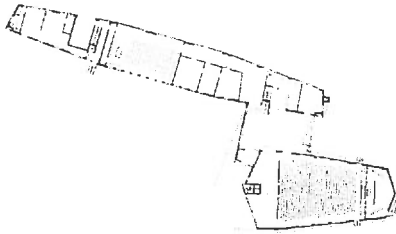
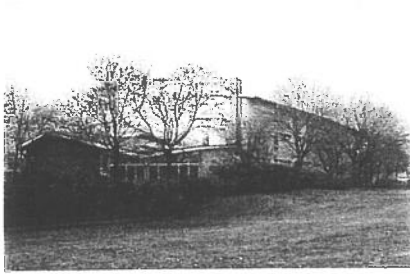
Vrijdag 4 juni 1999 Bustocht: ring om Stockholm

- 9.00 uur ① bustocht naar Vällingby via:
- 9.15 – 9.45 uur ② Italiaanse Instituut van Ponti
toelichting door Rosino Risi
- 9.45 – 11.15 uur gashouderspark Uggleviken/
③ Hjörthagen
vervolgen route richting Vällingby
④ via Ålstensgatan, Norra en ⑤+⑥
Södra Ängby
- 11.15/11.30 uur ⑦ metro station Blackeberg
(Torsten Westman stapt op)
- 11.30 – 12.45 uur ⑧ rondrit centrum Vällingby e.o.
door Torsten Westman
- 12.45 – 13.15 uur bezichtiging kerk Celsing
- 13.15 – 14.00 uur lunchen in Vällingby
op eigen gelegenheid
- 14.15 uur ⑨ vertrek richting St. Markuskyrkan
via Södermalm.
- 15.00 - 15.45 uur bezichtiging St. Markyskyrka
(Lewerentz)
- 15.45 – 16.15 uur koffie onderweg
- 16.30 - 18.30 uur ⑩ Woodlandscemetery
(start in de Woodlandchapel)
rondleiding door Börje Olsson
- 18.30 uur bus vertrekt naar hotel

facultatief : avondwandeling
Södermalm
(zie alternatieven)

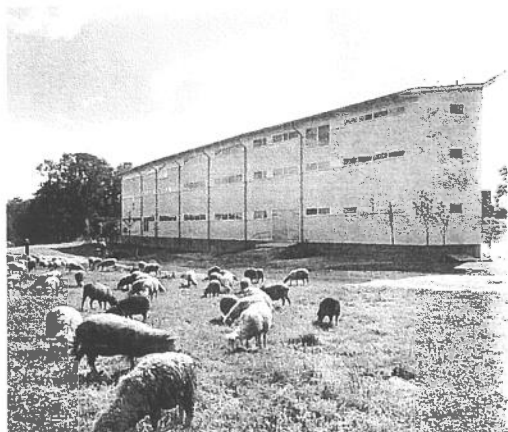
Gio Ponti and Pier Luigi Nervi, Swedish partner Ture Wennerholm, 1958–59.
Gärdesgatan 14.

Among the large-scale and rarely beautiful embassy buildings at the edge of Gärdet, Gio Ponti's boat-formed Institute of Culture sits like a cultural event in itself. The building's form is "closed," impossible to extend either upward or to the sides, in contrast to the then international tendency to stack units alongside one other. This character, which Ponti made famous with the 1955–58 Pirelli Building in his home town Milan, reappears in the interior, where the auditorium was designed in collaboration with Pier Luigi Nervi. This also stands out as a closed form, clad in yellow faceted tiles. The latticed ceiling of the interior hides the lighting in an intricate way. The fashionable quality of the Institute was almost regarded as a provocation by an era disposed towards more rustic solutions. The Milanese elegance, however, has proved to be more lasting than critics had feared.

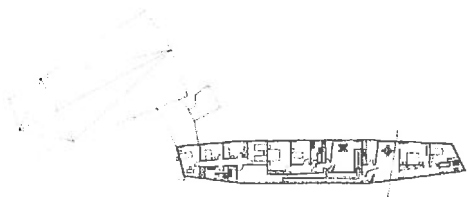
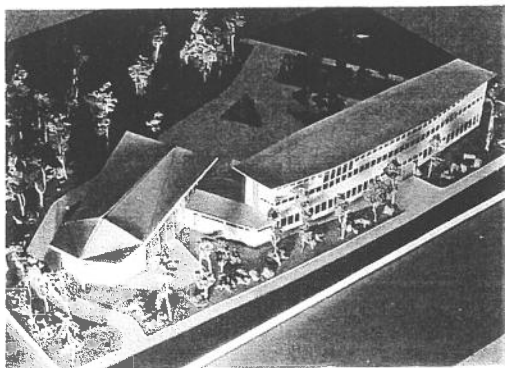
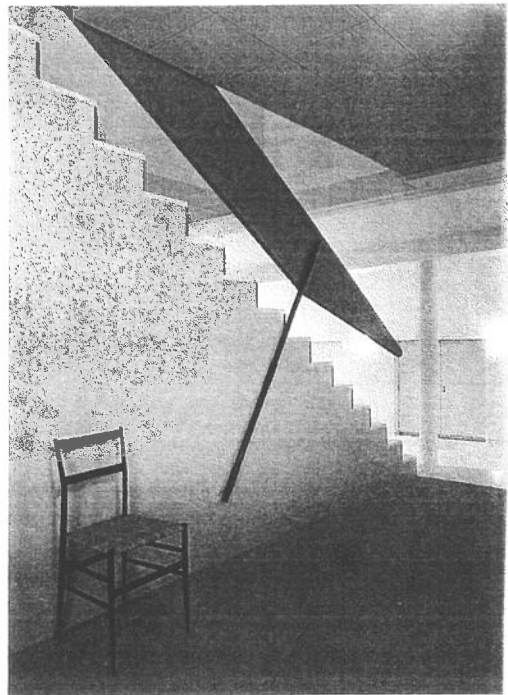

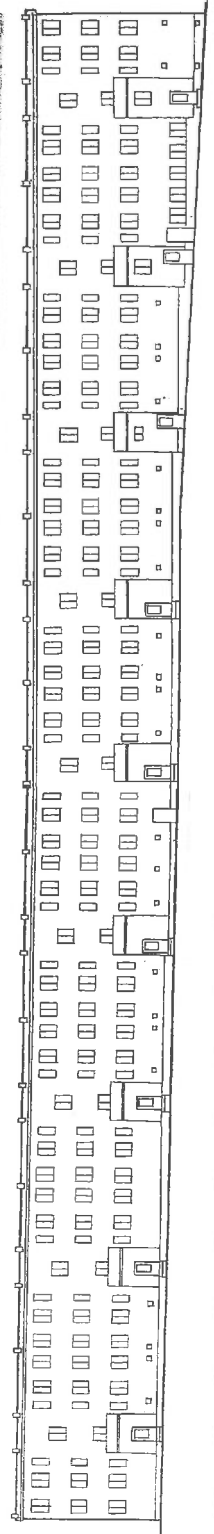
**Italian Cultural Institute, Lerici Foundation,
Stockholm, 1954**

Ponti published (in *Domus*) both the model and the actual construction of this building, together with the modifications it had undergone. Of this building, built in a foreign country, he was pleased that people said, unexpectedly, «it is Italian.» The building is another example of Pontian «finite form,» and of his principle of isolating (not incorporating) the «out of scale» part (here, the large auditorium, with roofing designed by Nervi). Ponti's collaborator on this project was Ture Wennerholm.

Above right, the back elevation. Right, the stairs in the entrance hall. Below, the model. Original plan of the third floor.

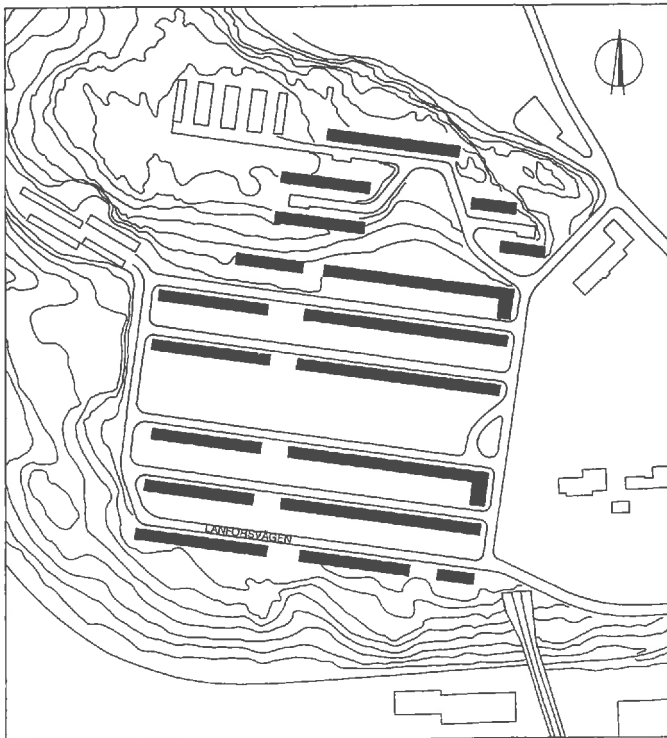
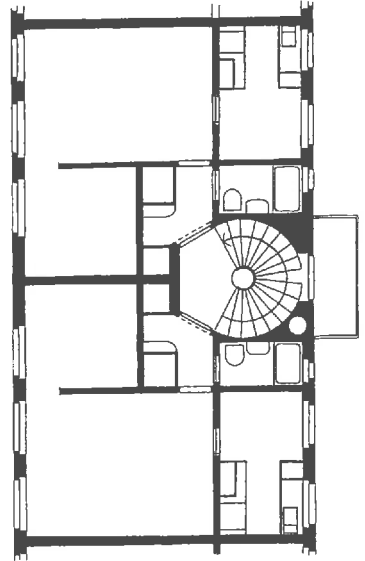
Hjorthagen

Hakon Ahlberg 1934-37

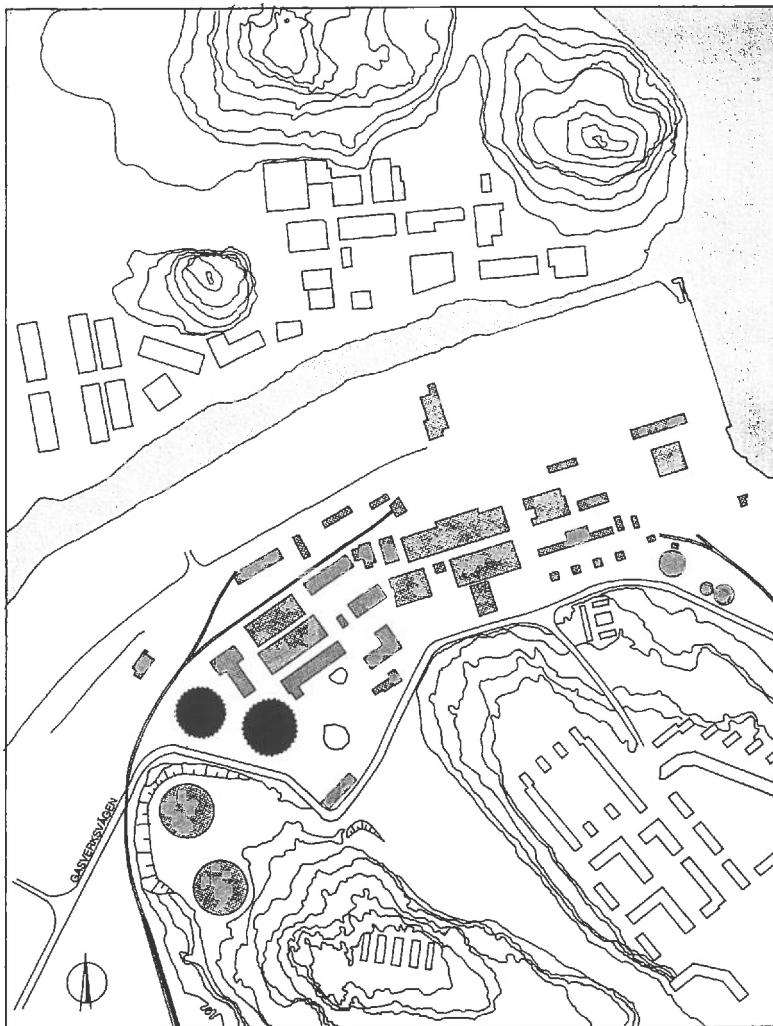
539 Hjorthagen *Porjusvägen, 1934-35 architect H. Ahlberg.*

A working-class district was developed during the First World War on the heights between the gas works and the electricity works. Adjoining it an experimental plan was realised, comprising extremely slim blocks of small flats, just over seven metres thick. They form an east-west oriented system of parallel three-storey ranges.

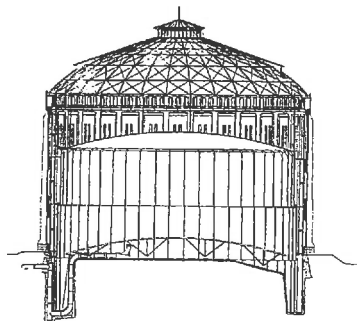
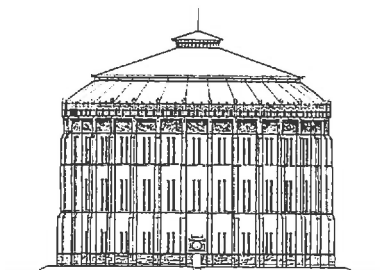
Meticulously worked out in terms of lay-out, structural engineering and design, this area has a cool incisiveness which borders on meanness. It has taken a couple of decades for the vegetation to supplement the buildings which, now that the gas works are no longer noisome, presents a well-ventilated, bright dwelling environment.

Gasklockorna

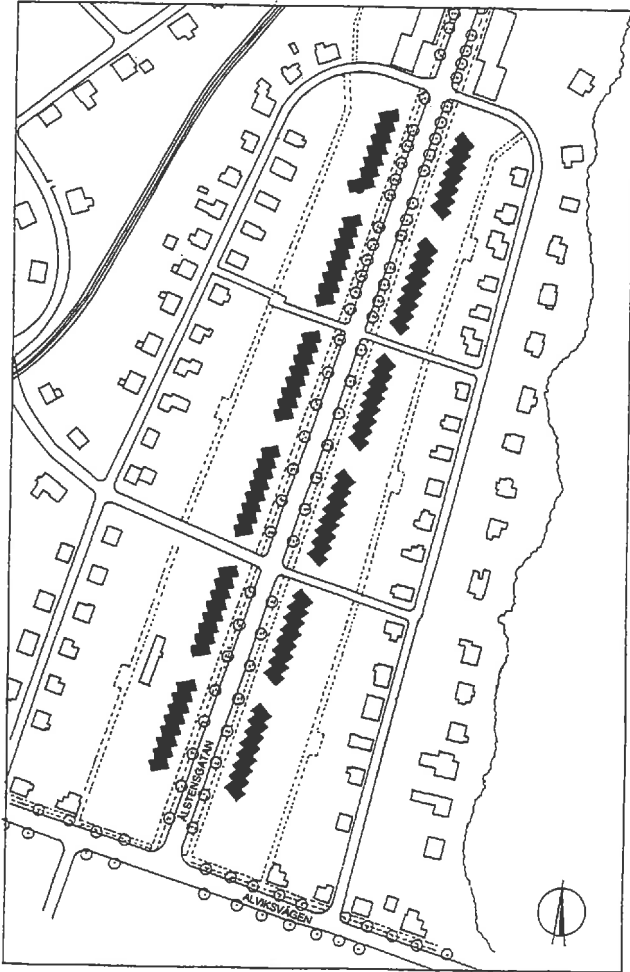
1:8000

Gasklockorna

Ferdinand Boberg 1890–93, 1897–1901

The technological progress and municipal improvements resulting from the new distribution networks for gas, electricity, and water during the second half of the 19th century also led to the desire to find architectural expression for these new systems. Ferdinand Boberg designed both water towers and power stations, often giving them an expressive form and ornament that referred directly to the building's purpose. In 1889 the Gas Board began investigating the possibility for a new plant by Lilla Värtan. Boberg was engaged, plans materialized and in 1893 the Värta gasworks were formally opened. The gas holders, with their brick claddings, were built according to German and American models. Their surrounding walls are carefully and richly detailed like temples. But it is in the magnificent space of the interior, with its ever-shifting play of sunlight in the empty volume, that the building's sacral quality becomes most apparant.

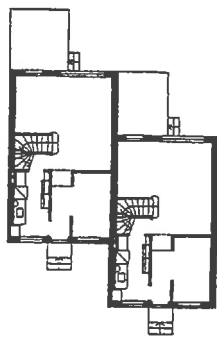

1:4000

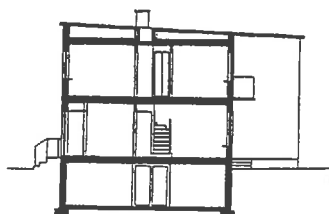
Ålstengatan

Paul Hedqvist 1932

Many different building projects for Ålsten Fields were discussed during the 1910's and 20's but the site remained vacant until 1932 when rows of terrace houses were built. The project later came to be known as the Per Albin Houses after the prime minister Per Albin Hansson moved in. Hedqvist solved the problem of privacy between neighbours by staggering the houses diagonally, which in turn provided each dwelling with a small screened garden. The stripped-down functionalist façades created an impression of rationalized mass-production but the construction was in fact all handcrafted. All of the buildings were plastered with unpigmented light grey cement and all doors and windows were painted green. In 1933 the houses were exhibited as part of the Swedish Association of Arts and Crafts exhibition "The Modern Home". They have now been classified as a "place of national interest".

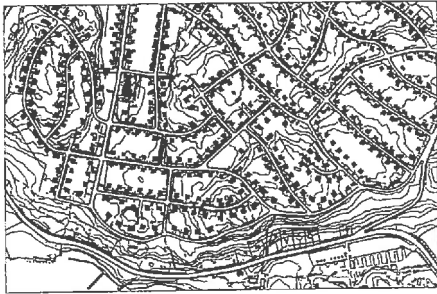

ENTRÉVÄNING / GROUND FLOOR

1:400

The 1930's

Pure Functionalism in the rocky, broken terrain round Lake Mälaren

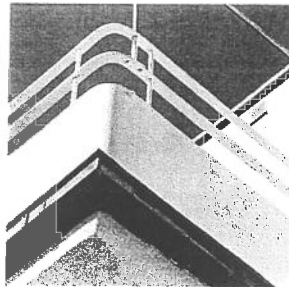
The functionalistic movement advanced on a wide front and no detail was too small to escape its attention. The architects' ambitions covered everything from a renewal of town planning patterns to furniture and interior design details. Their primary objective was to solve the housing social problems of the period for the wide section of the community, but at the same time considerable interest was devoted to more status-oriented housing architecture.

Inspired by the houses shown at the Stockholm Exhibition individual luxury 'villas' began to be built in the new style during the first years of the 1930's. The house, built 1930-31, which architect Sven Markelius, one of the Exhibition's foreground figures, designed for himself in Nockeby is a good example - although, as a critic in the *Dagens Nyheter* daily newspaper wrote of it at the time: "Too much matter-of-factness and too little romanticism". However, in spite of Functionalism, 'villas' and 'small cottages' in more traditional forms still dominated during the first years of the decade.

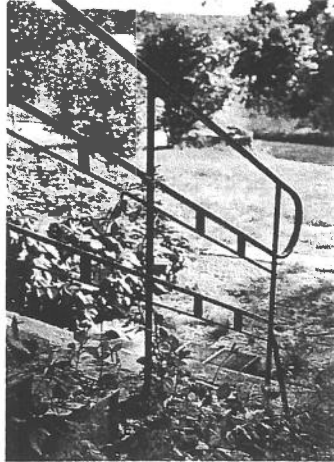
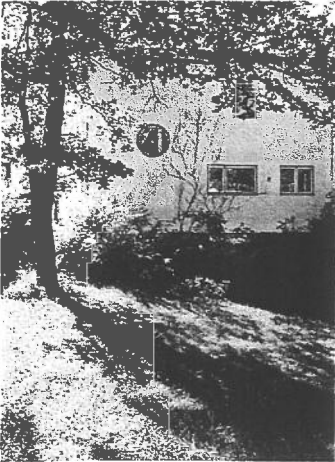
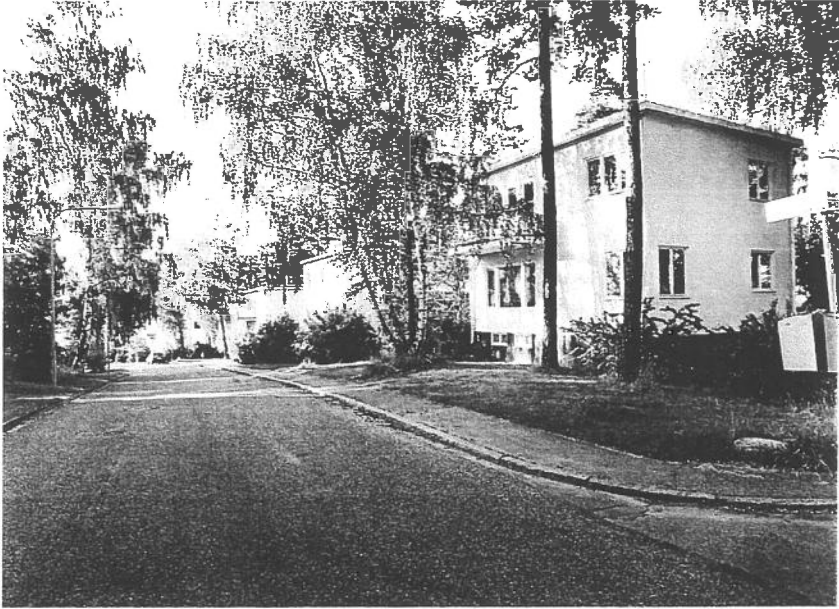
A unique single-family house area

In addition to the Bromma area, a number of large, single-family houses were built in the Stora Essingen and Mälarhöjden areas, but no single-family housing area from the period can compete with the Södra Ängby area, either in the number of houses built or in their execution. Beginning in 1934 more than 500 'villas' were built there after a town plan that had been approved the previous year. The land had been bought by the City as early as 1904 and in 1931 its northern part had begun to be used for 'self-build' housing projects run by the City itself.

The Södra Ängby area had a dramatic landscape in the form of wooded heights with steep slopes leading down to the shores of Lake Mälaren to the south. In this broken terrain it seemed natural to let the design of the road network follow the topography of the landscape. The houses were freely placed in the landscape with terraces and balconies facing south and the original vegetation on the sites was left relatively untouched.

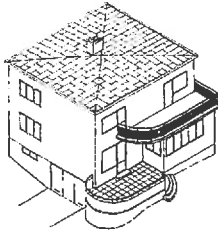

The 1930's

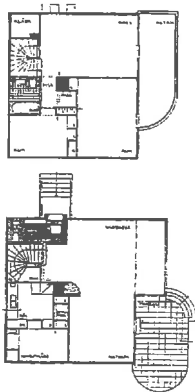
Carl Larssons väg.
A road with single-family houses bedded in natural vegetation, and without hedges or fences.

The Södra Ångby
area is characterized by sites which still retain the original vegetation and "villas" with smooth, light-coloured elevations and self-assured functionalistic details.

The work of one man

The architecture here is, impressively enough, more or less the work of one man, Edvin Engström, the then head of Stockholm's Real Estate Administration's 'home of one's own' office. As an architect in private practice he had already designed a large number of the classicistic 'pearls'

of the 1920's. He alone designed nearly all of the houses in the Södra Ångby area and here he created the largest unified single-family house area in pure functionalistic style in Sweden, and possibly even in Europe. The houses were built by different individual building contractors and there are certain variations, for example in the question of materials. The unity in the area is still striking more than fifty years after it was built.

Variations on a theme

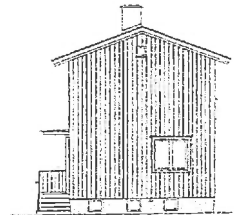
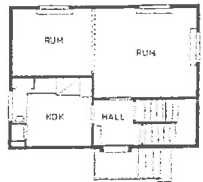
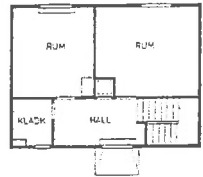
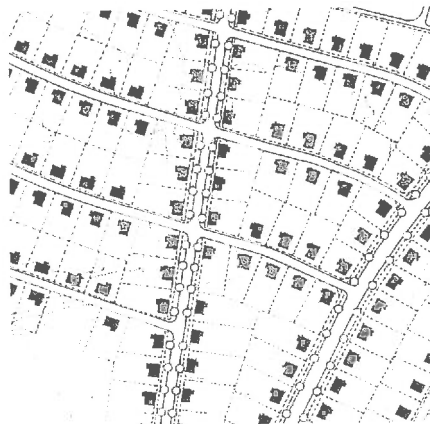
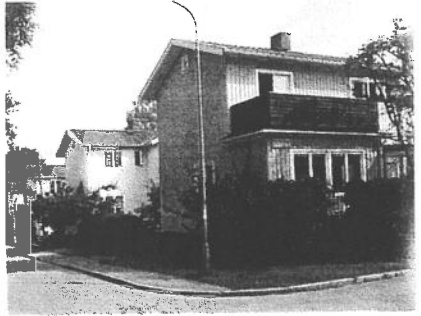
Each one of these houses is a variation on the same functionalistic theme where the basic chords are easily recognizable: rectangularity with often almost cubic volumes, shallow metal roofs, light-coloured smooth plaster, large windows, round-ended balconies and terraces and elegant metal and wrought iron details – the latter often clearly related to the naval architecture of the period.

The Södra Ångby area was not given the suburban 'square' of the period. Instead a row of functionalistically designed shops was built on the edge of the development which in time was reached by the tramway line and still later by the subway system. By the outbreak of the Second World War in the autumn of 1939 the building work in the area had been virtually completed and, to quote Göran Sidenbladh, a later Director of Stockholm's City Planning Administration, "the last of Stockholm's garden city developments" was completed.

Norra Ängby

Fastighetskontorets småstugebyrå/Edvin Engström, 1930–40.
Beckomborgavägen, et al, Bromma.

The small private houses in this area present an interesting contrast to the bourgeois villas of Södra Ängby on the other side of the subway. The approximately 1 200 buildings were planned as owner-built houses for "people of the reliable type." For a small fee, families with an annual income between 3 000 and 5 000 kronor could get a plot of land, building plans, instructions for building, and help in securing loans. From special material depots, with prefabricated building elements and other building materials, the owner-builder could sign for materials needed for construction. The total cost was 9 400 kronor, with 90% in loans and 10% in the owner's own work. The town plan has the character of a small town with avenues and squares. All of the houses were placed near the street to create the largest possible open area on the small plots. The buildings were organized into smaller groups according to their different building types, which numbered more than ten – the smallest being two rooms and a kitchen, approximately 40 square meters. The area has mostly retained its original character, even if many of the small buildings have been enlarged over the years.

Blackeberg subway station from 1952. Architect; Peter Celsing.

i tunnelbanan / in de metro

De lijn Slussen Skanstull is geopend in 1933.

Typisch een 30-er jaren voorbeeld van 'verkeersarchitectuur'
In de jaren 50 is een project gestart dat nog steeds voortgang vindt: "Kunst in de metro" – het perron als galerie.

Midden jaren 90 is er een reeks nieuwe kunstwerken op de oudste metrolijnen verschenen.

Peter Celsing werd rond 1950 aangesteld als jong architect bij de Stockholmse spoorwegen.

Hij moest oplossingen bedenken voor de eerste metrostations in de ring om Stockholm.

Daken, omheiningen, loketten en bewegwijzering.

Hij moest tevens 33 stations tot in het detail uitwerken. Op de lijn Thorridsplan – Isstadion-Stureby.

Blackeberg is één van de toppers onder de metrostations van architect Celsing.

Architect Lewerentz heeft hierbij de loketten en hekwerken ontworpen. (in de 40-er jaren was Lewerentz, teleurgesteld over de samenwerking met Asplund bij de Woodlandscemetery, zich teruggetrokken als architect en in plaats daarvan het staalbedrijf Idesta overgenomen. Collega's spanden zich in om bij Idesta orders te plaatsen.

Het contact met Celsing is waarschijnlijk reden geweest dat Lewerentz in de 50-er jaren weer terugkwam als architect.

Blackeberg is licht, ruim en functioneel. Uitgevoerd in lichtgrijs beton met golvend dak. Lichtval vooral van bovenaf.

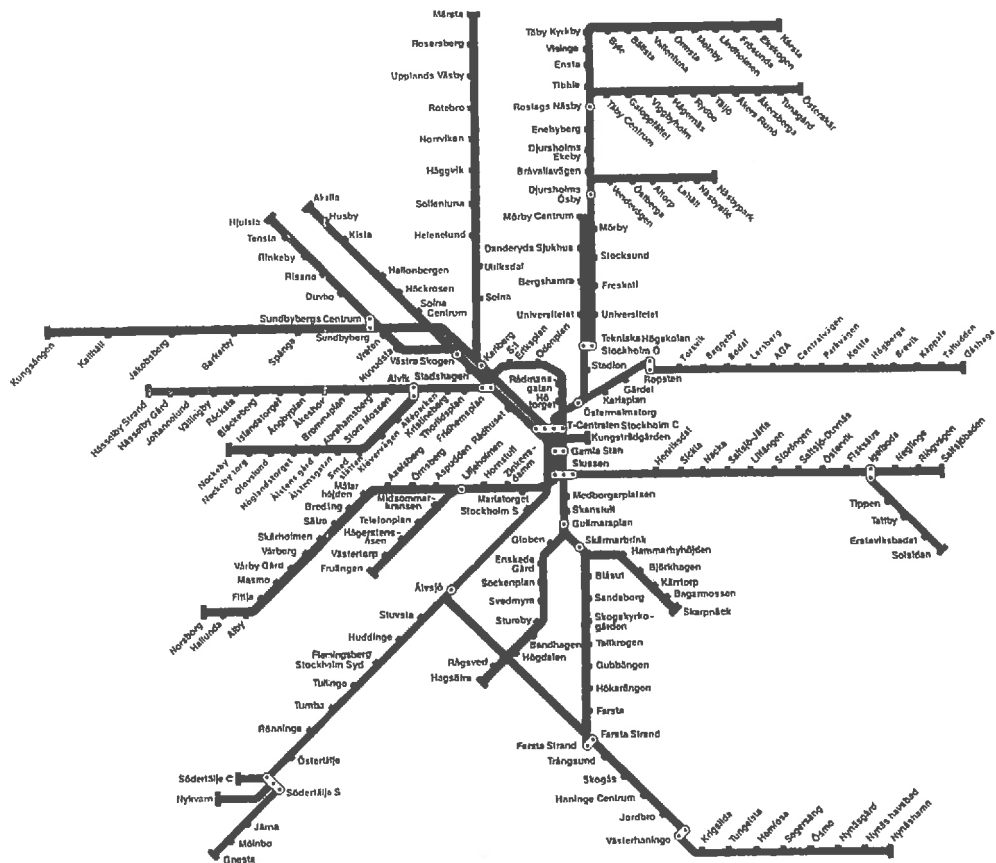
Diverse interessante andere stations:

Abrahamsberg

Oude bewegwijzering met typografie nog steeds aanwezig.

Axelsberg

Beeldhouwers hebben de naam van het station als uitgangspunt genomen.

Tunnelbanan

- Håsselby-Farsila/Hagsåkra/Bagnmossen/Skarpnäcks
- Ropsten/Mörby centrum-Fruängen/Västrosberg
- Akalla/Hjulsta-Kungälvsgården

Pendeltågen

- Märista-Södertälje-Gnesta/Nykvarn
- Kungälv-Åkersberg-Västertinge-Nynäshamn

Nockebybanan

- Älvik-Nockeby

Lidingöbanan

- Ropsten-Gästnaga

Roslagsbanan

- Stockholm Ö-Näsbypark/Österskär/Kärlamta

Saltjöbanan

- Slussen-Sallsjöbaden/Salsidan

Bystation/interchange station

Förbi Mariatorget

Discreet en behaaglijk met keramische wanden.

Tussen 1969 en 1975 werd het metro-net uitgebreid met De rode lijn. Tussen de T-centralen en Akalla, Husby. Er werd een nieuw idee geïntroduceerd: de stations werden als grotten, met spuitbeton in verschillende kleuren, uitgevoerd. (bijvoorbeeld Kungsträdgården van Ulrik Samuelsson)

T-centralen

'Take the A train' in blauw/wit emaille uitgevoerd langs de roltrappen. Begint als logo van de Zweedse spoorwegen en veranderd met de trappen.

Östermalmstorg

Een totaalontwerp van Siri Derkert met abstracte figuren, portretten en teksten. Thema: vrouwen en vrede.

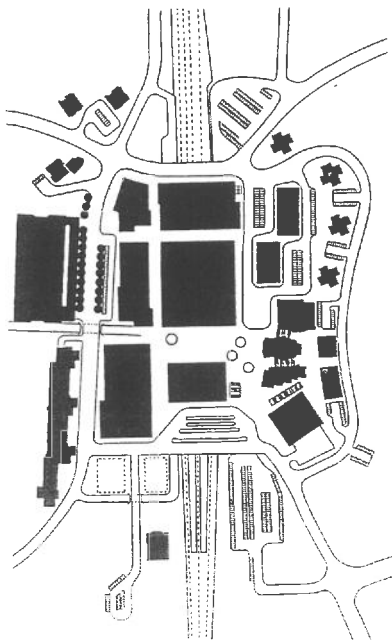
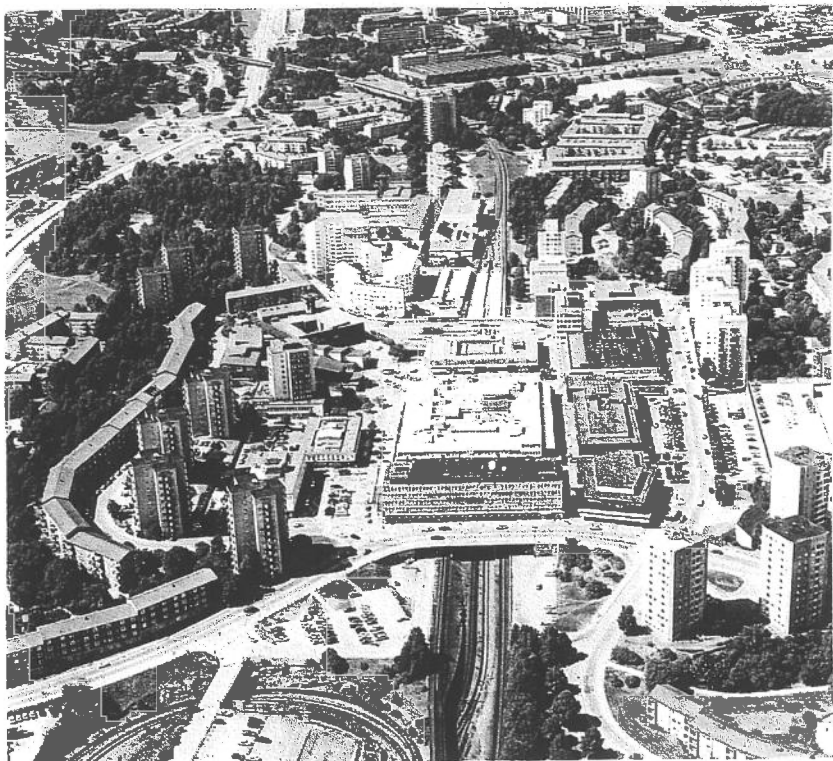
Skarpnäck

De Amerikaan Richard Nonas heeft granietsculpturen gemaakt die als banken functioneren. Alles is in steen uitgevoerd.

Bagarmossen

Kleurspecialist Gert Marcus heeft schijnbaar van dit station het meest futuristische stations gemaakt van het Stockholmse metro-net.

Niet alle stations zijn even 'kunstzinnig'. Tegenwoordig heeft zorg voor veiligheid e.d. meer prioriteit.

The “Work-Housing-Centre” town principle in the suburbs

As expressed there, Vällingby represents a very faithful application of the neighbourhood planning principles – the realization of a vision.

The first “Work-Housing-Centre” town

The City bought the land at an early point and in 1949 the area was incorporated as a part of Spånga municipality. Planning work began, somewhat cautiously at first, in 1940, and in 1948 plans for a so-called Storcentrum – large Centre – were presented. This Storcentrum was to be the centre-point for a whole group of areas, including Räcksta and Hässelby, with a high level of self-sufficiency, not only regarding service but also in terms of workplaces. The first “Work-Housing-Centre” town had been created.

Housing construction began in Räcksta in 1950 and in Vällingby the following year. At the same time the actual Centrum complex was being planned, although not without certain problems since nothing comparable had been built previously in Sweden. The future population of Räcksta and Vällingby was assumed to be

slightly more than 20 000. This was almost the same as the municipality of Sundbyberg just outside of the City boundaries whose floor-area was used as a starting point in the dimensioning of the Centrum in Vällingby. The first retail trade floor-area of 3 000 m² gradually grew to 20 000 m², and was later increased still further. With the support of Köpmannaförbundet, the Retail Trade Association, the planners aimed at a richly varied retail trade as a supplement to the department stores and City-centre chain stores which were establishing branches in Vällingby. In addition there were restaurants, a cinema, a library and meeting-rooms for clubs and societies etc., and later a swimming baths.

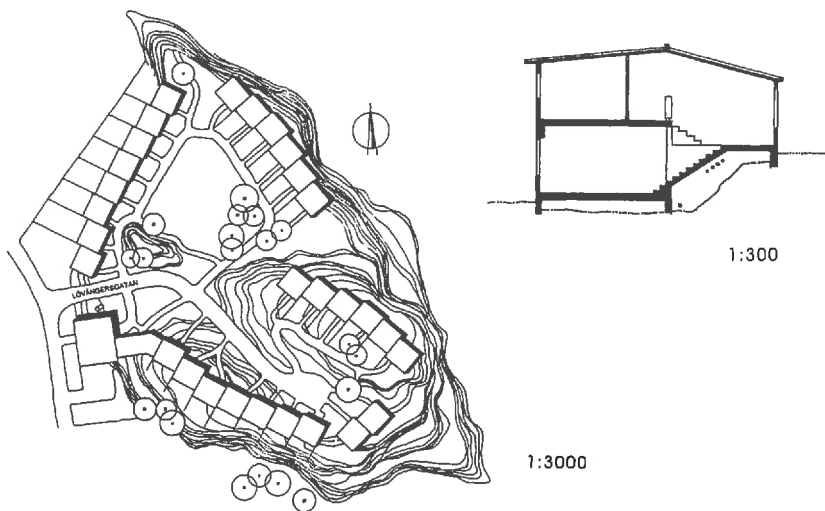
The Centrum was a success

When the Centrum was opened in 1954 it was an immediate success and the interest on the part of both business professionals and the general public was overwhelming. Never before had Sweden been so modern as during the 1950's, and Vällingby was the most modern of all.

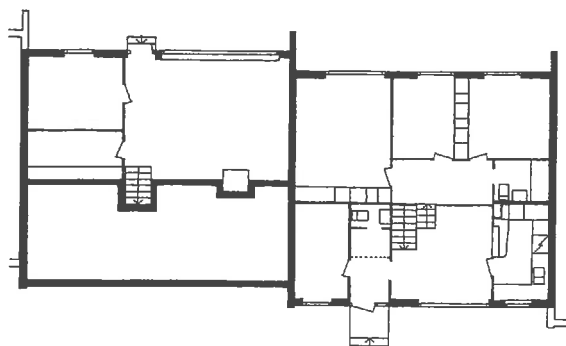
Not only the shops and the planning aroused interest but

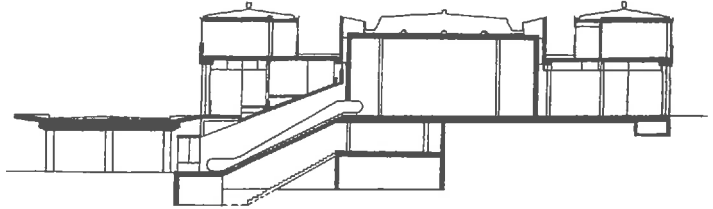
Vällingby

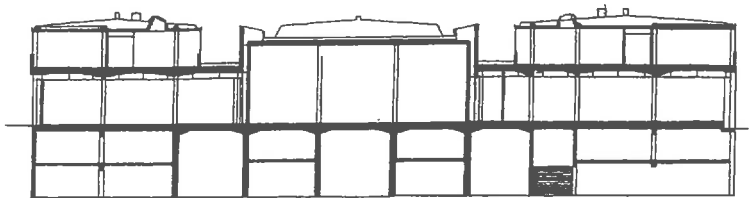
ATLANTIS, RADHUSOMRÅDE / TERRACE HOUSING
HÖJER & LJUNGGVIST, 1956

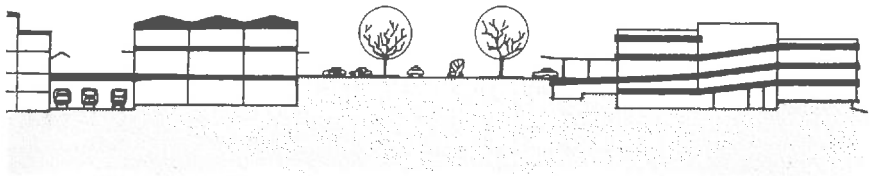
Vällingby

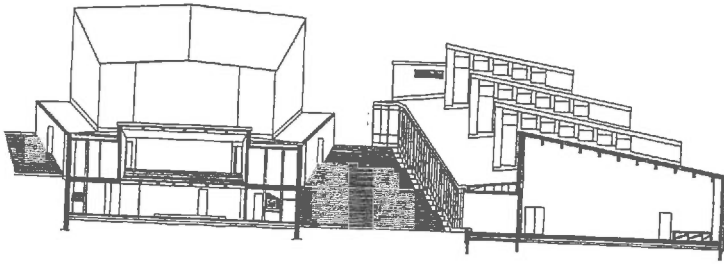
TUNNELBANEHuset / UNDERGROUND STATION 1:600
MAGNUS AHLGREN, 1952

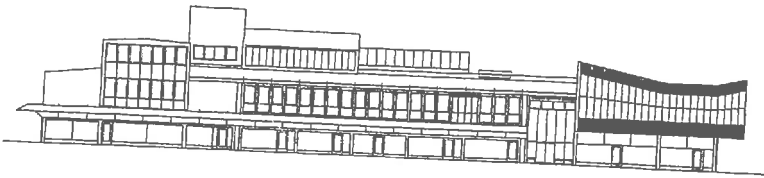
TUNNELBANEHuset / UNDERGROUND STATION 1:600

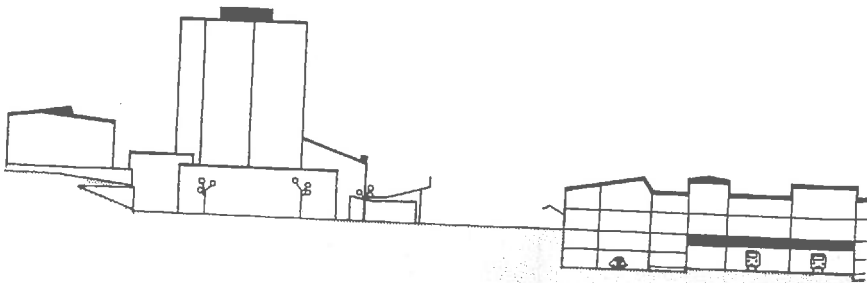
Vällingby

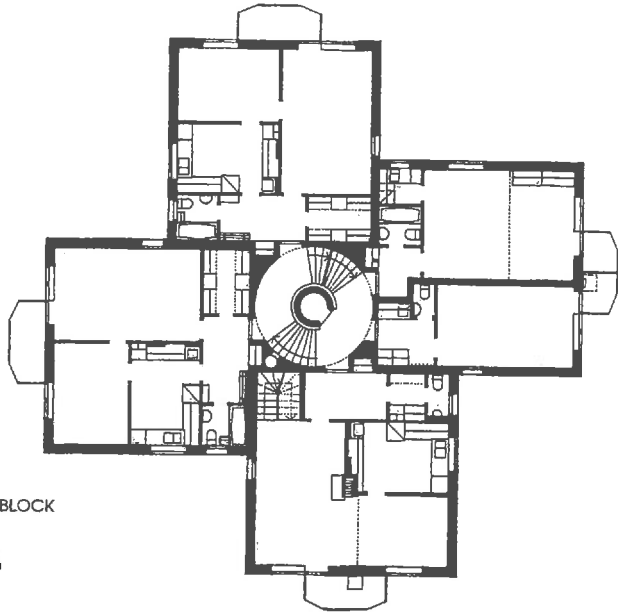

1:600 BIOGRAFEN & KULTURHUSET TRAPPAN / CINEMA & CULTURAL CENTRE
BACKSTRÖM & REINIUS, 1957

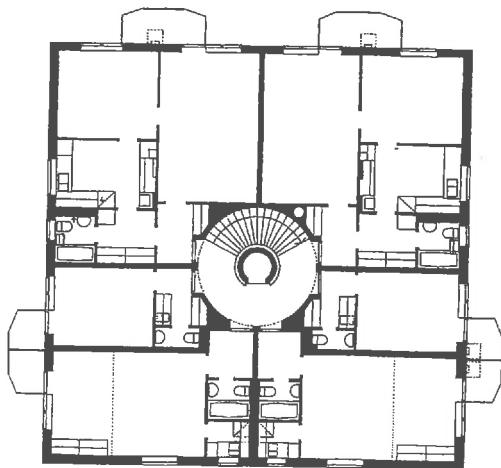

1:800 AFFÄRS- OCH KONTORSHUS / SHOPS AND OFFICES
BACKSTRÖM & REINIUS, 1956

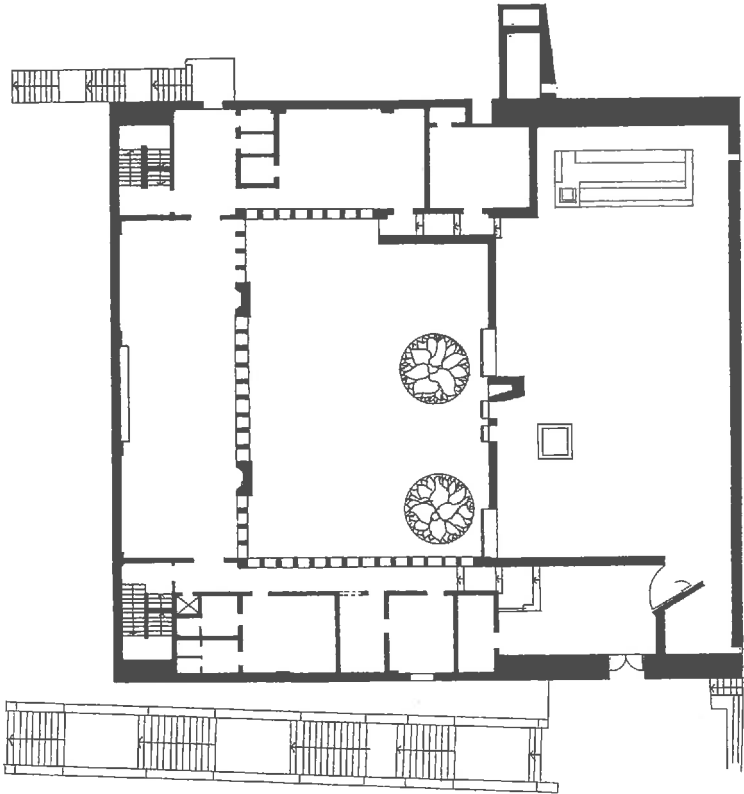
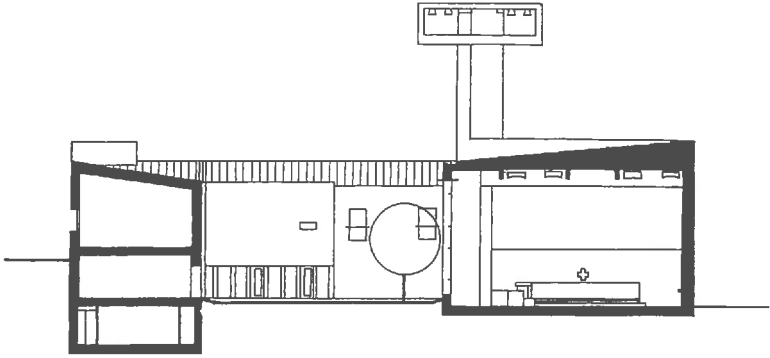

1:300
PUNKTHUS / TOWER BLOCK
VITTANGIGATAN
H.J. KLEMMING, 1956

1:300
PUNKTHUS / TOWER BLOCK
JÄMTLANDSGATAN
H.J. KLEMMING, 1956

1:800

also the architecture. The greater part of the Centrum, together with the cinema and the municipal hall building, was designed by Backström and Reinius and the subway station by Magnus Ahlgren. There were also two churches which attracted considerable attention: the small Free Church, designed by Carl Nyrén, which was built onto a point block, and architect Peter Celsing's Sankt Tomas Church. Beyond the multi-storey blocks of flats there were lamellar blocks where the vehicular traffic was fed in from the outside and where the greenery in the yards formed a

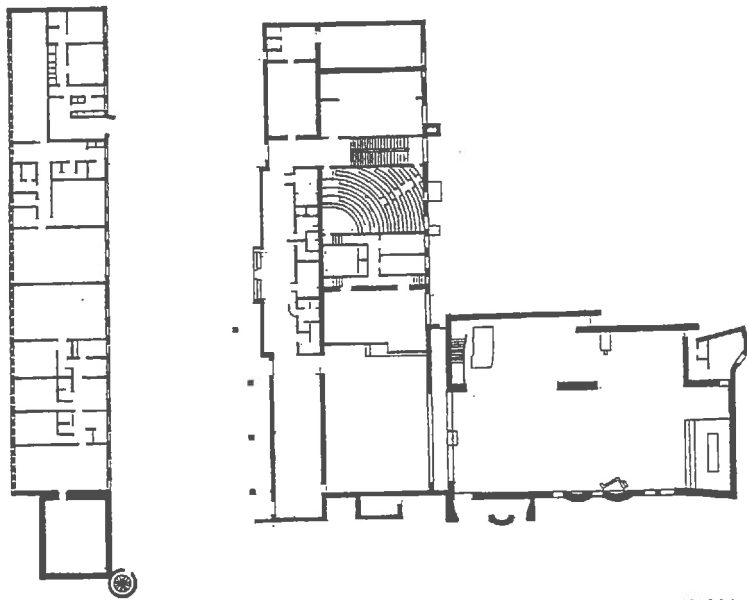
large park with traffic-segregated pedestrian ways and cycle paths leading to the Centrum. Then, furthest out, there were a large number of groups of terrace houses.

And what happened later?

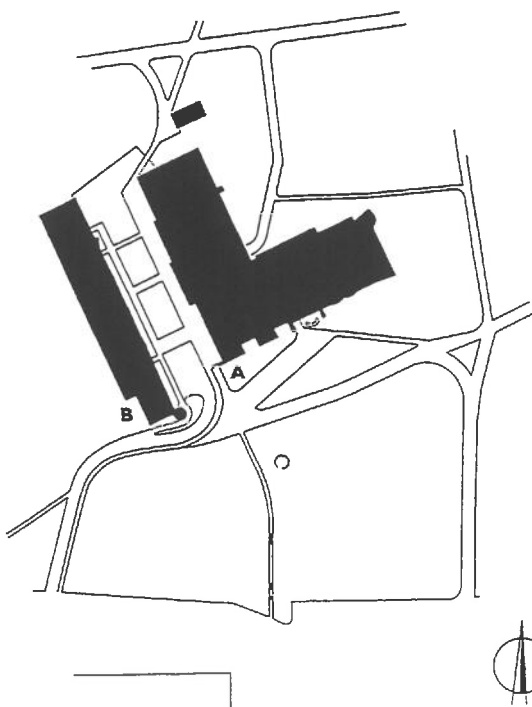
Twenty years later 25 per cent of the working inhabitants of Vällingby had their places of work there, which was fewer than expected, but all of 67 per cent of service visits were made there. The Centrum was later supplemented by both housing and workplaces, and more are being planned.

The circular stone surfacing on the square, one of the symbols of the Centrum, was designed by Erik Glemme.

1:800

1:2000 A KYRKSAL / CHURCH SANCTUARY
B FÖRSAMLINGSHEM / PARISH HOUSE

St Tomas kyrka

Peter Celsing 1959

With its stark aesthetic and contemplative beauty St. Thomas Church is an oasis in the bustle of the city. The heavy masonry building shuts itself cloister-like around a green court, which can be glimpsed from the foyer before entering the sanctuary. The strength and solidity of the walls is expressed both inside and out. A minimum of ornament concentrated in selected places emphasizes both the wholeness of the main space and its religious symbolic value. Nevertheless, the church and the design of its sanctuary had sparked a debate during the 1960's, with opponents protesting against the inaccessibility of minimalist architecture to the public as a whole, while admirers recognized that this new kind of architecture, with its tight aesthetic and power to captivate, bore "the hallmarks of mature artistry".

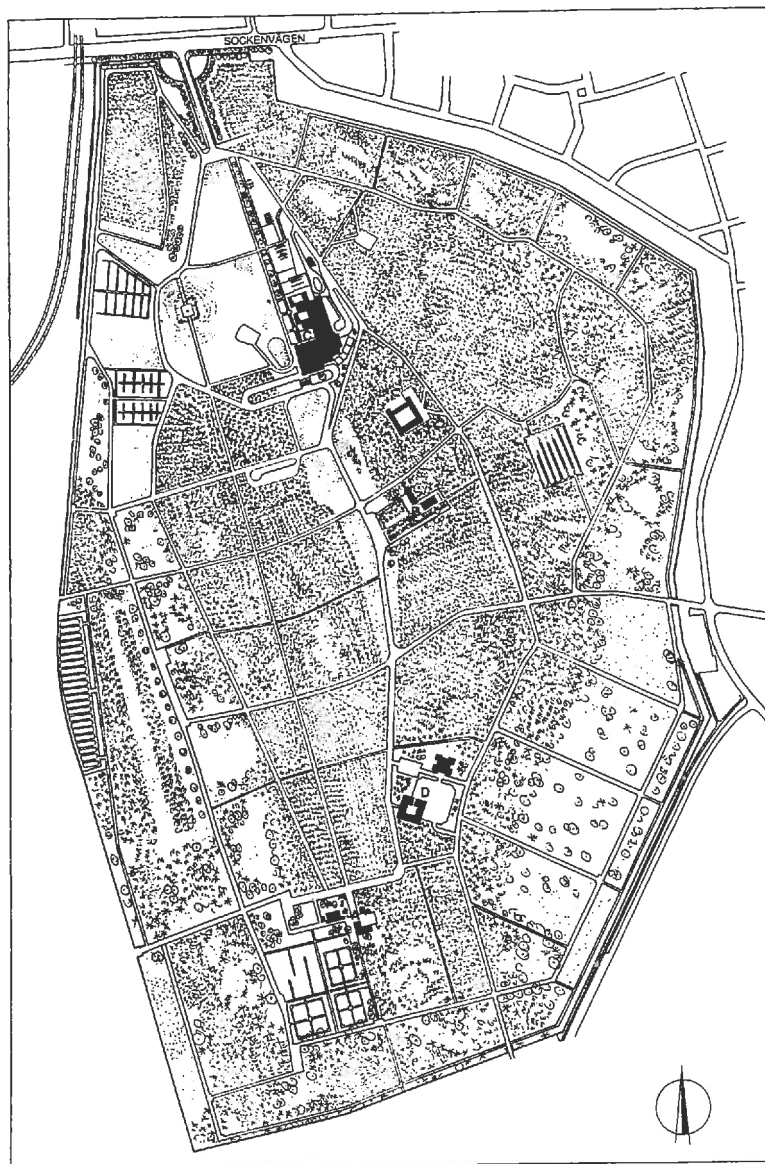
Markus Kyrkan

S. Lewerentz 1958-60

829 *Markuskyrkan (St. Mark's) Björkhagen, 1958-60 architect S. Lewerentz, competition 1956.*

Markuskyrkan, with its bid for subtlety of atmosphere and the use it makes of the expressive potential of materials and craftsmanship, represents an old man's reversion to the pre-1914 ideals of his youth. The main approach has been dictated by the site, which is a dense grove of slender birches in a flat dell. The low walls of dark Helsingborg brick with thickly spread mortar made a very restrained contrast to the birch trunks. A delicate interaction with the surrounding grove is also achieved in the interior, where the windows, with clear glazing and neither bars nor ledges, are simply openings in the walls. A most striking feature of the interior is the vaulting, which takes the form of straight segmental brick-shells spanned between steel girders at varying heights. These irregular surfaces are beneficial to the acoustics of the rectangular nave and aisle. The parish facilities form a narrow forecourt in which the timber structure of the entrance canopy puts one in mind of Japan - yet another feature of contemplative orientalism which pervades the whole of this beautiful building.

Skogskyrkogården

1:10000

- A UPPSTÄNDELSEKAPELLET/ CHAPEL OF THE RESURRECTION, S. LEWERENTZ 1925
- B SKOGSKAPELLET/ WOODLAND CHAPPEL, E.G. ASPLUND 1918-1920
- C HELIGA KORSETS KAPELL/ CHAPEL OF THE HOLY CROSS, E.G. ASPLUND 1935-1940
- D EKONOMIBYGGNADERNA/ STORES AND MAINTENANCE BUILDINGS, E.G. ASPLUND 1924

In 1915 Asplund and Lewerentz won Sweden's first international architectural competition, the new Woodland Cemetery south of Stockholm. Their entry "Tallum" won by showing great respect for the singular beauty of the site. Today the cemetery is characterized by the sparse pine forest where most of the graves are located, the sweeping open landscape welcoming the visitor, and the different expressions of each chapel: Asplund's romantic and intimate Woodland Chapel, with its portico like a continuation of the forest; Lewerentz' strict and solemn Chapel of the Resurrection, which is like a modern interpretation of a building from antiquity; and finally Asplund's harmonious Chapel of the Holy Cross, with its monumental open loggia that completes the sequence of mortuary chapels.

Skogskyrkogården (Woodland Cemetery) 1915-40 architects E. G. Asplund, S. Lewerentz, competition 1914-15.

Rapid urban expansion created a pressing need for a large new cemetery. The architects' competition heralded a new period of cemetery design all over Sweden, governed by the turn-of-the-century appreciation of the evocative qualities of nature. The result here is a sublime landscaping achievement in which different sections of terrain have been variously treated. Most of the graves are spread out under lofty pine trees. Small chapels in the forest recall the temples and gróttos of an English landscape garden. The last part to be completed, approached from the solemn, Neo-Classical entrance in Sockenvägen, is an overtly dramatic park landscape on the site of a former gravel pit.

Skogskapellet (The Forest Chapel) 1918-20 architect E. G. Asplund.

The low wooden columns of the portico and interior of the chapel are a continuation of the trunks of the pine trees. Whereas the steep outer roof of dark shingling envelops the low volume, the interior ceiling opens up into a bright dome. The chapel was inspired by the delightful little pavilion at Liselund in Denmark, measured drawings of which were published at this time.

Uppståndelskapellet (Chapel of the Resurrection) 1923-26 architect S. Lewerentz. 1960 service building by the same architect.

This is a subtle modern interpretation of the architecture of classical antiquity. The chapel is narrow and self-contained, with just one south window, with inner walls delineated by thin, light pilasters, and with Pompeian roof decorations. The detached portico, a vigorous *proplaeum* of

pale limestone columns, is slightly skew in relation to the red-plastered volume of the chapel.

A line of mortuary chambers forms a detached colonnaded wing to the side of the approach road. On the other side is a rounded waiting room, to which later was added a simple service building.

Economy Yard 1924 architect E. G. Asplund.

This service building emerges among the trees as a group of pyramids, a singular structure executed in timber, with green sheet-metal roofs.

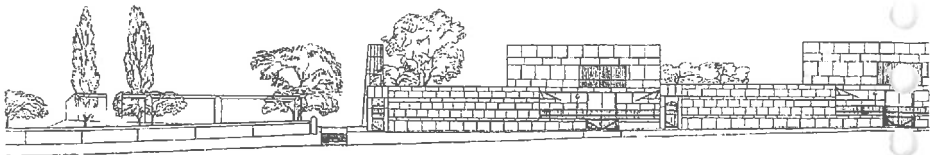
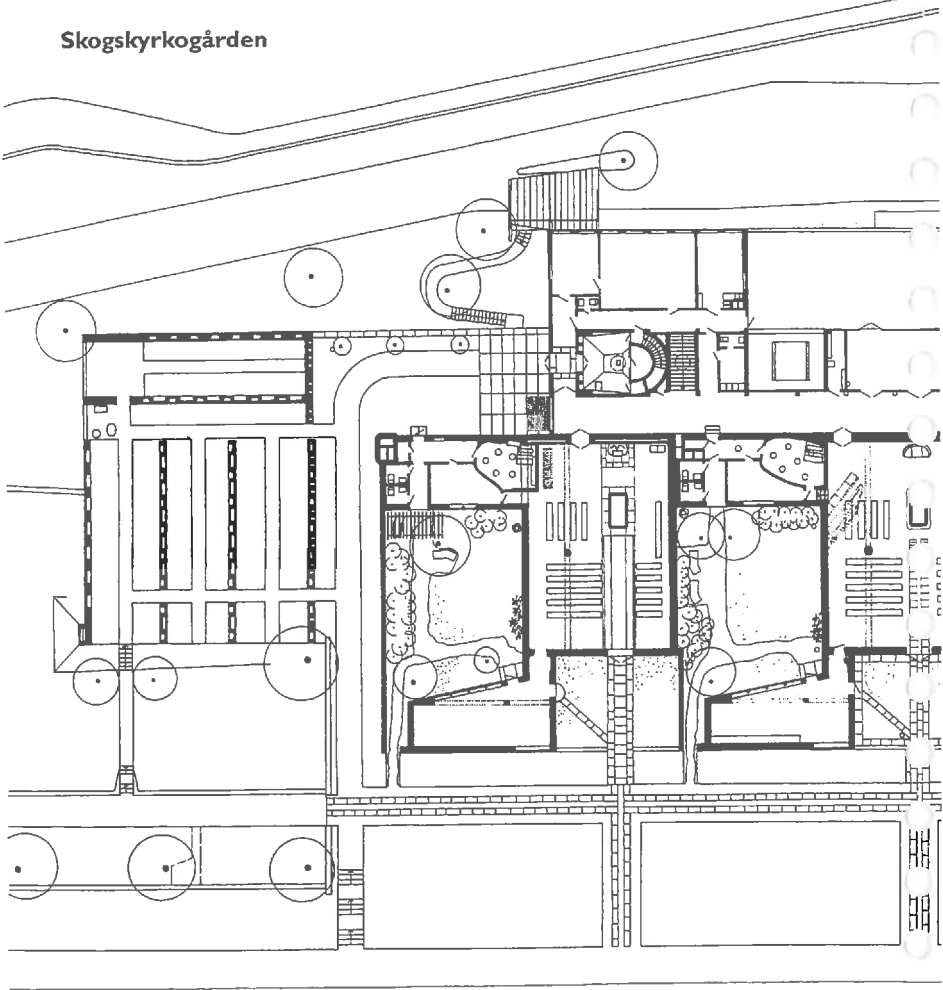
Crematorium - Holy Cross Chapel 1935-40 architect E. G. Asplund.

A sequence of funeral chapels, connected to a crematorium and columbaria, ends with this larger chapel, whose large, open portico is the focal point of the slowly ascending processional route. Walls of pale yellow-rendered concrete, lined with thin slabs of marble in the chapel fronts and courtyards. The interior of the chapel is enclosed by a gently rounded concrete shell. Slender stone columns indicate the direction of the room. The figures of the Resurrection monument (sculpted by J. Lundqvist) reach towards the light in the portico *compluvium*. The great sweep of the landscaping is made to focus on the stone cross to one side of the path.

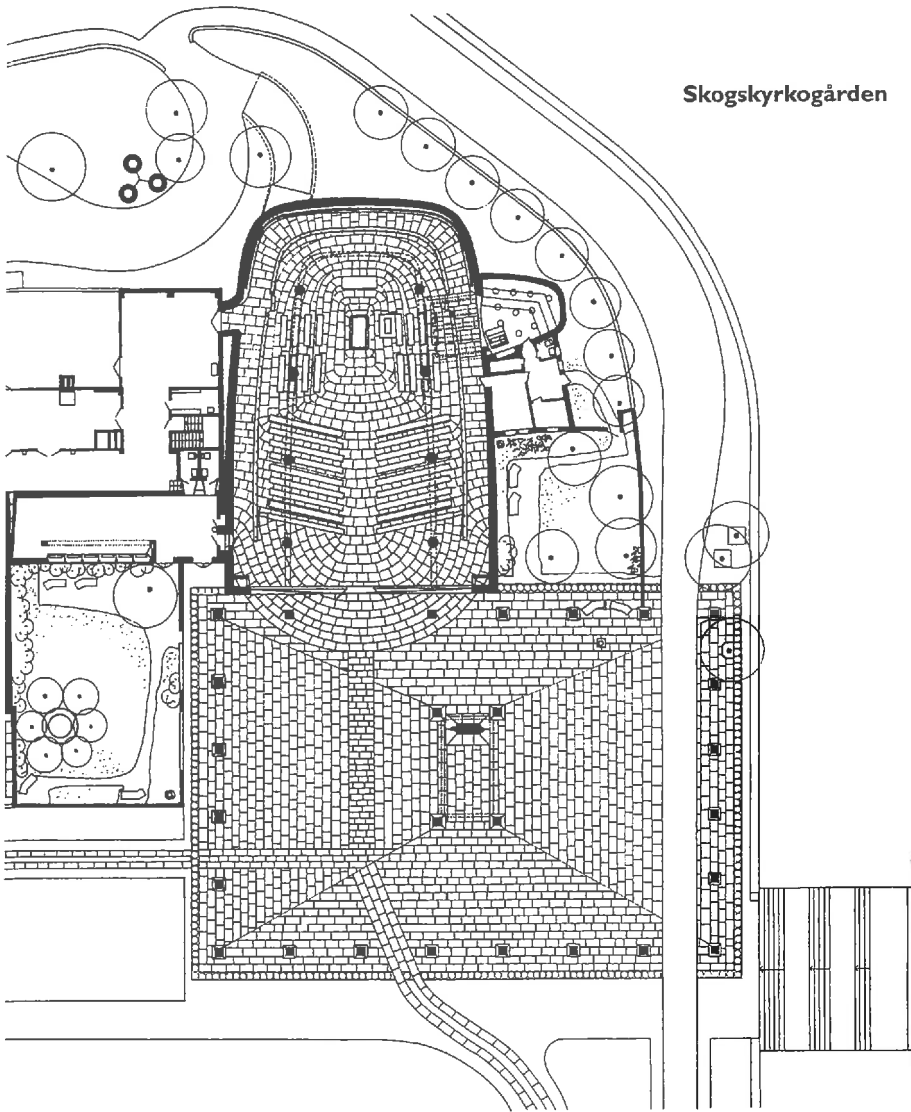
Mosaic Burial Chapel 1969 architect S. I. Lind.

Red brick-work render a coherent character to both exterior and interior of this austere, unadorned building. According to Jewish custom, men and women are *ped* separately.

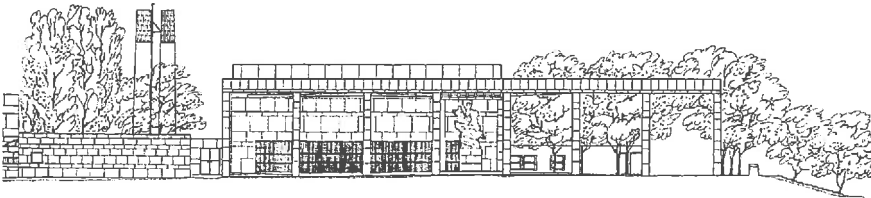
Skogskyrkogården

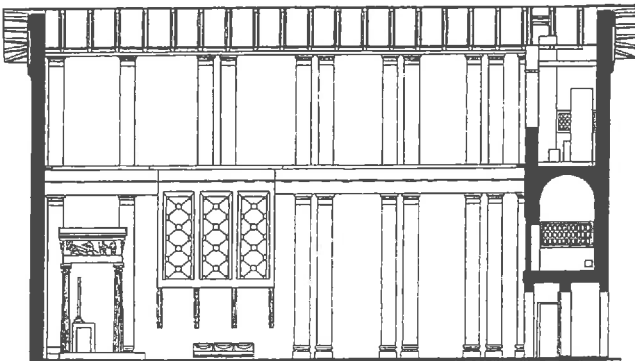
Skogskyrkogården

HELIGA KORSETS KAPELL 1:600

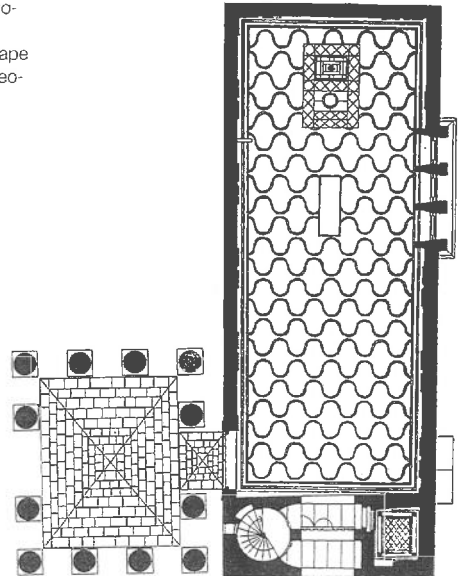
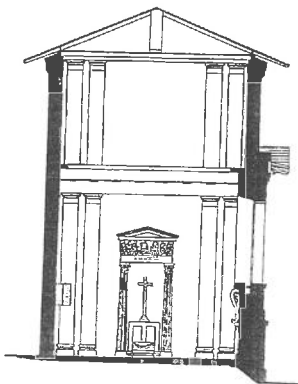
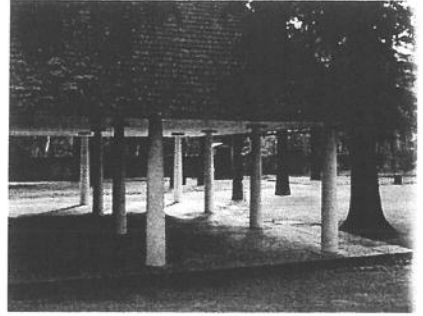

Skogskyrkogården

Erik Gunnar Asplund and Sigurd Lewerentz, 1914–40. 1st prize in an international competition, 1914. Sockenvägen/Nynäsvägen, Enskede.

Skogskyrkogården ("The Woodland Cemetery") is a rational, big-city cemetery, but the graves are at first glance conspicuously absent. A visitor's first impression of Skogskyrkogården is instead dominated by the sweeping lines of an open landscape pierced by a free-standing sacred stone cross and the monumental framework of slender pillars that is the crematorium's entrance portico (5). The approach path follows one edge of the sprawling lawn along a low wall and past a row of small and graceful pale buildings that form part of the crematorium. The landscape seems to open to the sky in a gesture of liberation. The graves lie interspersed among the trunks and filtered light of a pine forest, countering the impression of a mass grave so many headstones might otherwise convey. Skogskyrkogården's development reflects that of its architects, and the evolution of Swedish architecture from National Romanticism into mature Functionalism. In 1914, Gunnar Asplund and Sigurd Lewerentz took first prize in an international architectural competition for the cemetery. Asplund designed the little Chapel of the Forest in 1918 (1), the utility buildings with their peculiar pyramidal roofs in 1924, and the porticoed crematorium in 1940 (3). Lewerentz was responsible for most of the landscape planning, as well as the sublime Neo-

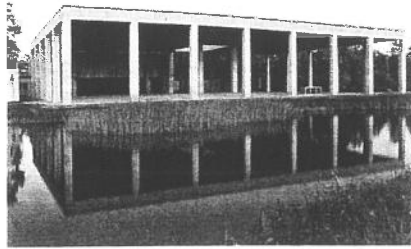

classical Chapel of the Resurrection in 1925 (2). Asplund's Woodland Chapel is hidden within its own little walled church-yard like a humble cottage in the tradition of English landscapes. The interior is equally intimate, bathed in a surprising flood of light from the large cupola that seems to float overhead.

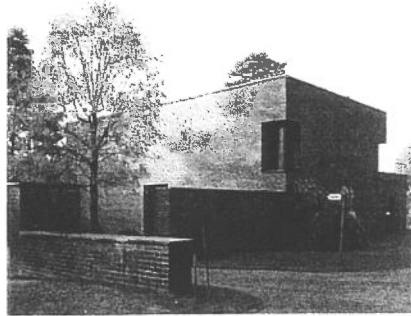
Per Westerlind's Resurrection Chapel is in many ways opposite to the Woodland Chapel: a monumental edifice strictly proportioned on the golden section, it stands out in contrast to the wooded site rather than melding with it. The Resurrection Chapel provides a vision of divine perfection, a classical temple nestled in the primal forest. Also worth visiting, in addition to the ceremonial space, are the clergyman's quarters on the second floor, whose barrel vault was originally painted black. Asplund's crematorium, with its Chapel of the Holy Cross, is one of the high points of 20th-century architecture and a good example of how he more than any of his contemporaries succeeded in humanizing Functionalism. He remains as powerful an influence on Swedish architects in death as he was in life.

Just south of Skogskyrkogården lies Sven Ivar Lind's notable 1969 burial chapel (4) at the Jewish Cemetery.

Skogskyrkogården is one of the few works of 20th-century architecture selected for Unesco's World Heritage List.

3

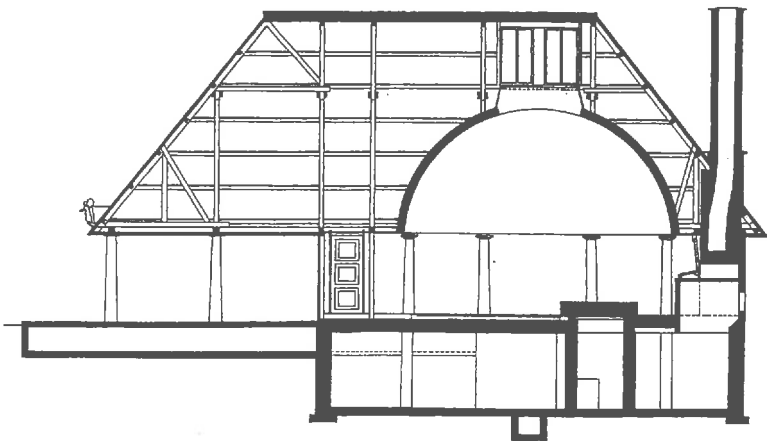
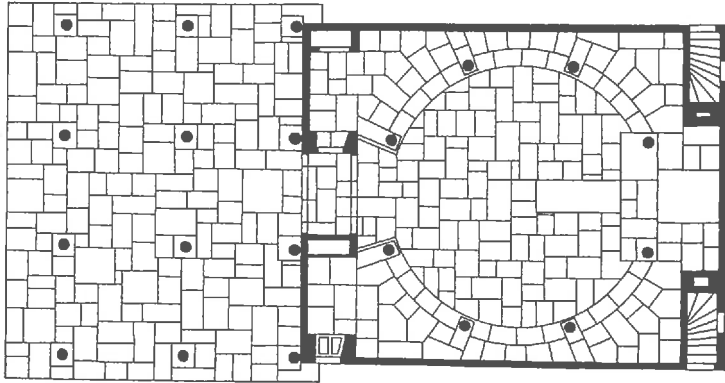

4

5

Skogskyrkogården

Zaterdag 5 juni 1999 Stockholm centrum e.o.

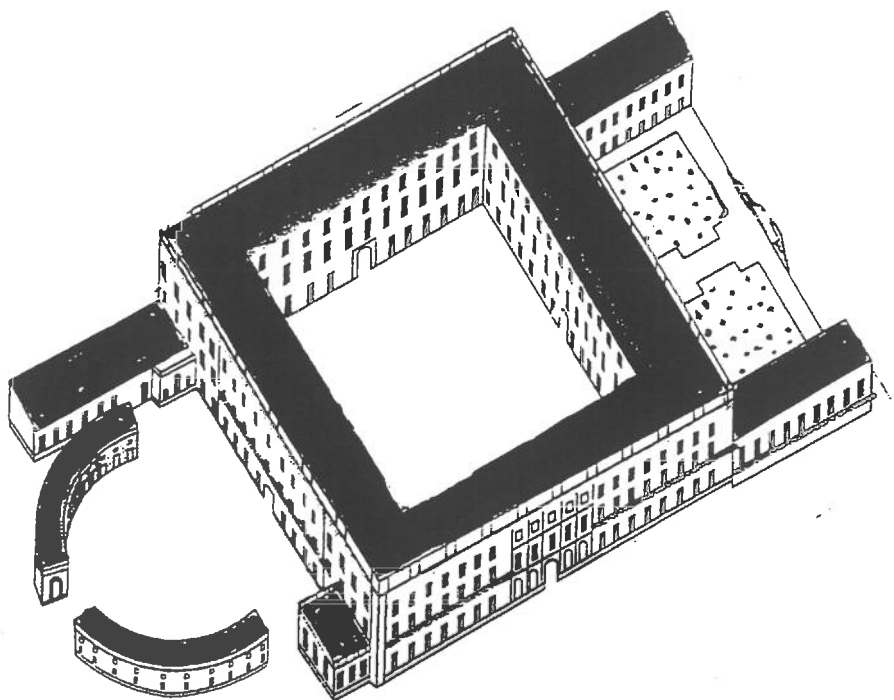
- 09.00 - 12.00uur Wandeling centrum
van Gamla Stan naar Bibliotheek
via Sergelstorg, Kulturhuset,
Hötorget, Konserthuset,
Centralbadet of winkelen.
- 12.00 – 13.00 uur lunch op eigen gelegenheid
- 13.00 – 13.30 uur Stadsbibliotheek van Asplund
(op eigen gelegenheid)
- 13.30 uur Start busexcursie stedenbouw
langs interessante stadswijken van
Stockholm: Gärdet, Lärkstaden
(One happy Cloud, CKR)
St. Erikssjukhuset, Noor Mälärstrand,
Fredhäll en Reimersholm.
- 18.00 uur bus stopt bij Birkastaden:
voor liefhebbers: start avondwandeling
door Rödabergen en Atlasdistrict.
- 18.15 uur bus zet overige liefhebbers bij hotel af
- Avondprogramma vrij
Eten op eigen gelegenheid

Wandelroute zaterdagmorgen door de binnenstad: (Op eigen gelegenheid)

9.00 uur vertrek van het hotel Gamla Stan

1. Kungliga Slottet
2. Opera
3. Kungstradgarden met de showroom van Volvo.
4. Hamngatan met o.a. het warenhuis NK
5. Sergelstorg
6. Kulturhuset / Riksbanken
7. Sergelsgatan / Hotorgcity
8. Hoek Kungsgatan en Drottninggatan Pub's bohagshus (Ahlsen)
9. Bredenbergs varuhus Drottninggatan 54 (Asplund)
10. City terminalen (vasa terminal van Erskine)
11. Kungsgatan met Kungstornen (Wallander)
nr. 14 Wayne's coffee
nr. 55 Vetekatten (oude bakkerij met hele lekkere taart)
12. Konserthuset (Tengbom)
13. Central Badet Drottninggatan 88 (Klemming)
14. Skandia biografen Drottninggatan 82 (Asplund, bioskoop)
15. Stadsbibliotheek (Asplund)

70 **The Royal Palace 1690–1708, 1721–54** architect *N. Tessin the Younger*, interiors by *C. Hårleman*, *C. F. Adelcrantz*.

During the Vasa epoch the medieval stronghold centering round the donjon known as the Three Crowns was converted from a defence installation to a royal castle. Repeated alterations and additions resulted in a collection of themes from the repertoire of the Northern Renaissance. The roof architecture, complete with cupolas, spires and ornamental gables, was particularly luxuriant. Opening onto the courtyards were arcades, galleries and oriels. (Picture p. 23.)

Extensive changes were made to the interior during the 17th century and new apartments were added to the north wing in the form of a timber structure. A more comprehensive programme of rebuilding was started in 1690. The north wing was rebuilt, with Palace Church and the royal apartments designed according to modern French palace layouts. The Castle was gutted by fire in 1697, with the exception of the new addition.

Kungliga Slottet

1690-1708

Rebuilding work began immediately, and this project cultivates the idiom of Roman palace architecture, already begun in the north wing.

Tessin's palace design is a bold synthesis of the urban palaces and villas of the Roman Baroque and the palatial layouts of French classicism. The strictly geometrical cube of the Palace has been extended by wings denoting a distinct division of the spaces round the building.

Thus the most striking Baroque feature of the Palace is the way in which it marshals its surroundings. Due to this large volume being held together in a unitary geometrical form, the complex makes a strong contrast to the diversity and moderate scale of the rest of the town. The south front is emphasised by a vigorous frontispiece on the colossal scale in the manner of a triumphal arch. This manifests the entrance to the Hall of State and Palace Church on either side of the south vestibule, a domed room occupying the full height of the building. The forecourt to the west with its low, quadrant wings for the Palace Guard, provides a more intimate anteroom for direct contact with the city. The architectural forms here are smaller in scale and more vivacious, as witness for example the caryatids and medallions of the central projection.

The waterfront façade, with its strict theme of giant pilasters, is wholly designed to interact with the open space across the water of Strömmen. On the other hand there is no emphasis of the contact with the garden parterre between the Palace wings.

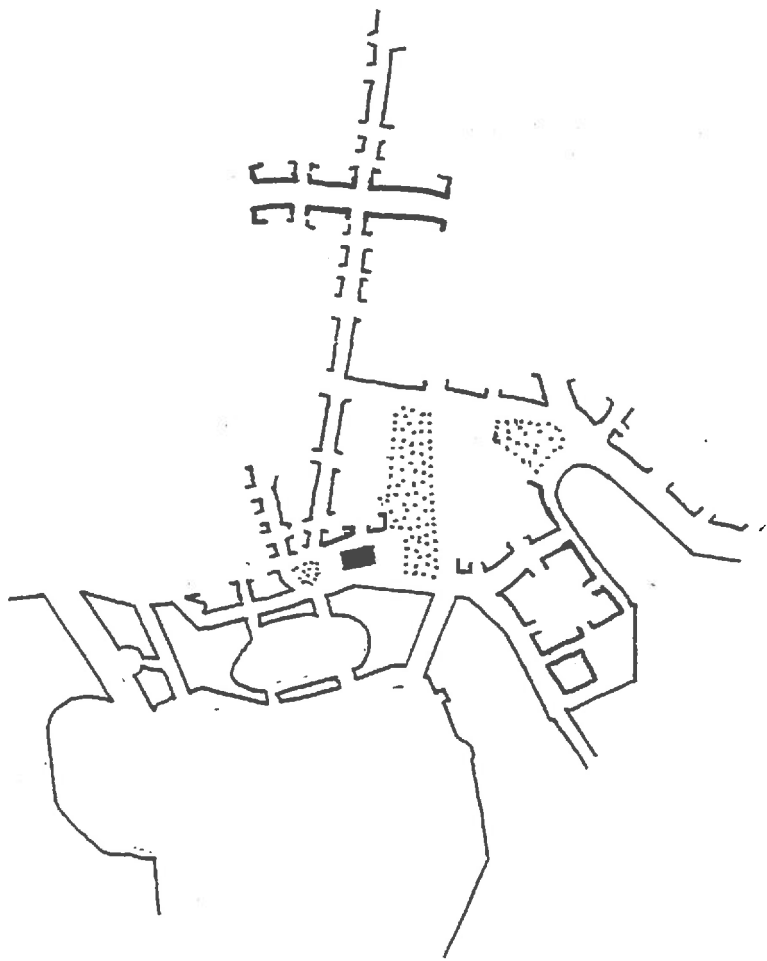
The wings and an extensive system of ramps have given the north front a breadth appropriate to an urban scheme on the grand scale along the north-south axis of the complex. A symmetrical square with a domed church at Norrmalm was to be linked to the Palace by the bridges crossing Helgeandshöjmen.

Seen as a whole, the Palace exterior is the most consistent application of classical Roman Ba-

roque composition in the spirit of Bernini. One finds direct loans of motifs from Italian palazzi and villas. The façades were originally rendered in pale yellow, with trimmings in grey-painted sandstone and limestone. The dark, body-tinted plaster was applied during an external restoration during the 1890s, on which occasion the coat of paint protecting the stone trimmings was removed.

Whereas the main emphasis of articulation was on the external façades, the large inner courtyard presents an unexpectedly closed and schematic picture. Only the large vestibules and staircases to the west and east open out with window arcades and large pilaster themes. Otherwise the strict forms of the Norrbro façade are reiterated, with smooth-plastered walls and austere window surrounds.

A large number of foreign artists, most of them French, were employed on the Palace. Different stages of French-influenced taste, from Baroque to Neo-Classicism, are reflected by high-class interiors. Additions and alterations were made during the 19th century. For example, the Victoria Apartment was created by refurbishing in Neo-Rococo (architect: F. W. Scholander). The best of these later interiors have been preserved, but otherwise restoration work has led to the gradual reinstatement of the 18th century interiors. An interesting Neo-Classical interior is presented by Gustav III's Museum of Antiquities (1792-94, architect C. F. Sundvall, restored 1956-58, architect I. Tengbom). In our own time, alterations to the basements of the southern part of the Palace have resulted in two museums beneath evocative cellar vaults: The Treasury and the Royal Armoury (1974-78, architect S. I. Lind).

Opera (kungliga teatern)

A. Anderberg 1891-98

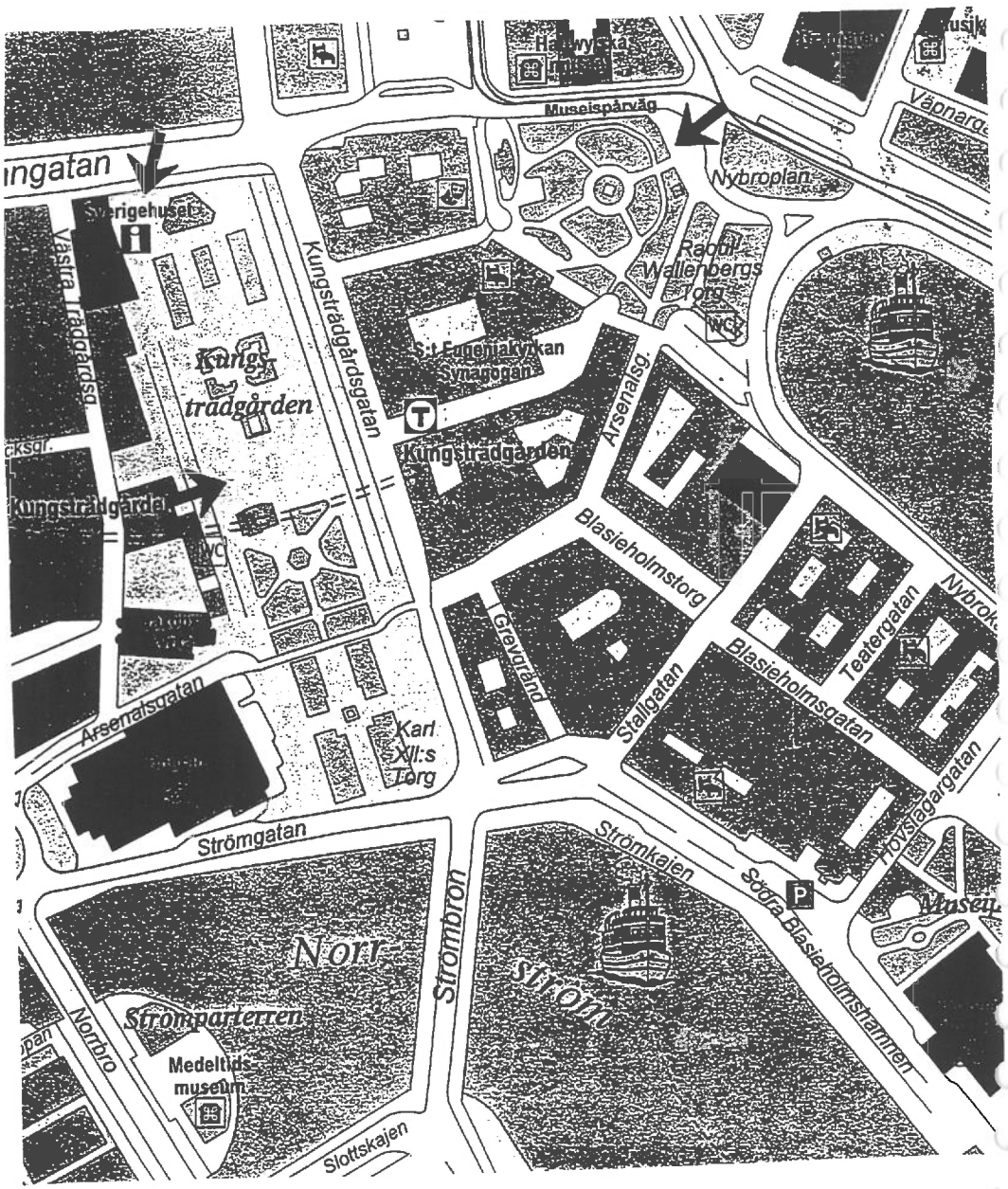
77 **Kungliga teatern (the Opera) and Operakällaren** 1891-98 architect A. Anderberg after competition 1887. *Operabaren interior decoration* 1905 H. van Rijswijk. *Renovation, extension of restaurants* 1955-61 architects P. Celsing, N. Tesch. 1973-75 further extensions (Lagerlunden) architect P. Celsing. 1973-85 interior alterations architect B. H. Jonson.

Several schemes were put forward for enlarging the Gustavian opera house (1777-82, architect C. F. Adelcrantz) while retaining its main façades, but it was demolished in 1892. The new building was prompted by practical considerations of theatre management, above all the need for a high and deep stage. Grand Romantic opera needed plenty of room, and examples were culled from opera house projects on the Continent.

This complicated assembly of facilities has been divided into different volumes which are linked together with reference to their functional relationships. The stage building forms the lofty nucleus, surrounded by the auditorium, foyers and staircases in lower bodies. The terrace-like ground floor, which continues into the restaurant extension, accommodates entrances, offices and shops. Working facilities are intertwined with the space-consuming stage and audience facilities, partly with the aid of mezzanines and attic storeys.

Viewed from the outside, the sum total of the volumes forms "a stack of cigar boxes". The themes of the façade refer back in certain respect to Tessin and Adelcrantz but, taken as a whole, are a fairly academic exercise in institutional Renaissance, emanating from Semper. The main foyer facing the square is marked by a deep recessed loggia behind columns of granite, the arrangement otherwise being for limestone details to stand out against brown plaster surface. The lower parts of the building are held together as one storey by heavily rusticated granite.

Vestibules, stairhalls and foyers make up a festive sequence of rooms in genuine theatrical Baroque, with painted ceilings and sculpted bronze, marble and stucco. There is not quite such festive air about the auditorium, which falls rather short on both architectural and acoustic space and whose gilt work fades into yellow ochre. The Renaissance dining room and the Baroque café of Operakällaren show the interior design of the building at its most pleasing, the former with paintings by Oscar Björck and the latter with ceilings by Vicke Andrén. The Art Nouveau interior of the Opera Bar is of high international standard.

ingatan

Västra Trädgårdsgatan

Kungsträdgårdsgatan

Arsenalsgatan

Strömgatan

Norrbro

Slottskajen

Kungsträdgårdsgatan

Kungsträdgården

Karl XII:s Torg

Strömbron

Halvöstra
Lindens

Museispärväg

Nybroplan

Rådhus
Wallenbergs
Torg

Arsenalsg.

Blasieholmstorg

Gravplatsen

Stallgatan

Strömkanalen

Blasieholmsgatan

Teatergatan

Södra Blasieholmshamnen

Väpnargatan

Nybrokanalen

Hovstugugatan

Museet

Kungsträdgården

16e eeuw

Berziliipark

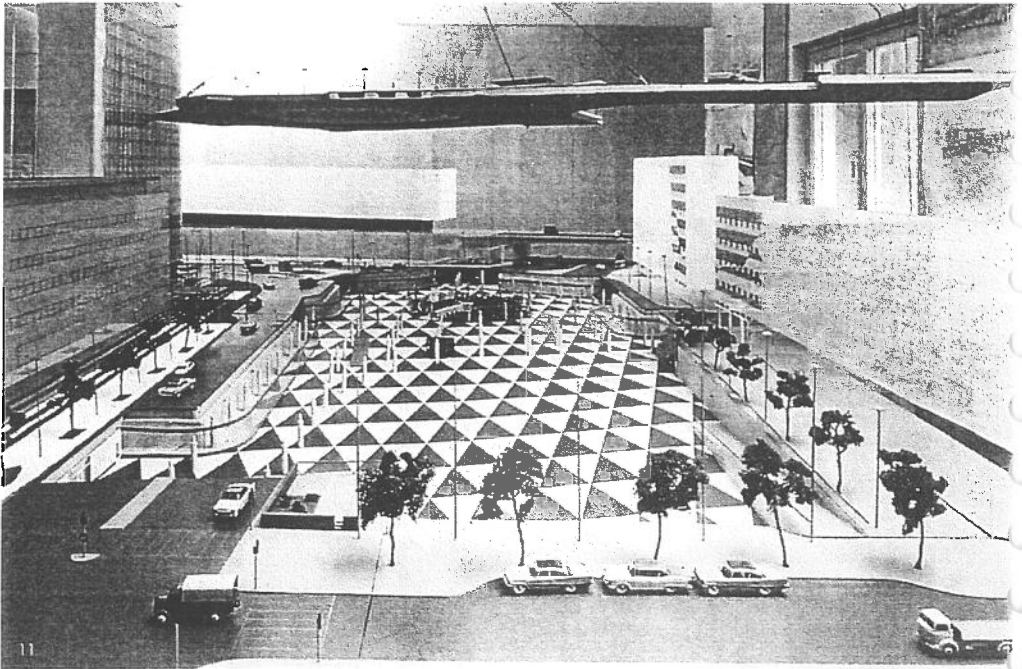
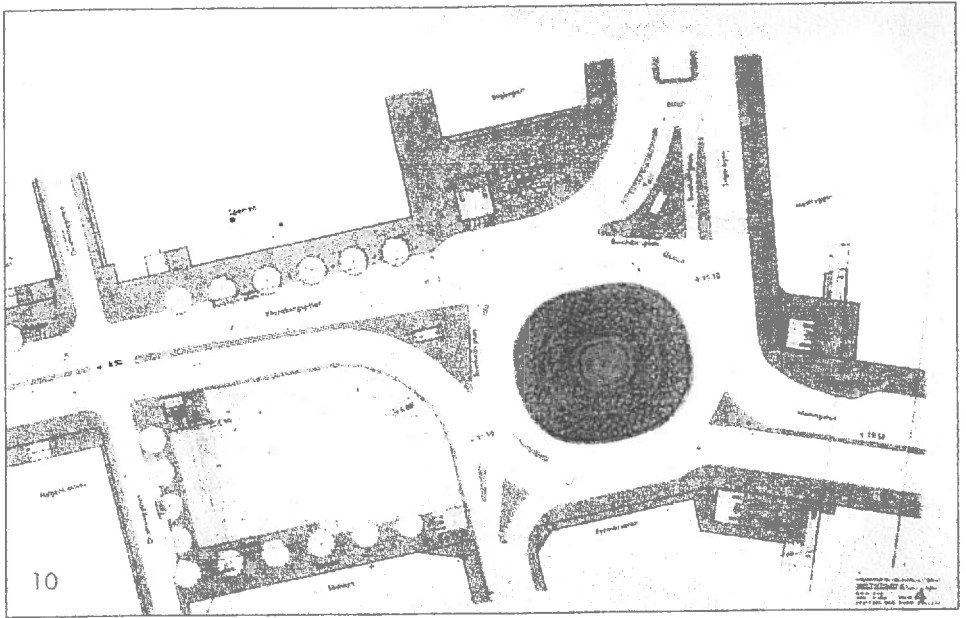
± 1860

Kungsträdgården

This long expanse of urban scenery, framed by old groves of lime trees, connects the city districts with Strömmen and the Palace area. The park became a public promenade and meeting point at the end of the 18th century, having previously been a walled garden for the court, originally laid out in the 16th century. With its present flexible array of open-air stage and kiosks of different kinds, the park retains some of the temporary arrangements put up for the seventh centenary celebrations in Stockholm in 1953.

The rigid postures of the regal statues have their sculptural antithesis in the helical elegance of Molin's fountain, a product of the 1866 exhibition here. This fountain is surrounded by weeping willows. At Karl XII's Torg an arbour of elms, planted at the same time, has grown into a massively green and beautiful backdrop. A public outcry and stalwart civil obstruction in 1971 saved these trees from destruction.

A century ago, Kungsträdgården acquired an elegant framework of residences in light, elaborate stucco architecture. During the 20th century these have gradually given way to ponderously monumental bank buildings, the latest large complex erected on the Hamngatan site formerly occupied by the Sager Houses.

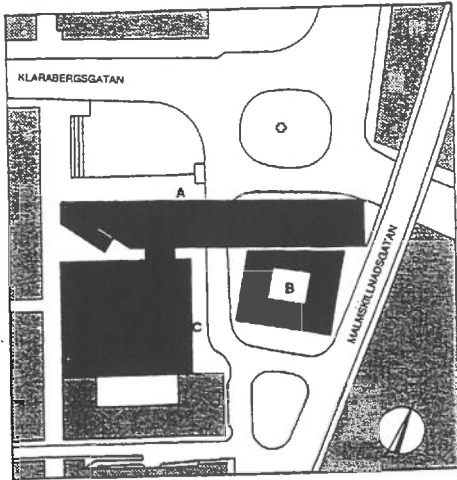

Sergelsgatan & Höghusen

1955-66

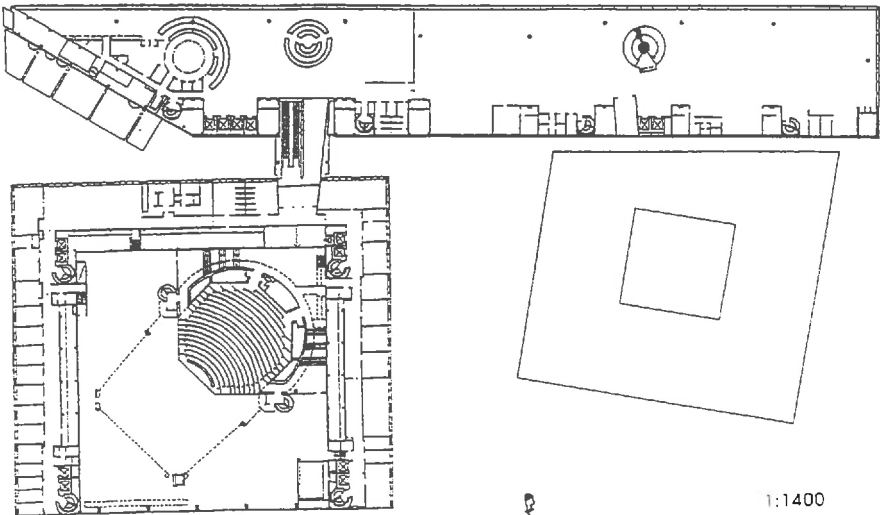
270 *Sergelsgatan and Höghusen 1955-66. The 1st high rise with under ground market and Sergelteatern 1955-60 architect D. Hellmén, 2nd high rise 1957-60 architect A. Tengbom, 3rd high rise 1960-62 architect S. Markelius, 4th high rise 1960-62 architect L.-E. Lallerstedt, 5th high rise 1961-65 architects Backström & Reinius.*

Yngve Larsson's "five blasts of the trumpet" signalled the new commercial City on the Stockholm skyline. This line of tower blocks was already included in an Academy project from 1928, and with their light curtain walls of glass and metal they present an architectural freshness which differs in quality from most subsequent achievements in the rebuilding of the City district. These high rises were inspired by contemporary glass skyscrapers on Manhattan, but they have in their turn been emulated by other big cities. They have a steel column-and-girder structure and concrete lift shafts and gables. The first four eighteen-storey buildings alternate between smooth reflecting façades of coloured glass and grey metal, while the fifth is more heavily articulated by bronze-coloured metal profile sections, now faded. The terraced buildings and shops ride on the mobility of the shop windows and neon advertising. The central block includes Sergelteatern, which although fully equipped for stage performances is only used as a cinema. Vehicle access roads and garaging below ground.

1:4000

- A KULTURHUSET / HOUSE OF CULTURE
- B RIKSBANKEN / BANK OF SWEDEN
- C STADSTEATERN / CIVIC THEATRE

1:1400

Kulturhuset & Riksbanken

Peter Celsing, Jan Henriksson 1967-76

Ahrborn & Fahlsten arkitekturkontor 1987

241 Kulturhuset and Riksbanken. *The House of Culture and the Bank of Sweden. Sergels torg – Drottninggatan – Brunkebergstorg. 1968–76 architects P. Celsing, J. Henriksson. Interior rebuilding for the City Theatre 1985- architects Ahrborn and Fahlsten.*

This was the winning entry in a competition, organised by the City of Stockholm and the Bank of Sweden in 1965-66, for the redevelopment of the area south of Sergels torg. One aspect of the environment existing at that time – the wall of poster-clad fireproof gables presented by the surviving buildings at Brunkebergstorg in the direction of Sergels torg – was typically adopted by Celsing as his principal theme: a firm demarcation of the new City environment round about Sergels torg by means of Kulturhuset and, backing on to it, Riksbanken (the Bank of Sweden building) as a monumental accent for the blocks surrounding Brunkebergstorg, following their transformation into an office quarter.

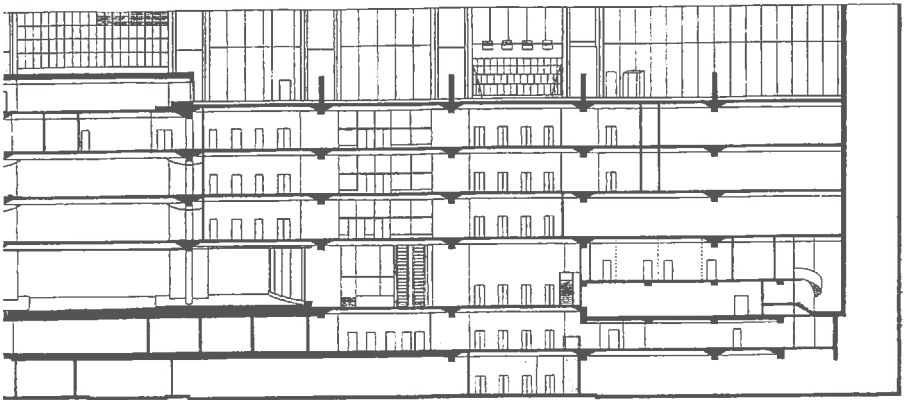
The Kulturhuset project was adroitly promoted as a temporary parliament building for the new, unicameral Riksdag, and was opened for this purpose in 1971 after an exceptionally rapid planning and construction process. Following the return of the Riksdag to Helgeandsholmen, the premises have been used by the Stockholm Conference on Confidence- and Security-Building Measures in Europe. The complex as a whole is immensely complicated, with functions intertwined through the facilities below ground interlinked with the enormous underground logistical system of the City district.

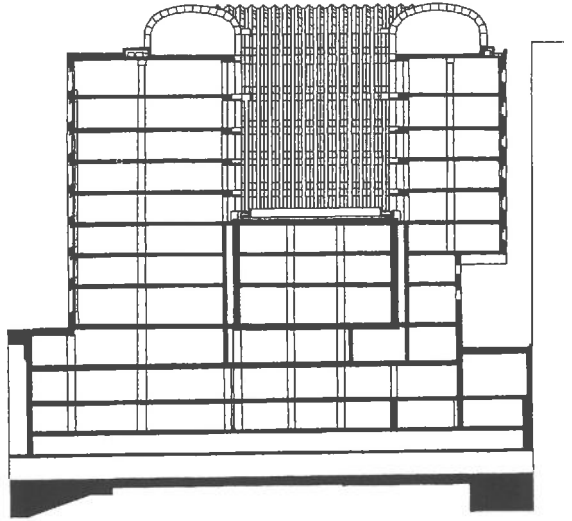
This elaborate structure makes up the new Bank of Sweden building, one of the most expensive but also, artistically, one of the most thoroughly worked out products of modern Swedish architecture.

Kulturhuset is divided into two parts: a theatre and an exhibition building. The theatre building has a simple, square ground plan centering on the main auditorium. This large volume achieves an interesting effect through the façades, with their thin, reflecting cladding of stainless steel. The

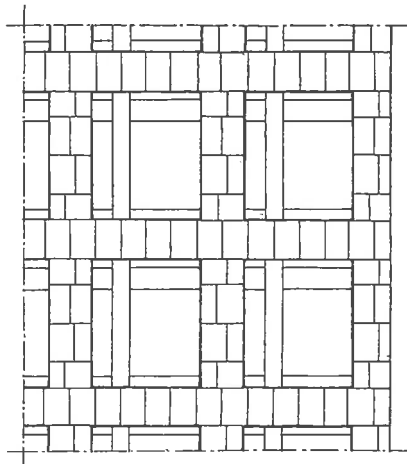
exhibition building, now Kulturhuset proper, was officially opened in 1974, but the Riksdag moved into its first stage in 1971, the year when the *Reading Room* on the ground floor was opened. A high concrete wall indicates the southward demarcation named before, and the building has been made a "show case" for the cultural activities. Vertical communications are attached to the wall, and the original idea was for the floor constructions to be suspended in brackets from the wall, in the form of concrete slabs. This idea lives on as a formal theme, while the large, continuous floor spaces intended have been achieved by means of wide-span floor sections supported by widely spaced steel columns. *Klarateatern* is one of the extensive underground sections of the complex, while *Teatercaféet* bursts through the wall with a glossy red, conservatory-like projection overlooking the irregular "square" opening onto Drottninggatan.

Riksbanken, opened in 1976, makes an emphatic contrast to the openness, light-response and mobility of Kulturhuset. It is a palace in which neither pains nor expense have been spared to achieve comfort and beauty inside and gravity on the outside. Square and circle have been made the principal themes of a strict geometrical composition, the cubic volume of which encloses a square courtyard surmounting the bank vaults. The chequered façade of black Scanian granite, enlivened by the texture of the rock-faced surfaces, echoes the use of materials in the Enskilda Banken building near Kungsträdgården. And there are points of contact with the same refined classicism to be found inside Riksbanken, in some of the most exquisite rooms in recent Swedish architecture: the committee and board rooms and the staff facilities, with birchwood panelling and carpeting in various shades of pale yellow. The rooftop exercise facilities are a fantastic conservatory, with green plants growing beneath an arched, crinkled copper and glass roof, combined with wood, marble and colourful tiling. The courtyard wall continues the crinkled copper and glass of the rooftop storey, and greenery both indoors and outdoors creates a completely different atmosphere from the sharp, forbidding exterior.

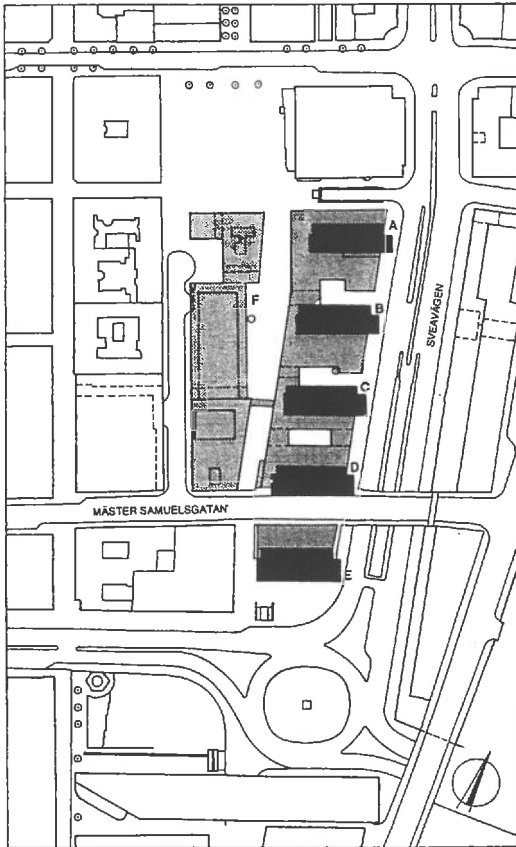

1:800 RIKSBANKEN

1:150 RIKSBANKEN, FASADUTSNIITT / PARTIAL ELEVATION

Hötorgscity

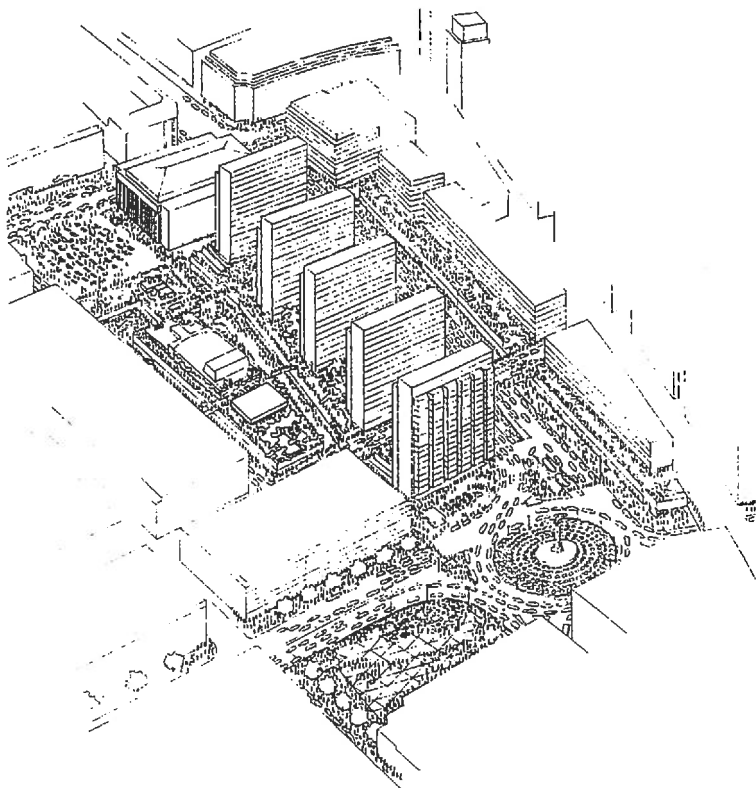
1:4000

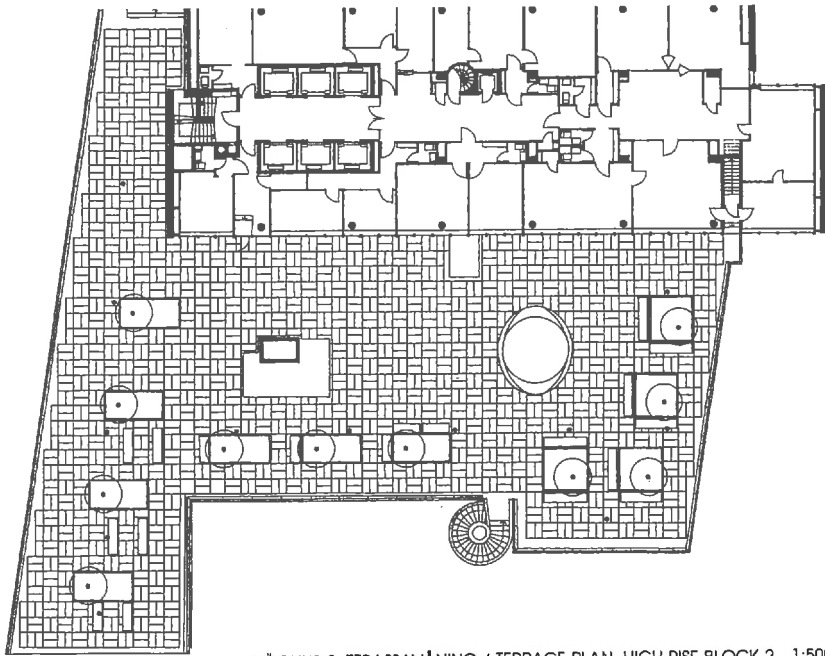
- A HÖGHUS 1 / HIGH-RISE BLOCK 1, D. HELLDÉN, 1960
- B HÖGHUS 2 / HIGH-RISE BLOCK 2, A. TENGBOM, 1960
- C HÖGHUS 3 / HIGH-RISE BLOCK 3, S. MARKELIUS, 1960
- D HÖGHUS 4 / HIGH-RISE BLOCK 4, L-E LALLERSTEDT, 1960
- E HÖGHUS 5 / HIGH-RISE BLOCK 5, BACKSTRÖM & REINIUS, 1960
- F BIOGRAF & SALUHALL / CINEMA & COVERED MARKET, D. HELLDÉN, 1960

Hötorgscity

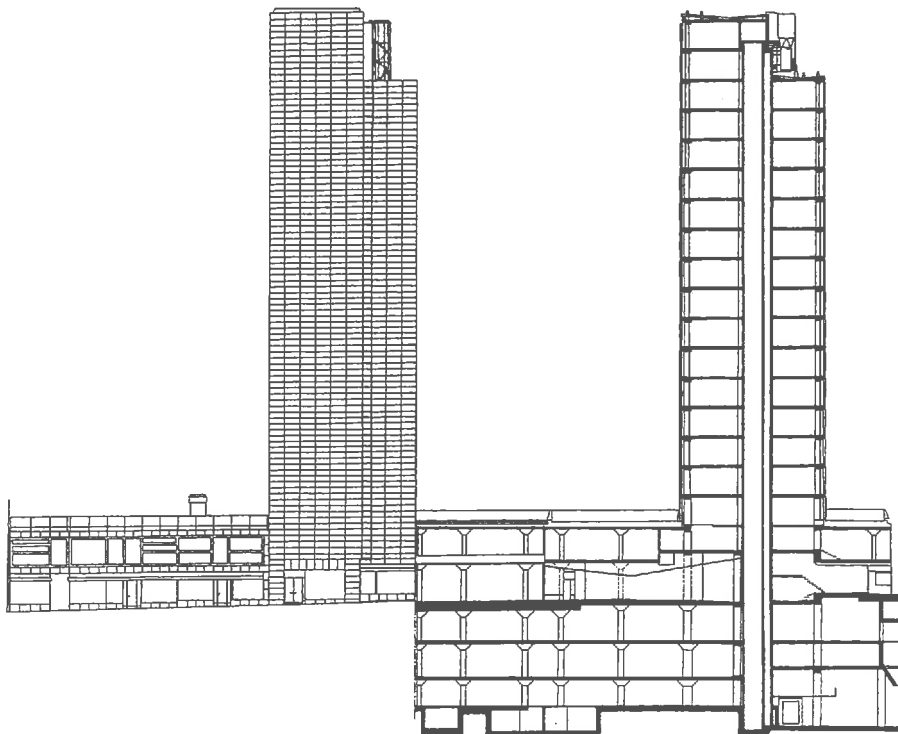
Svan Markelius 1952 (David Helldén, C-F Ahlberg)

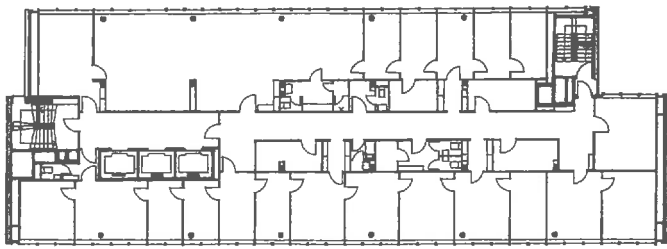
The five high-rises first appeared in the City Plan of 1946, which aimed at creating a dense central business and shopping district with greater accommodation for traffic and daylight access. Traffic was segregated into different levels and roof terraces were connected by bridges to form a continuous upper pedestrian level for office workers. Hötorgscity was inspired by similar redevelopment projects that were replacing war-damaged city centers throughout Europe. In Stockholm, however, the old central areas were intentionally torn down to make way for the new developments, eliciting only sporadic protests as the project was implemented. It was not until much later that the general public realized that most of old Klara together with the vibrant urban life it supported had been obliterated. The area was almost deserted after working hours, which in 1996 led to the construction of a new multiplex cinema at Hötorget.

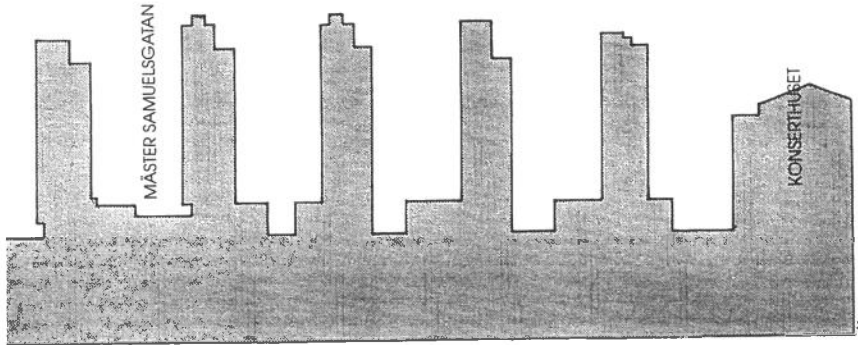

HÖGHUS 2, TERRASSAVÄNING / TERRACE PLAN, HIGH-RISE BLOCK 2 1:500

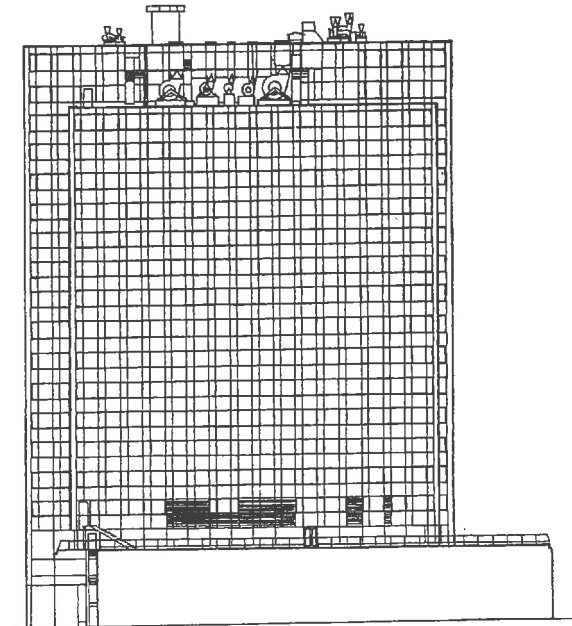

HÖGHUS 2, KONTORSVÅNING / OFFICE PLAN, HIGH-RISE BLOCK 2 1:500

Hötorgscity

HÖGHUS 1 / HIGH-RISE BLOCK 1 1:800

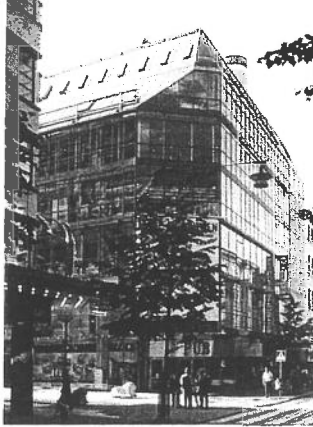
PUB:s bohagshus

Erik Ahlsén and Tore Ahlsén, 1955–59. Drottninggatan/Kungsgatan.

Glass facades appeared in department stores during the 1910's and 1920's, but were later abandoned in favor of solid walls in order to accommodate shelving and product display. The Ahlséns returned to the glass facade for four reasons. Firstly, the views made it easier to orient oneself within the open floor plans. In contrast to older department stores, customers here circulate without the assistance of sales clerks. Secondly, the glass facade offered technical advantages. It occupies very little space, and conducts excess heat to the outside. Thirdly, a glass building is in keeping with the cooperative ideal of openness and visibility. Finally, the glass facade has a good effect on the cityscape – it reflects sunlight down to the street during the day, and at night the entire building shines like a lantern. The building was awarded the Kasper Salin Prize in 1963.

The buildings on the other side of Drottninggatan were designed by Knut

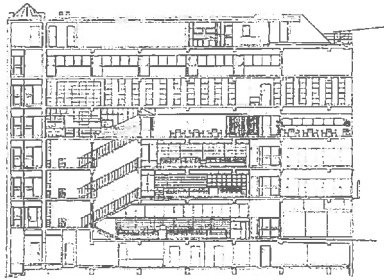
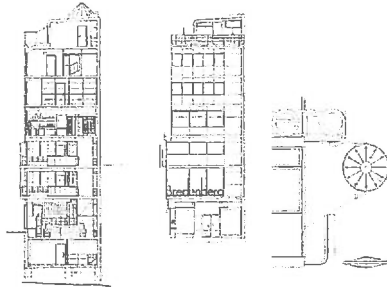
Danning (no 76, 1930) and Artur von Schmalensee (no 72, 1933–40). Diagonally over Kungsgatan is Erik Josephson's bank building from 1913–15.

Bredenbergs varuhus

Erik Gunnar Asplund, 1933–35. Drottninggatan 54.

Bredenberg Department Store was Asplund's first built work after the Stockholm Exhibition of 1930. The clean, rational expression of the Exhibition remains, but is softened by a sensitive handling of the lighting and details. The "humanist" element – with large wooden panels and elegantly detailed railings, columns, moldings, and glass cases – made Bredenberg an important source of inspiration for other architects, and an instructive precursor to Asplund's foremost work of the 1930's, the Gothenburg Law Courts. The soft-edged columns in the department store, for example, re-appear in Gothenburg. Today the extremely narrow building is opened towards the neighboring building. Even if function was the point of departure, modern sales techniques have been tough on Asplund's simple, unadorned effects.

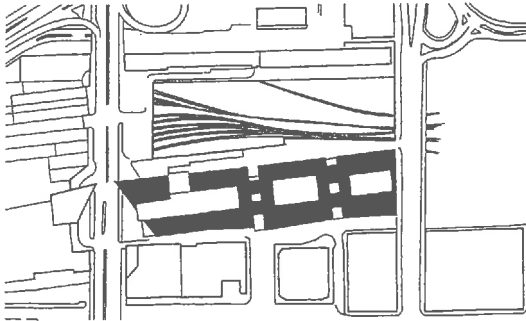

Cityterminalen

Arken Arkitekter, Ahlqvist & Culjat, Tengbom arkitekter, Ralph Erskine, 1986-89.
Klarabergsviadukten.

The process underlying this huge downtown terminal generated the expression "planning by negotiation," which meant a kind of barter: the city authorities commissioned a consortium to build a bus terminal, in return for which the entrepreneurs were allowed to build 50,000 square meters of rental office space on top of the terminal. The practice was new at the time, but has become much more common as local governments become more financially strapped. The terminal, with its large glazed hall, is beautiful and impressive, even if the sheer size of the building volume may be regarded as an upsetting addition to the cityscape.

This was one of the few projects from the 1980's building boom to receive international attention.

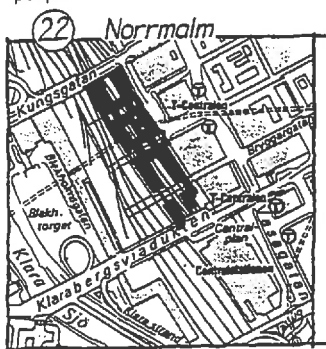

Vasa terminal

AET 1985-89

Air rights development above the railyards at the Central Station creates space for new offices as well as a new bus terminal. The property values of the office development are used to help finance the bus terminal. The new Vasa Terminal shall house the airport buses, Swedish Railways' long-distance buses and Stockholm Transport's buses to the Gotland ferry. More than six million passengers will pass through the terminal each year. Almost 2 500 people will work in the office blocks.

Address: Kungsgatsviadukten—Klarabergsviadukten
Developer: Vasaterminalen AB (Hufvudstaden/LE Lundberg/SIAB)
Contractor: Terminalbyggarna (SIAB and LE Lundberg)
Architects: AET, Arken-Erskine-Tengbom Arkitektkontor AB
Construction date: 1985-89
Contents: Bus terminal combined with 55 000 m² floor area for offices. A glass-roofed terminal hall links the buildings together.

With inspiration from the big "classic" railway stations on the Continent, various functions have been integrated in an exciting facility of high class. The main entrance faces Klarabergsviadukten close to underground station, train platforms, taxi station and local buses.

The office blocks surround the large terminal hall. Between them, glass roofs arch above the hall. Inside the hall, there is a pleasant indoor climate with daylight and open space. The terminal is separated from the bus deck by glazed walls.

Kungsgatan

1919 (stadsplan)

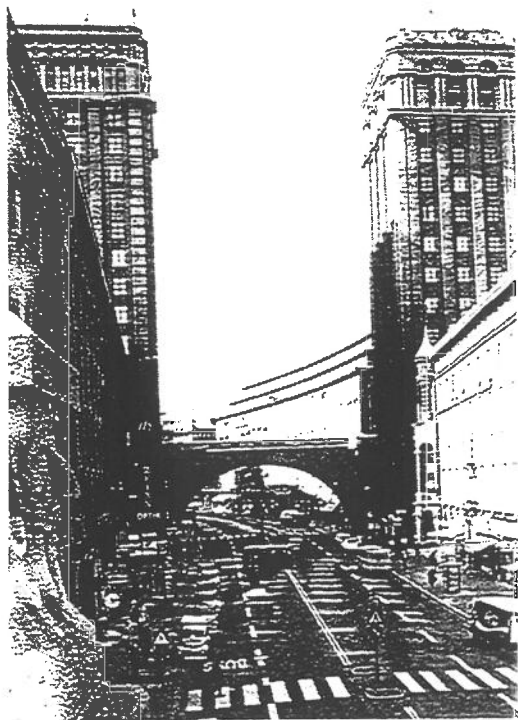
256 Kungsgatan town plan 1919 partly according to proposal by the architect S. Wallander 1915.

The town plan envisaged a curved street scene with the Kungstornen towers as its climax. The individual buildings were to be uniformly designed – six storeys high and with an arcaded ground floor, reminiscent of an open arcade lining the street in Wallander's proposal. Although the detailing was entrusted to several different architects, most of the buildings between Norrlandsgatan and Kungstornen are still remarkably uniform, with plaster and granite façades in the Neo-Classicism of the 1920s.

Norra Kungstornet 28–30 Kungsgatan, 1919–24 architect S. Wallander.

Södra Kungstornet 31–33 Kungsgatan, completed 1925 architect I. Callmander.

These expressively monumental tower buildings, the first European skyscrapers, house shops on the ground floor. The rest is office, and originally each had a restaurant on the top. They are built of reinforced concrete with mica-rendered façades. The office block adjoining Norra Kungstornet is distinguished by its vigorous Mannerist Renaissance style, which includes lavish sculptural decorations.

Konserthuset

I. Tengbom 1923-26

254 *Konserthuset Hötorget, 1923–26 after competition 1920, architect I. Tengbom, interior rebuilding 1971–73 architect A. Tengbom.*

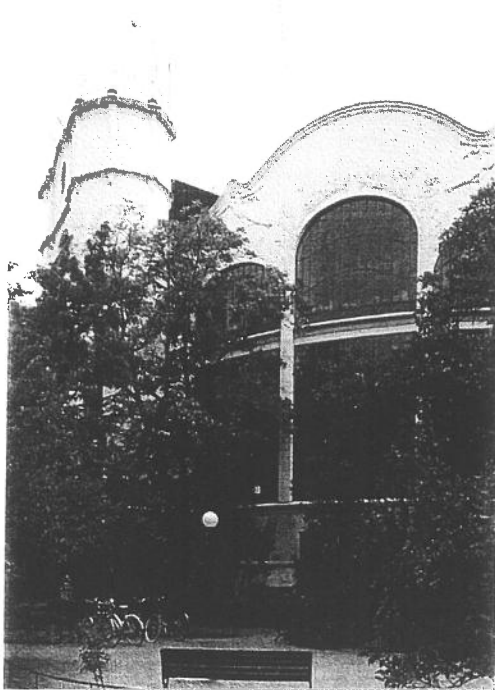
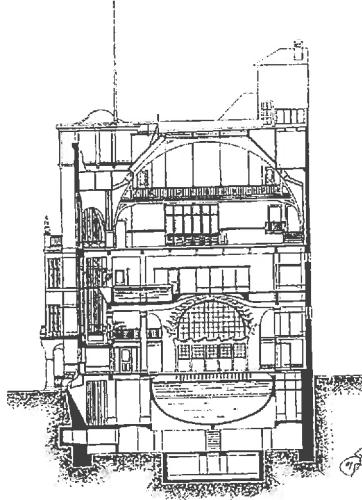
The high, grey granite colonnade facing Hötorget, the steps and the Orpheus fountain (by Carl Milles, 1936) add up to a monumental climax of 1920s classicism, contrasting with the otherwise secretive façades. The interiors derive their interest from the tension between monumentality and Mannerist detailing, and several of the leading artists of the 1920s took part in this work. Cloak-rooms and foyers are decorated in Neo-Classical style. The small concert hall, known as the Grünewald Room, is the highlight of the interior. The ceiling and wall panels are painted by Isaac Grünewald within a plastic, decorative framework reminiscent of Italian sixteenth century Mannerism. The main concert hall was designed as a colonnaded piazza, opening onto a false perspective, and with an "invisible" ceiling illuminated from below. The rebuilding reversed this by introducing a dark ceiling zone to conceal various installations. As a result, the room has lost consequence. In other details as well, functional improvements have been undertaken with insufficient appreciation of the artistic whole. The façades have been restored to the shade of blue typical of the 1920s.

Centralbadet

Wilhelm Klemming, 1902–05. Drottninggatan 88.

Wilhelm Klemming was both an architect and a developer, and a man of far-reaching ideas about architecture, urban design, and the planning of city parks. In a garden landscaped by Johan Hårleman during the 18th century, Klemming designed and built the huge Art Nouveau Central Bath House and adjacent tennis hall. The best approach is from Drottninggatan, where one enters through an arcade that bulges in toward the garden, opening like a cave on a small fountain pond enveloped in an effusion of vegetation. Above the arcade, vast windows open the convex facade to the tiled swimming hall within. With the Central Bath House, Klemming became one of the first Swedes to employ Hennebique's system of reinforced concrete construction. A 1980s renovation was relatively respectful of the buildings, though the tennis hall was converted to offices. The older residence on the site, the

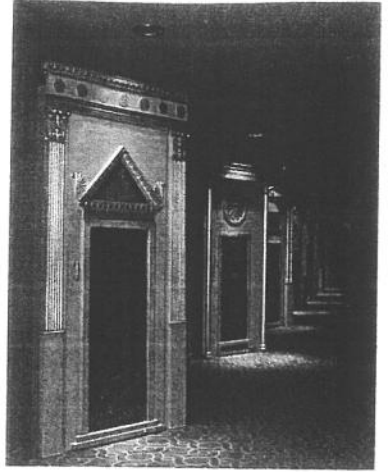
Hårleman Estate, was the childhood home of leading 18th-century architect Carl Hårleman, son of the garden architect Johan Hårleman.

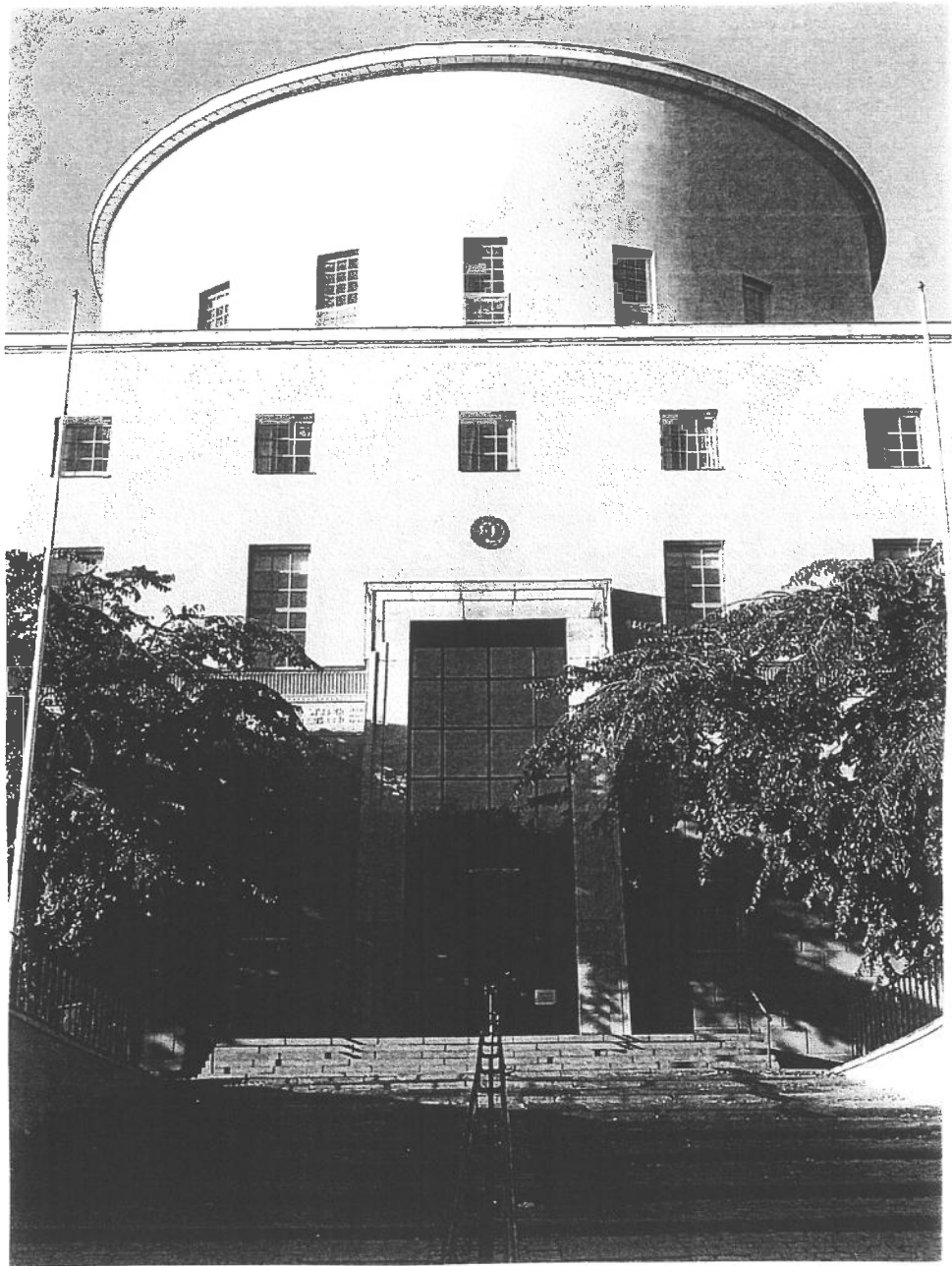

Skandiabiografen

Erik Gunnar Asplund, 1922–23. Drottninggatan 82.

The Skandia Cinema was built inside Fredrik Wilhelm Scholander's 1854 Renaissance revival Warodell Building. The owner wanted the theater to have a festive, dreamlike grandeur and yet remain warm and intimate. To insure a smooth transition with the older building, architect Gunnar Asplund wanted to maintain the tone of Scholander's facade in the design of his entrance and in the color scheme throughout. The little Pompeian rotunda in the lobby was intended as a backdrop for pictures of movie stars. The ceiling opens to a deep blue, unlit cupola-to the emptiness of space. Asplund's auditorium is like a public square, open to the night sky, encircled by buildings decorated for celebration, with canopied balconies that look down into the square. The doors to the upper balcony stand out like small buildings.

Stadsbibiotheket

Gunnar Asplund 1924-28

Observatoriekullen

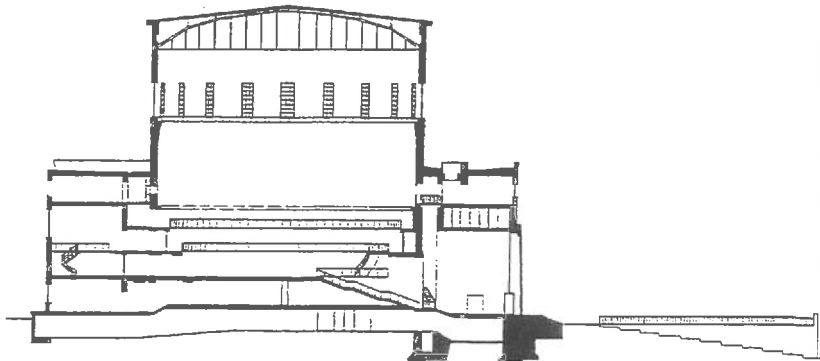
C. Hårleman 1748-53

350 City Library 51-55 Odengatan, 1924-27 architect E. G. Asplund, 1928-31 shop front at Sveavägen and park by the same architect. 1982 - renovation and rebuilding.

The building is a highly sophisticated emulation, in symmetry and elementarised stereometry, of the Neo-Classical of the French Revolution. The tall cylinder of the central lending hall surge from inside four enfilades of reading rooms which constitute a cubic block. This is slightly skewed in relation to the street grid. The windows are deeply and distinctly cut into the façades. Stucco surface articulation includes a frieze of quasi-hieroglyph reliefs separating the rusticated ground floor from the smooth-cast upper storeys. Three symmetrical centre-parts combine entrances with a high window into a propylaeum motif. The narrow, straight shaft of the main stair cuts right into the central hall, while narrow side stairs follow the external line of the cylinder. The vestibule reliefs depict scenes from the Iliad (by Ivar Johnson). The childrens' department ends in a fairy tale cave in which the Sandman opens his great parasol in a mural by Nils von Dardel. The steps to the main entrance cut through a terrace structure with Functionalist shop fronts, and a concrete wall screens the adjoining park from the hurly-burly of Sveavägen. The green slope of the high ridge, together with the pond and its low trees, form a space for the building.

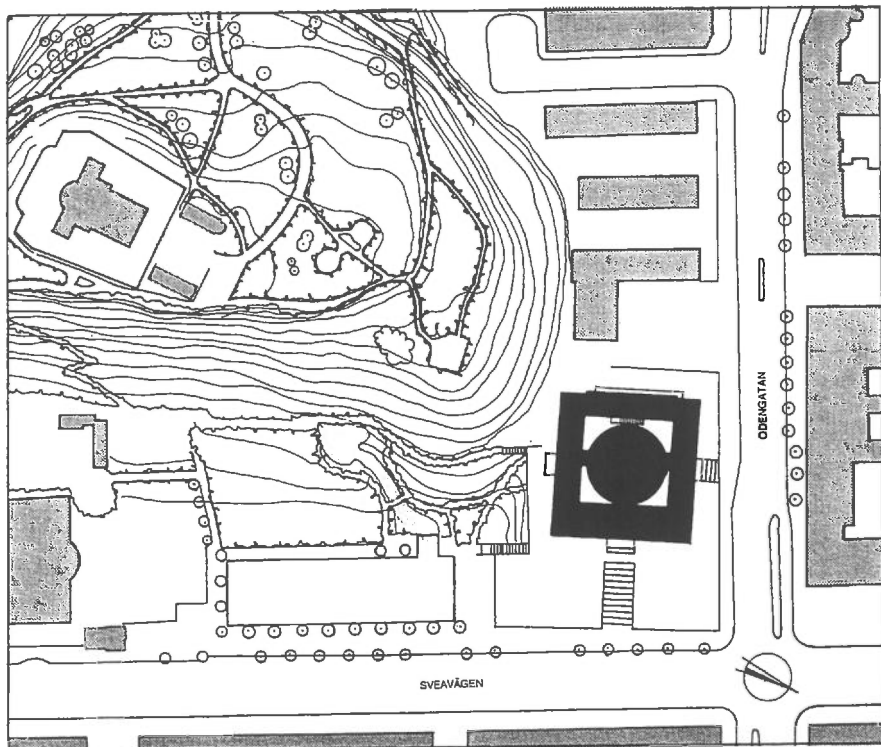
351 Old Observatory Observatoriekullen, 1748-53 architect C. Hårleman, 1877. addition and wings architect J. E. Söderlund.

The first observatory of the Academy of Science, and for a long time the home of the University Department of Geography. The volume derives its character from the high central unit, the rotunda which is reflected by the bulge of the façade.

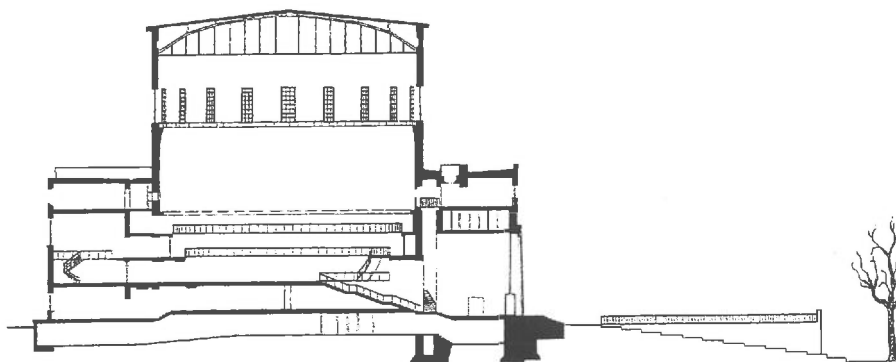

1:800

Stadsbiblioteket

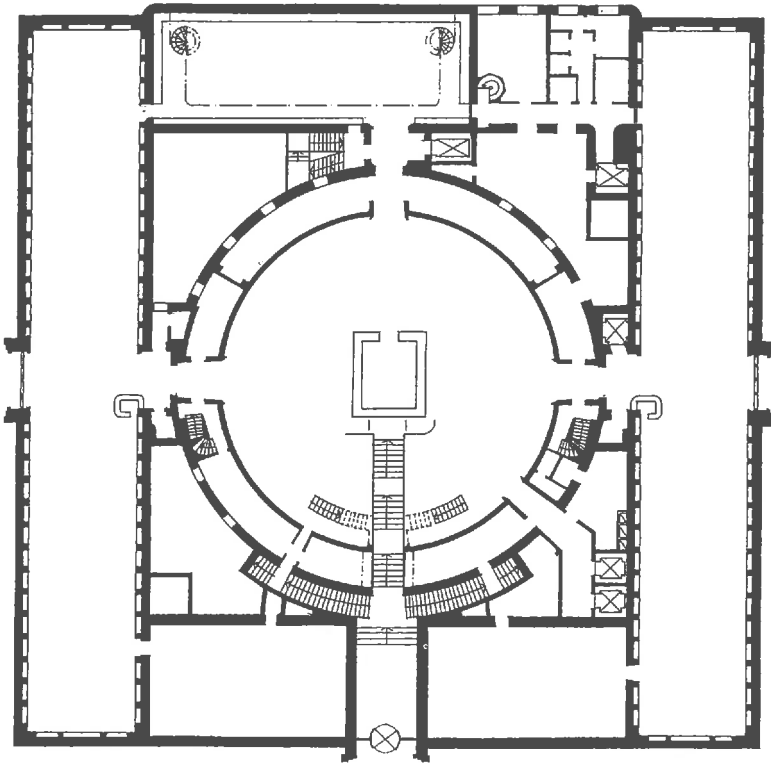

1: 3000

1:800

Stadsbiblioteket

1:500

Stedebouwkundige excursie met de bus zaterdagmiddag

tijd:

1.30	15	vertrek stadsbibliotheek Asplund
2.15 - 2.45	16	Gardet (Tessinpark)
3.00 - 3.30	17	Larkstaden (even kijken naar het interieur van het japanse restaurant One happy cloud
3.45 - 4.15	18	St. Erickssjukhuset (nieuwbouw in "aantrekkelijke traditionele vorm"
4.30	19	Norr Malarstrand (rijden we alleen langs)
4.45 - 5.00	20	Fredhall
5.15 - 5.45	21	Reimersholme

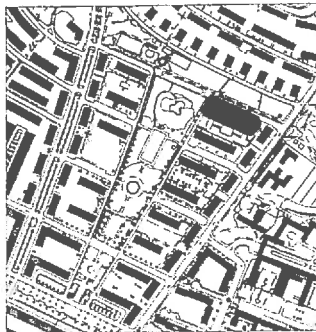
Diegene, die het helemaal gehad hebben mogen afhaken en worden met de bus naar het hotel gebracht.

De dieharts gaan een fikse wandeling maken door :

1. 22 Roda bergen
2. 23 Birkastaden
3. 24 Atlas district

Op weg naar het hotel zijn twee restaurants op de Dalagatan 46.
Wasahof en Musslan,
waar enorm bekende Zweedse t.v. bekendheden komen !!!!!

The 1930's

A classicistic plan in functionalistic dress

The area had been used for military exercises since 1672 but this activity had been moved elsewhere around the turn of the century and now the State wanted to build on the land. Finally, in 1928 an agreement was reached between the State and the City in which the State succeeded in assuring itself of a much higher level of exploitation of the area than the City had really wished.

In 1929 the Board of Public Works and Buildings held a town planning competition for the area, won by Arvid Stille who was then commissioned to carry out the planning work. The plan, which was approved in 1931, was prepared during an architectural transition period and can in many ways be described as Classicism in functionalistic dress. The basic framework and central feature in the plan was the monumentally laid out Tessinparken park which, with its paths, ponds and avenues of trees is more or less a Baroque architectural composition. Rows of eight-storey blocks of flats were built with their gable-ends facing onto the park. The buildings had partly enclosed yards which

opened out onto the greenery of the park.

The housing blocks were 16 metres deep and contained a large number of single-sided flats. Of a total of 6 000 flats more than 80% consisted of two rooms and a kitchen, and since the buildings were oriented in an east-west direction the plan broke one of the basic rules of the new era, that is to say that all flats should have sunlight. The demand for monumentality and a high level of exploitation had been permitted to overshadow the functionalistic ideal in spite of good intentions, since, to quote from the description of the plan "... that the largest possible number of flats should have sunlight, an unbroken view and greenery around them."

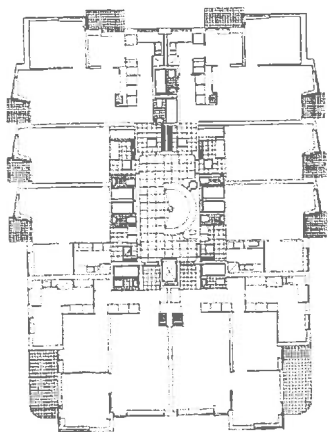
Criticism was severe in parts, for example from Gotthard Johansson: "The attractive pattern on

the plan has in reality's three-dimensional world become a conglomerate of blocks which, seen from different angles, cut through each other, and frequently in a most unattractive fashion."

Varying characters

Along Askrikegatan street at the northern end of the Tessinpar-

In this building all of the flats have a balcony and a bathroom, the larger flats even have an open fireplace.

Green yards between high buildings.

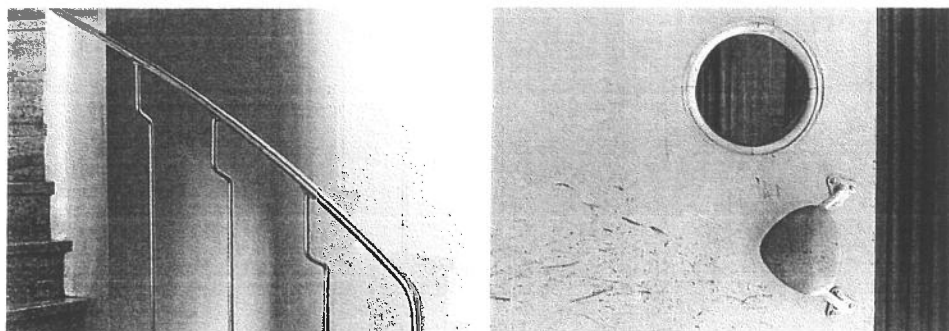
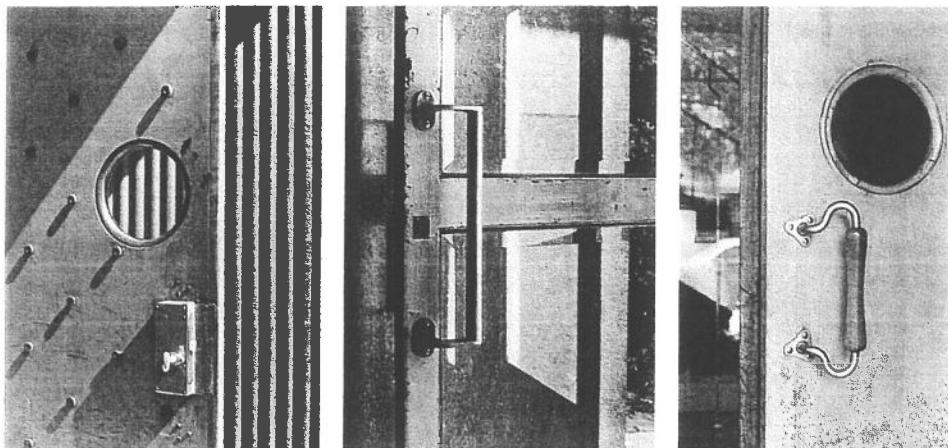

ken park the development has a completely different character. Here, on the edge of the park, is a long row of four-storey housing blocks with something of the character of large, urban, single-family houses. Together with the grass and trees they form one of the most intimate parts of the Gärdet area.

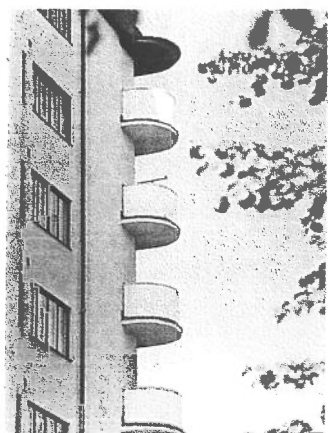
The housing blocks round Tessinparken, and along the also monumental Erik Dahlbergsgatan street, were built during the years 1932–37, after which construction work began to move slowly northwards up onto the Gärdeshöjden heights. The narrow lamellar blocks as planned by Arvid Stille of the same type as around Tessinparken, were replaced here by point blocks after a new town plan by Sune Lindström. This part of Gärdet, which succeeded in preserving many of the original trees is, in spite of its high level of exploitation, a skilful example of Functionalism's ideas concerning buildings standing free in the landscape.

Typical architecture of the period

Not only the Gärdet area's plan pattern but also its architecture indicates the transition from Classicism to Functionalism. In its first built southern parts – as in the contemporary Norr Mälarstrand district – there were still lingering remnants of 1920's architecture. The greater part of Gärdet is, however, pure Functionalism with features which are typical of the period, such as light-coloured, smooth plaster, low-pitched metal roofs, a large number of light balconies with metal and steel constructions and the occasional neon door number. In spite of the fact that some sixty architects participated in the work, among whom Sture Frölén holds a special position having designed more than fifty of the buildings, the area gives basically a very unified im-

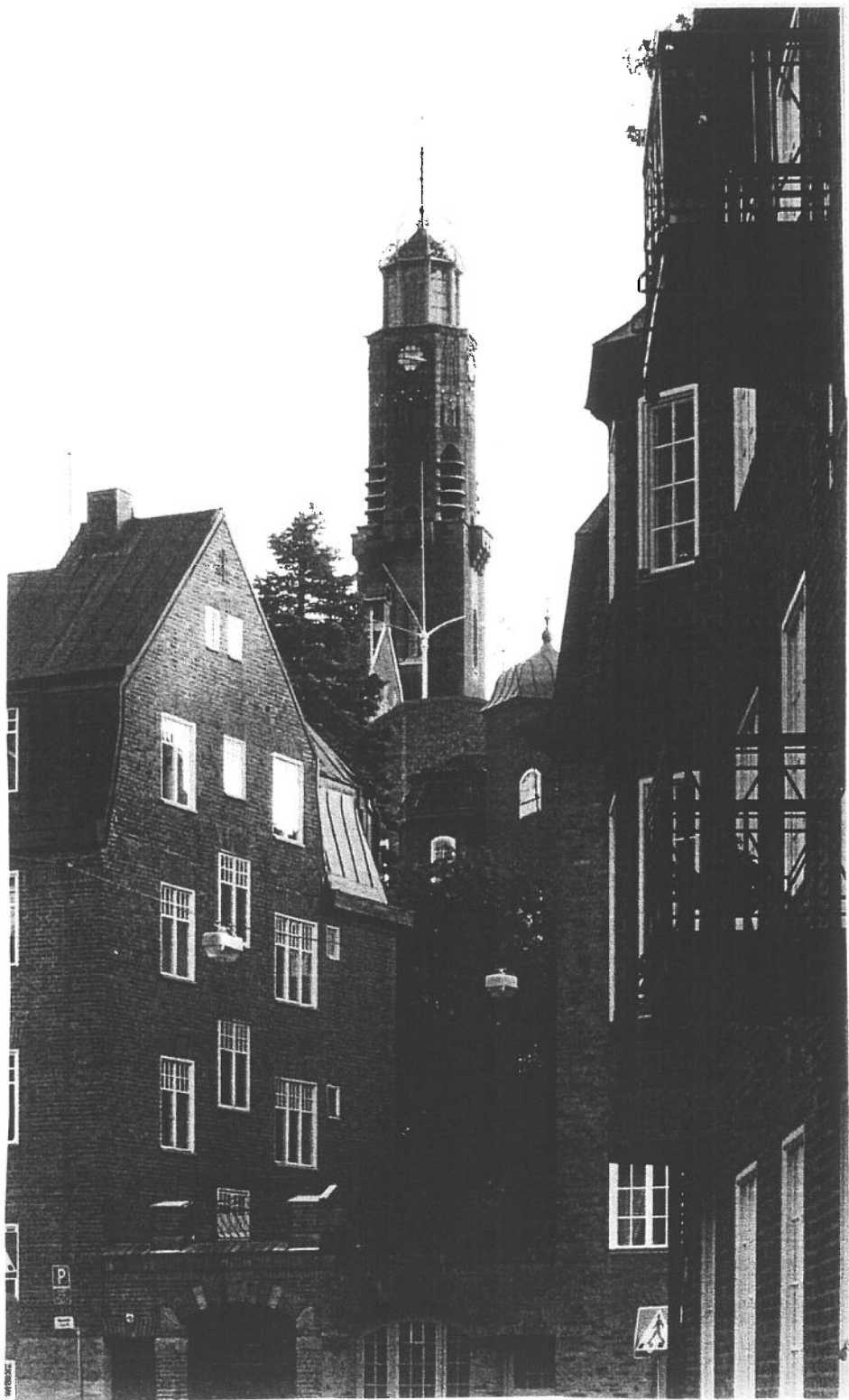

The entrances and staircases are characterized by carefully designed details. Balconies were one of Functionalism's most important forms of expression.

pression which perhaps to a great extent is a result of the detailed stipulations in connection with the town plan.

In spite of early reservations concerning the area, in time it became one of the City's most appreciated housing areas – an appreciation which cannot only be explained by the area's nearness to the large Djurgården Royal Park and the fashionable Östermalm area but also by Gärdet's own incontestable qualities.

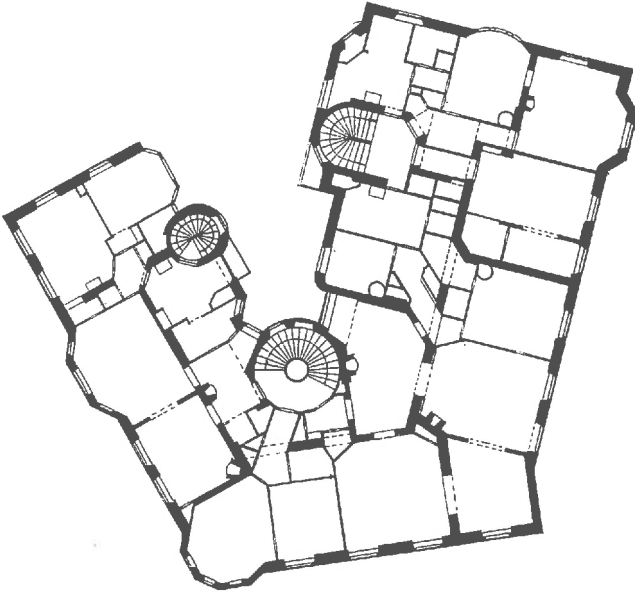

Lärkstaden

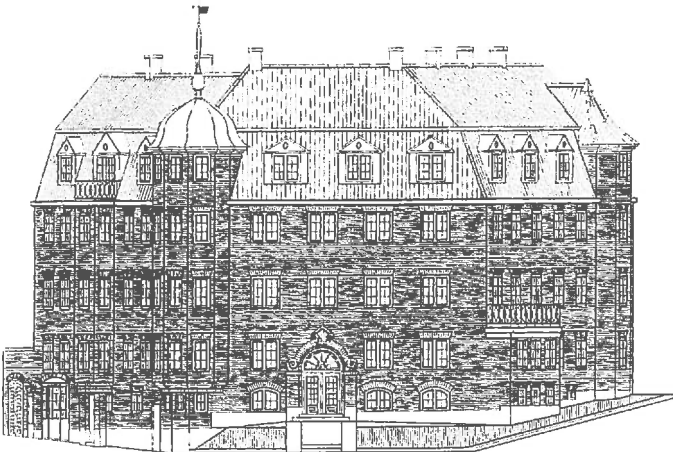
Per Olof Hallman 1907 (stadsplan)

At the turn of the century Stockholm was influenced by the new city planning ideals presented by Camillo Sitte. In Hallman's interpretation, buildings were to follow the natural contours of the land and Lärkstaden, with its significant differences of level became the site of idyllic small-scale housing which stood in sharp contrast to the older gridiron city. Building heights, connections between buildings, the arrangement of courtyards, etc. were all governed by detailed planning regulations. The blocks nearest Valhallavägen were allowed to vary greatly to suit the domestic whim of each individual builder, while the buildings toward Karlavägen had to conform to more stringent regulations concerning façade and roofing material in order to provide a fitting background to Engelbrekts Church.

Lärkstaden

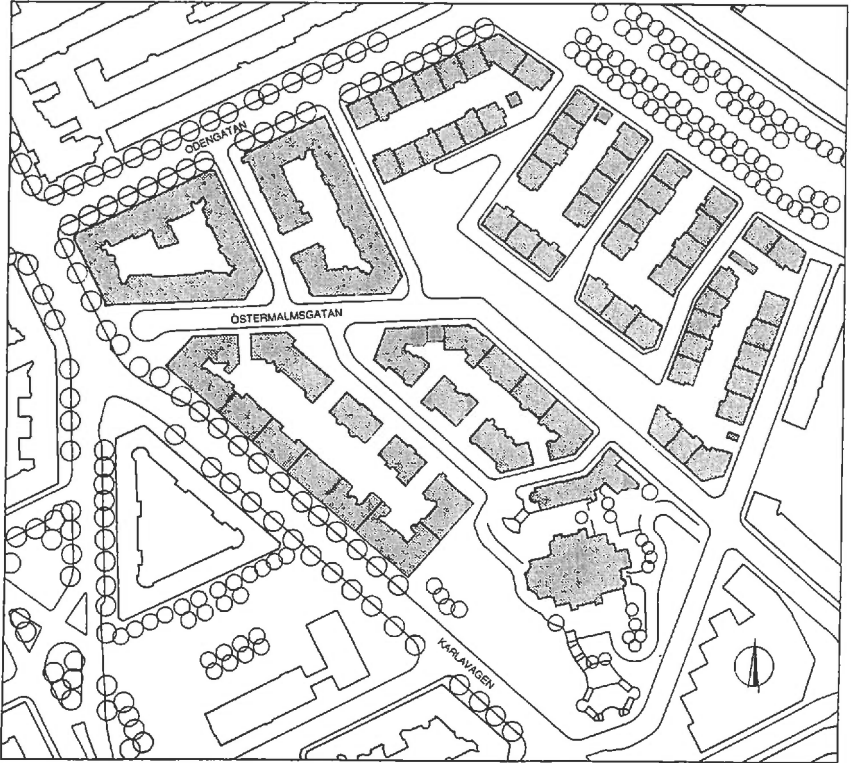

ÖSTERMALMSGATAN 6 1:400

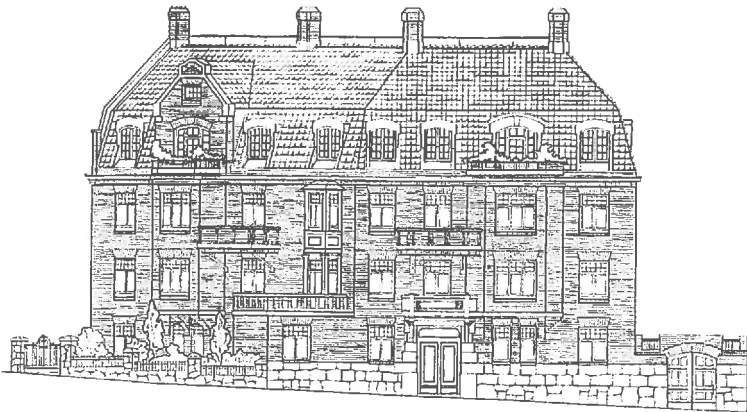

ÖSTERMALMSGATAN 6 1:400

Lärkstaden

1:4000

1:400 ÖSTERMALMSGATAN

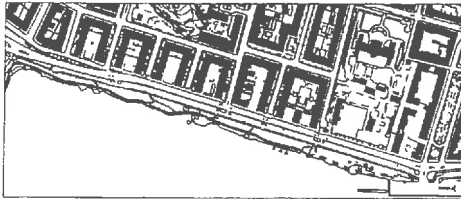
John Ericssonsgatan 6

Sven Markelius 1935

Arksam 1989-91

With the motto "Individual Culture Through Collective Technology," Sven Markelius together with Alva Myrdal and the Society for Professional Women developed ideas which were finally put into action on John Ericssonsgatan. Through collectivity, middle class families could afford to employ domestic staff, giving the woman of the family freedom to develop a career. Each of the building's fifty-seven apartments had access to a round-the-clock nursery, a restaurant with foodlifts, a laundry with chutes, cleaning help, and a dairy. The architecture of the collective is a fine example of Swedish functionalism, with a well-designed street façade that provides views over Riddarfjärden. Many of the thoughtless changes made over the years have recently been restored to their original, and the balconies have been carefully renovated to preserve their fine detailing. On the ground floor the restaurant and the pub are open.

The 1930's

The inner-City opens up to the water and greenery

With its blocks which open up the central part of the City towards the water and greenery, the Norr Mälarstrand area is the part of the City which perhaps more magnificently than any other illustrates Functionalism's ideals concerning sun, light and air.

The Norr Mälarstrand area had been born as early as 1863–1864 during the work on the predecessor of the Lindhagen plan and the intention was, as in the case of Strandvägen street, that a monumental boulevard should be built along the southern shoreline of the Kungsholmen area. It was, however, more than 50 years later before this attractive idea was turned into reality – and then in a completely different shape.

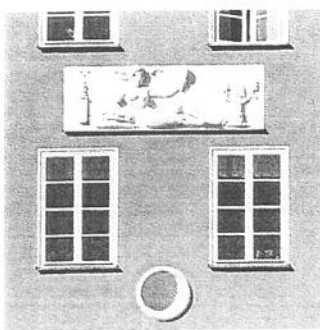
Work did not begin in earnest until the planning for the Stockholm Town Hall was in progress. By around 1930 the traditional City-centre blocks had been completed as far as Kungsholms torg square. Among these buildings was also Norr Mälarstrand's first functionalistic building designed by Björn Hedvall, whose work would soon appear again in the district.

A new entrance road from the west

In 1928 the City had bought land further to the west from the Crown. The need for a new entrance road from the west had increased with the construction of the garden city developments in that direction and planning work was begun immediately. The first planning proposal, signed by Albert Lilienberg, was ready the same year. After certain revisions the plan was approved in 1930 and building work began at once.

A long row of tower-like buildings with rectilinear functionalistic silhouettes began to rise. Streets and front yards were given the same widths, which gave the waterfront a striking regularity. While the rear parts of the blocks were adapted to the surrounding buildings, those towards the water were all of nine storeys high.

Here the traditional City-centre area yards were opened up in a completely new manner to air and light – and to the City in general. The yards, which were more or less north-south oriented, were laid out as public parks and soon entered into an interplay with the very attrac-

Fredhäll

Herbert Kockum, Ernst Grönwall, et al, 1927–37. Snoilskyvägen, et al.

Fredhäll, like Kristineberg (p 194), was the result of two urban planning competitions in 1927 and 1929. The landscape offered great possibilities for creating light-filled, airy apartment buildings. In this respect, the best parts of the area are those that face towards the south and Lake Mälaren. In the steep area between Orvar Odds Väg and Snoilskyvägen (the Dexippos block), Herbert Kockum designed a long block of sculptural terraced houses, which were built by the architect and the contractor, Erik Dahl. Several other developers and architects were involved in the building of Fredhäll. The building at Stagneliusvägen/Palmbladsvägen was designed by Ernst Grönwall, the Marionetterna block further west on Stagneliusvägen was designed by Björn Hedvall, and the tower blocks at Atterbomsvägen 42 and Stagneliusgatan 4 are by Carl Åkerblad. All of these buildings were completed in 1935. Fredhäll as a whole was completed in 1937.

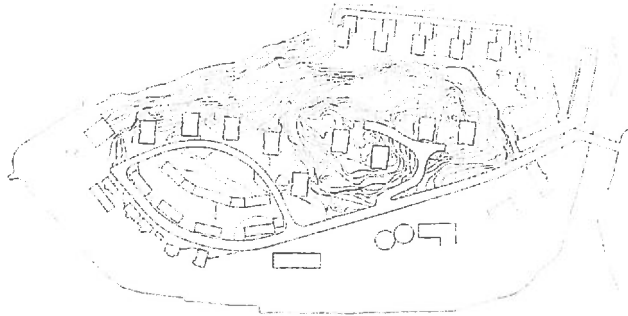
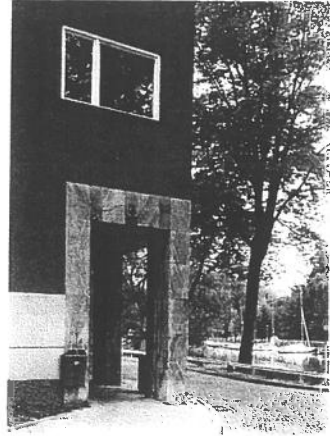

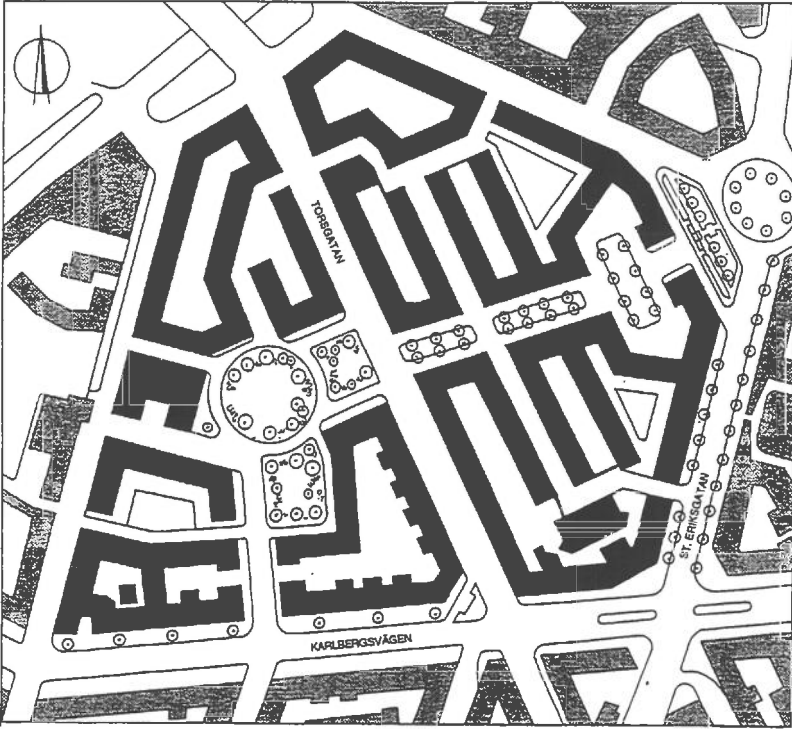
Reimersholme

Harry Egler and Fred Forbat, Sune Lindström (master plan). HSB:s riksförbunds arkitektkontor/ Sven Wallander, Axel Grape, et al, 1942–46 (buildings).

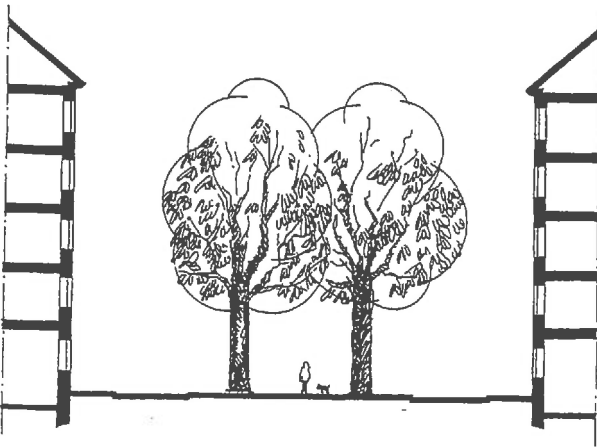
In the plan for Reimersholme, HSB departed from the idea of parallel blocks of flats. Instead, the planners sought to adapt to the terrain, and with a freer layout create a sometimes intimate, sometimes open park milieu. Landscape architect Ulla Bodorff adroitly adapted excavated and blasted earth to the existing natural landscape, but also added a turn of the century British-inspired "sunken garden" alongside the old manor house. Color was brought back to the townscape here as well. The 18th century Reimersgården manor house was renovated for use as a day-care center, and was incorporated into the fabric of the new plan with a low angled building. HSB created a lot of attention for the area when it held a housing exhibition in connection with the opening ceremonies.

Siteplan from 1954.

1:500

GATUSEKTION / STREET SECTION 1:400

Roda Bergen

Het stedenbouwkundige plan voor de wijk Roda Bergen is in 1923 door Sigurd Lewerentz gemaakt.

De landschappelijke ondergrond is rots en vormt het uitgangspunt voor het stedenbouwkundige plan.

Externe eenheid en interne variatie:

De facaden naar de straat tonen traditionele blokken, achter deze "muren" van 6 of 7 etage hoge blokken liggen binnenterreinen.

Vanuit de monumentale ingang op het Vanadisplein loopt een avenue - Rodabergsstraat - door de wijk tot het hooggelegen Solvandanpark waar een kerk gepland was.

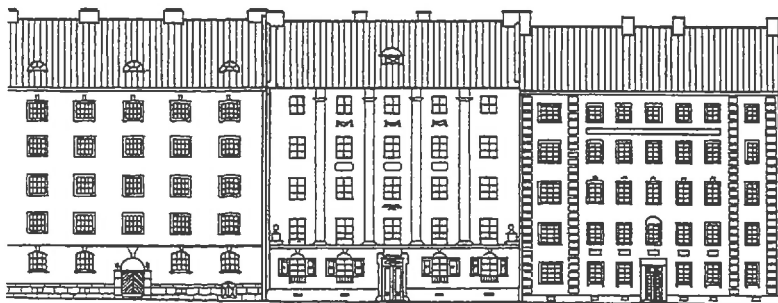
Aan weerszijde van deze avenue liggen tien blokken met grote, zonnige en groene binnenterreinen omgeven door 3 of 4 lagen bebouwing. Deze binnenterreinen zijn geopend naar één zijde, zodat ze met elkaar verbonden zijn in een doorlopende groenstructuur.

Het is voor het eerst dat binnenterreinen van deze maat worden gemaakt. Veel zorg wordt besteed aan de gevels die op deze terreinen uitzicht hebben. Het gemeenschappelijk gebruik van de tuinen houdt in dat er geen tuinmuurtjes of hekken gemaakt mogen worden.

De bebouwing heeft een eenheid wat betreft materiaal en hoogte en harmonius kleurgebruik. De standaard van de woningen waren voor die tijd hoog: warm en koud stromend water en soms zelfs een badkamer. Voor huidige maatstaven zijn de woningen erg klein : 50 % van de flats bestaat uit één kamer met een keuken.

Architekten die hier gebouwd hebben zijn:

Bjorn Hedvall, Paul Hedqvist en Sven Wallander.

Jugend in tightly-built blocks

The district which forms the Vasastaden area's furthest outpost to the north-west is called Birkastaden and basically consists of eight blocks along Tomtebogatan street between Rörstrandsgatan street and Karlbergsvägen street.

A modified grid-pattern plan

The Lindhagen plan showed the area of broken ground north of the Rörstrand porcelain factory as a park crossed by the treed avenue leading to Karlberg Castle that had followed this line since the 17th century. In the 1879 town plan for the Norrmalm area the district consisted of two large 'blocks'. The result was a plan where the grid-pattern was modified out of regard to both older street lines and the topographical conditions.

The streets remained straight but there were few right-angles.

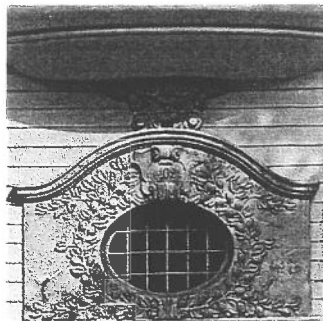
Rapid building development

Up until the year 1900 very few housing buildings were built on these 'blocks' but around the turn of the century building activity really gained speed when the landowner, the Rörstrand

porcelain company, began to sub-divide the land into building lots. The company itself built a number of blocks of flats, which were sold before completion, and a number of buildings with flats for their employees. Otherwise the land was sold to private building contractors who quickly filled the 'block' with housing buildings which were frequently speculatively built. This building activity reached its peak in 1905–06 and then declined drastically. The rapid changes created problems and buildings changed owners several times even before they were completed – one as many as nine times. It also took time to complete the work on the streets and in 1909 construction work was discontinued on ten buildings in the district.

Unified Jugend

The housing blocks which were built have a very unified character which, like the blocks in the Vasastaden area from the 1880's, can be attributed to the short period of time during which they were built. A further explanation is that relatively few architects were involved – and that all of 40 percent of the

buildings were designed by Dorph and Höög, the decade's most productive Stockholm architects' office. They designed over 250 housing blocks in the north and south central areas of Stockholm, of which some fifty were in the Birkastaden district, and their office was the largest in Scandinavia at this time. Their work consisted mainly of simple multi-family housing, but they also designed architecturally impressive projects such as the Sankt Erikspalatset office building and the innovative glass façade of the Butterick's shop on Drottningatan street, both from the year 1910.

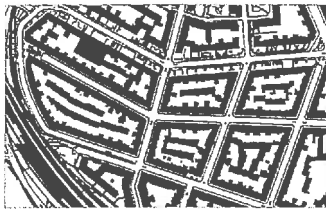
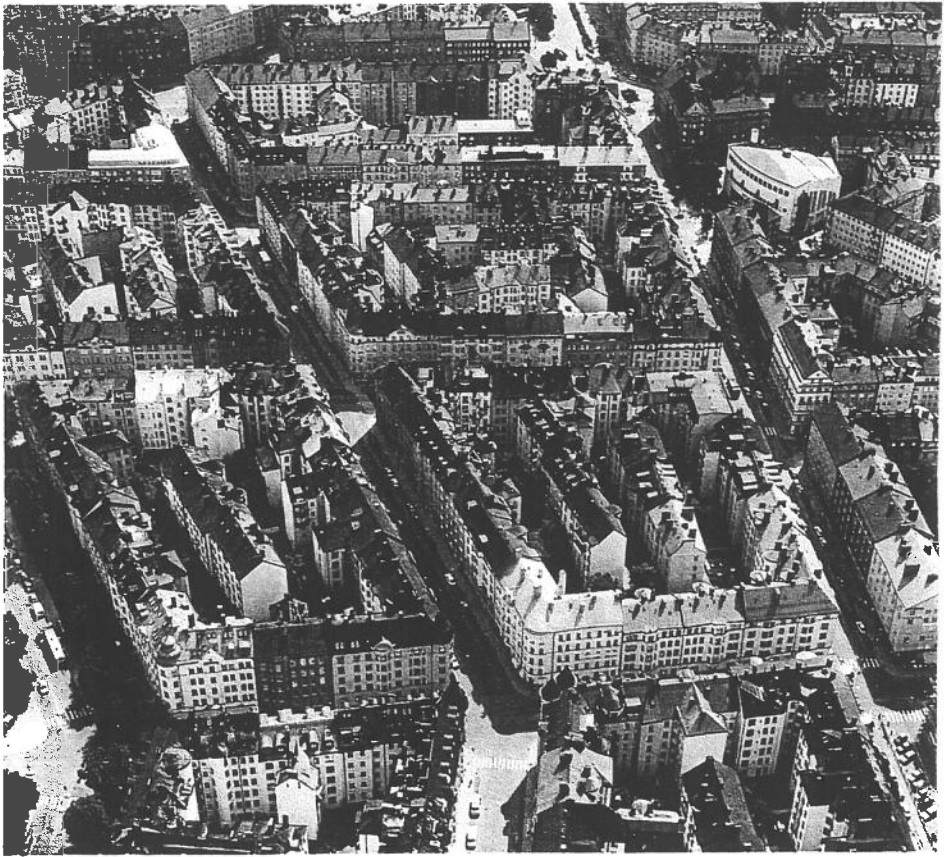
In Birkastaden their buildings, and the others around them, were designed in a restrained Jugend style with bulging bow-windows and corner towers, softly rounded pediments and light-

coloured, smooth plaster façades with very little decoration. The ground-floor wall sections frequently have sandstone facing stones and the windows not infrequently have the small panes at the top which are typical of the period. The architecture contains influences from both Swedish Baroque and contemporary Continental architecture which have been fused together into a harmonic unity. But it is a unity which has not always been regarded positively – as a building magazine described it in 1910 "... this boring and banal architectural style which lacks both distinction and character."

The façades of Rörstrandsgatan street form a wall towards the north-west by the railway at Karlberg.

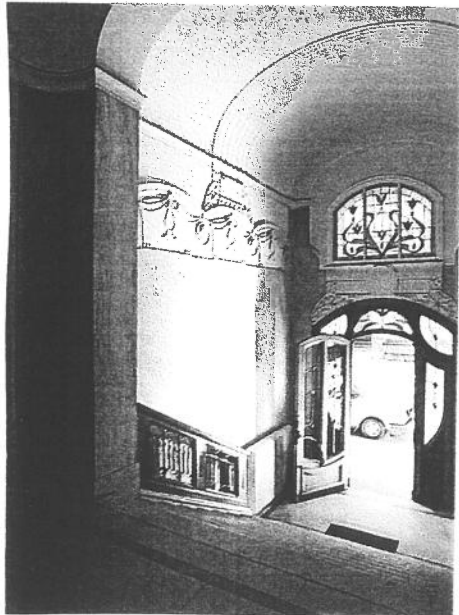
Behind these buildings with their light-coloured façades there were still yards where the high level of exploitation resulted in many dark flats. However, in the flats themselves there was an increasing introduction of modernities such as electricity and gas, water and drainage services and, on some occasions, even W.C.s. As a rule the flats in the area had two rooms and a kitchen. From the very beginning the people who lived there were from varying social groups so that in the case of Birkastaden the much used expression "workers" Jugend was in fact more applicable to its architecture than to its inhabitants.

Tomtebogatan street is lined with façades in yellow-brown plaster with bulging bow windows.

The soft Jugend style of the façades is repeated in the entrances to the buildings. From No. 37 Wallingatan street.

Bulging corner towers frame the crossing of Tomtebogatan and Norrbackagatan streets.

Monumental housing blocks

A century ago the waterfronts along Klara Sjö lake and Barnhusviken bay were where Stockholm's real industrial landscape was situated, and it was not until around the turn of the century that these disturbing activities – including a gasworks – began to move out of the area.

The Atlas company – of which the name of the district is a memento – manufactured railway rolling stock. In 1877 Stockholm's first trams were made here but around 1925 all of the company's activities were moved outside of the City boundaries to Nacka, south-east of Stockholm. At more or less the same time the 200 year-old Rörstrand porcelain factory also moved out and both of their sites could now be used for housing.

A high level of exploitation

The town plan for the Rörstrand district was approved in 1917 and the area was built mainly during the middle of the 1920's. The plan for the Atlas district was approved in 1926 and construction work began soon afterwards. The work in

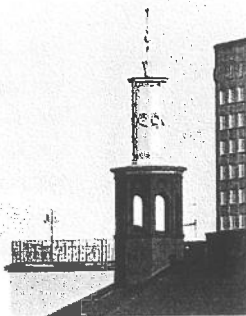
both cases was carried out by private building contractors and the level of exploitation was high. This led to criticism at an early stage and to unfavourable comparisons with other current building projects, such as the nearby Röda bergen district which had lower buildings and a more varied plan pattern.

The most characteristic feature of the Atlas district was the very considerable difference in height between the surrounding streets and the district itself. On the surrounding Sankt Eriksgatan street and Sankt Erikspan square side the buildings were six storeys high, but inside the district the buildings were nine storeys high. The differences in height were bridged by staircases from the upper level which were marked by tall, open entranceways. It was a very compact development with closed,

cramped yards, but, by way of compensation, the streets were broad and there were planted forecourts in front of the buildings.

Small flats

Small flats consisting of 1-2 rooms and a kitchen completely dominated in the project. The

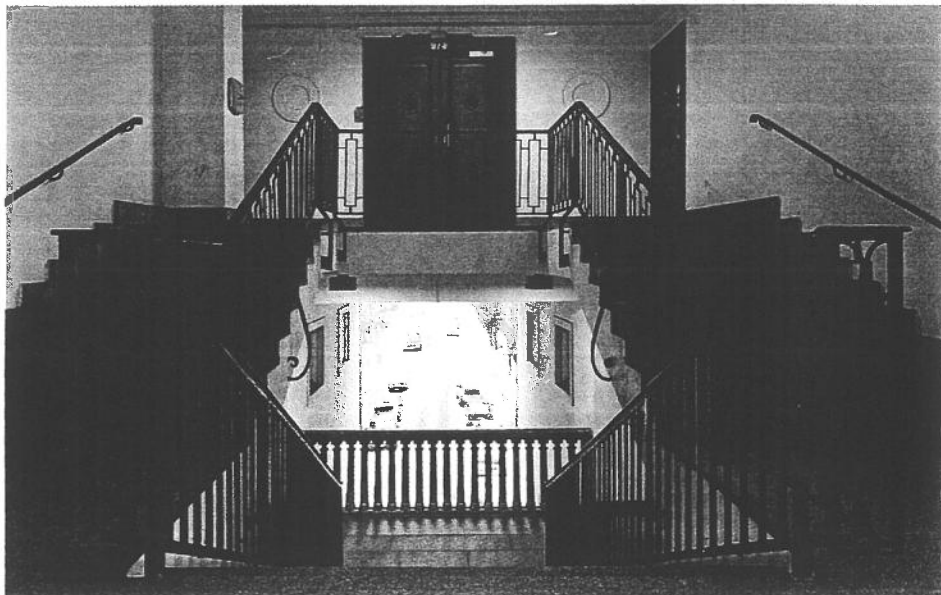
The differences in height to the surrounding streets has led to the district being enclosed by a "wall" of nine-storey buildings.

flats had modern standards with a bathroom and central heating, but the considerable depth of the buildings – 14-15 metres – resulted in a large number of one-sided flats with poor daylighting.

The exteriors of the buildings had a unified classicistic design which, together with the clear, rectilinear plan gives the area a slightly monumental character. The façades were plastered in a light grey-brown colour scale. There are fewer decorative details than in the Röda bergen district and such details often consist of doorway and window surrounds in Antique forms, strips which indicate the floors, and pediments which mark the gables. On the façades facing onto the busy, surrounding main streets there was frequently a greater profusion of details – for example the corner to Sankt Eriksplan square and Torsgatan street has a roof-turret which was typical of the period.

Big-city Classicism

In general the Atlas district bears the unmistakable stamp of Classicism in its 'big-city' version which can, for example, also be seen on Sveavägen street north of Odengatan street and on Ringvägen street east of Götgatan street – and of course on Kungsgatan, the premier 'big-city' street. The 52 buildings in the Atlas district were designed by a large number of different architects, among whom were the Höög and Morsing, Brocander and Cronwall and Josef Östlihn architects' offices which during the 1920's were the most productive offices in Stockholm. Inside the district today you are still surrounded by the 1920's, and by a rather special feeling of peace and calm just around the corner from the noisy 'big-city' streets.

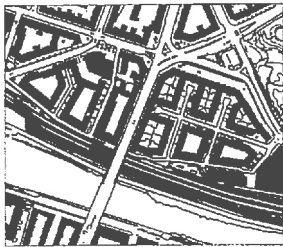
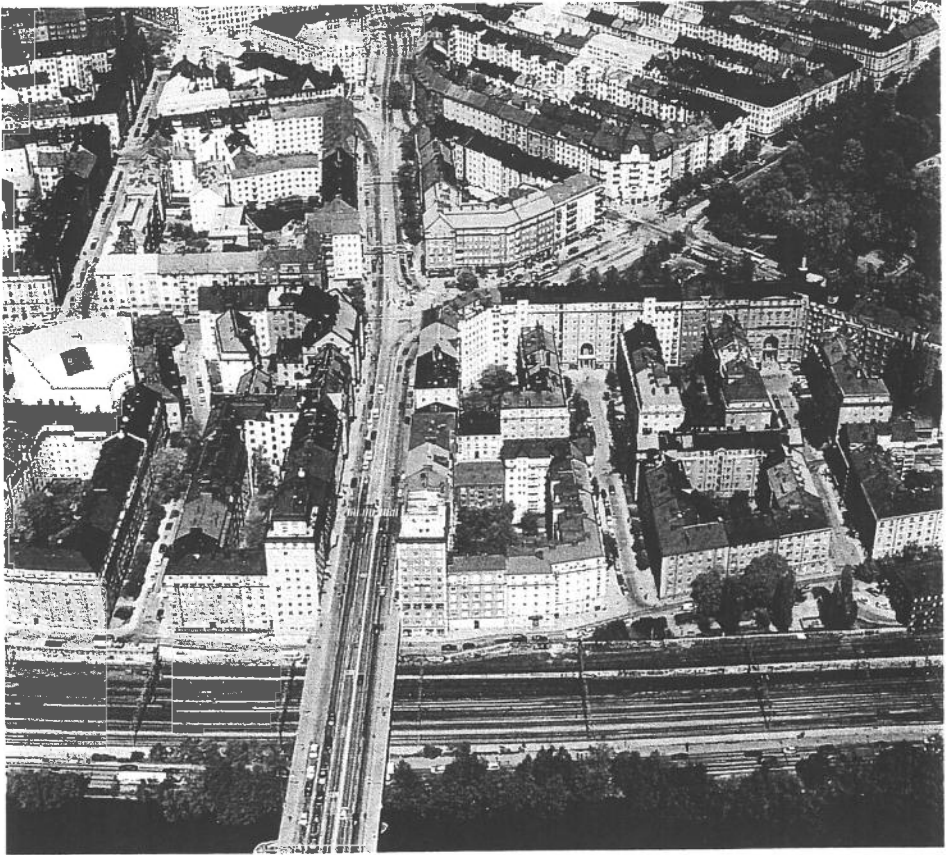

The interiors are characterized by simple and discriminating Classicism with many fine details.

Planted forecourts are characteristic of the district.

The 1920's

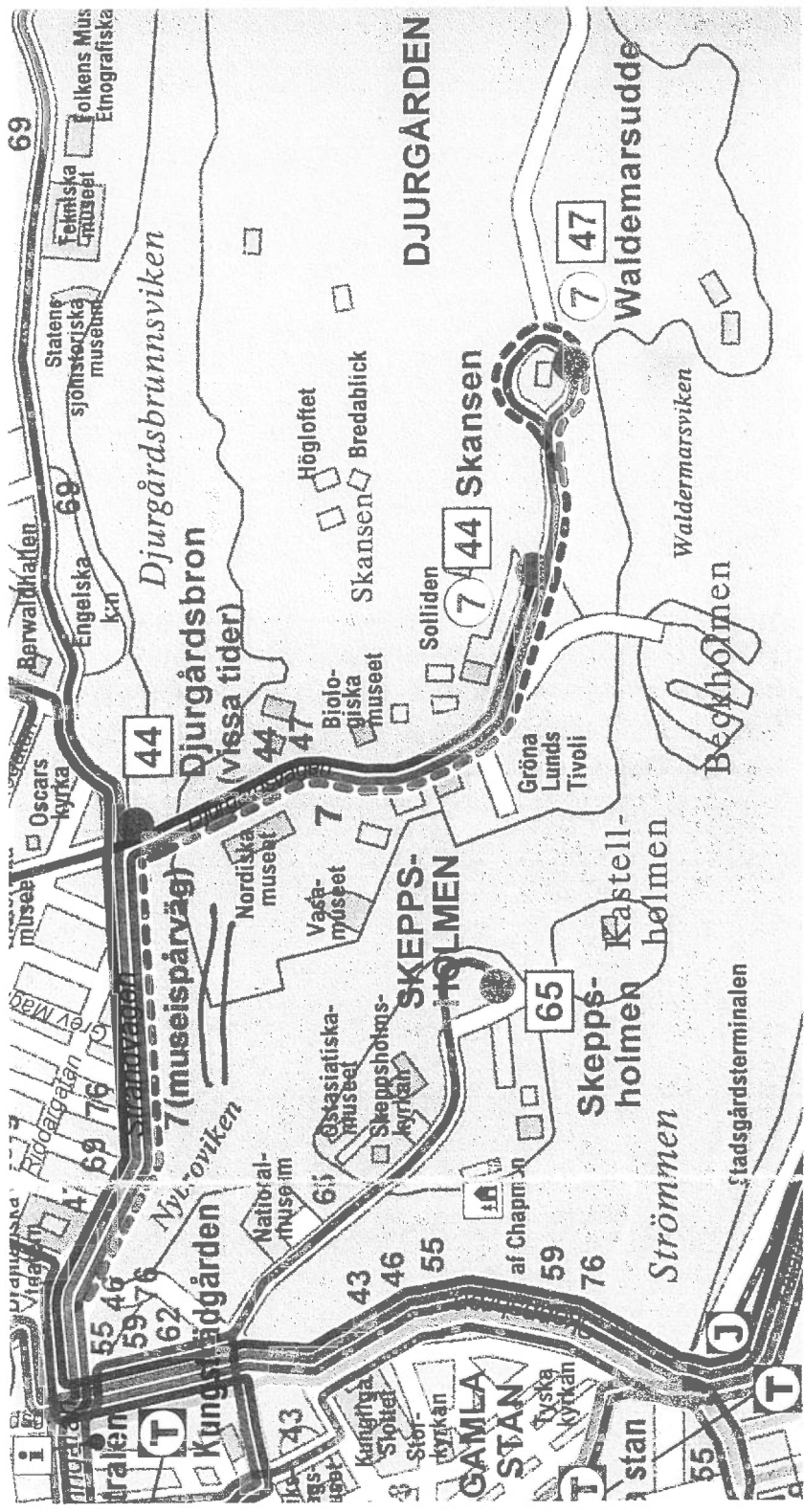

Zondag 6 juni 1999 Stockholm: musea / Djurgården

- 9.00 uur vertrek met bootje vanaf Slussen naar eiland Djurgården, diverse bezienswaardigheden: zoals monument Estonia, Liljevalch's konsthall, Skansen, hotel Hasselbacken
afsluitend: bezoek Vasa museum
10.00 uur open
- 11.00 uur bus haalt ons op bij Vasa museum en rijdt ons naar Moneo
- 11.15 uur bezoek Architectuur en Moderne Museum architect Moneo
bezichtiging op eigen gelegenheid
- 13.00– 14.00 uur Lunch Kantin Moneo (gezamenlijk)
- 14.00 – 16.00 uur busstocht naar Nackastrand, via Henriksdalberget/ Fåfangen/ Skärpnäck.
- 16.00 – 17.00 uur Nackastrand borrelen
- 17.45 – 18.30 uur Bezoek Villa Snellman in Djursholm
- 19.30 uur inchecken luchthaven Arlanda
- 20.30 uur vertrek met vliegtuig.
- 22.35 uur aankomst Schiphol

1. Slussen
2. Djurgården (monument Estonia, Liljevalchs konsthall
Skansen, hotel Hasselbacken, Vasa museum)
3. Modern museum van Moneo
4. Nacka
5. Hendriksdalberget
6. Fafengen
7. Skarpnack

DJURGÅRDEN

69

Berwaldhallen

Folklens Mus
Etnografiska

Statens
sjöstatistiska
museum

Engelska
k:n

Oscars
kyrka

44

7 (museispärg)

76

69

55 46

59 76

69

Djurgårdsbrunnsviken

Djurgårdsbron

vissa tider

44

47

7

Nordiska
museet

Vasa-
museet

65

43

43

43

Kungsträdgården

National-
museum

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

43

Kungsträdgården

Nordiska
museet

43

46

55

59

62

69

76

77

77

SKEPPS- HOLMEN

Waldemarsudde

Kastell- holmen

Skepps- holmen

#

Ort für die Hinterbliebenen

Erith Walter

Das Denkmal aus Granit wurde um eine vorhandene Ulme herum erbaut und schmiegt sich in einen Hang. Die Treppe führt zum Marinefriedhof. In die Wände eingraviert sind die Namen der 252 Opfer des Schiffsunfalls.

The names of the 252 people who drowned in the Estonia are engraved into granite walls nestled into the slope around an existing elm. The steps lead to the marine cemetery.

Fünf Jahre nach dem Untergang der Estonia wird in Schweden weiter über die Schiffskatastrophe gestritten. Doch ein sensibel gestaltetes Mahnmal zum Gedenken an die Opfer spendet Ruhe und Trost.

Das schwedische Mahnmal zum Gedenken an die Opfer des Estonia-Untergangs im September 1994 liegt versteckt zwischen Vasa-Museum und Nordischem Museum, am Rande eines Marinefriedhofs im Stockholmer Stadtteil Djurgården. Die Gedenkstätte ist noch in keinem Stadtplan verzeichnet, und doch verstreicht kaum eine Stunde, in der nicht jemand diesen Ort aufsucht, der Ruhe und Frieden ausstrahlt. Der alte Marinefriedhof liegt auf einer kleinen Anhöhe, eine leicht geneigte Rasenfläche führt hinunter zum Wasser und bildet mit Bäumen und Büschen eine Art Vorplatz zur Gedenkstätte, gestaltet von dem polnischen Künstler Miroslaw Balka und dem schwedischen Landschaftsarchitekten Anders Jönsson. Drei Mauern aus Granit formen einen dreieckigen Raum, in dessen Mitte eine Ulme steht. Ein schmales Stahlband um ihren Stamm nennt Breiten- und Längengrad des Ortes des Untergangs in der Ostsee. Die drei Wände sind jeweils elf Meter lang und zweieinhalb Meter hoch. Eine der Mauern ist eingebunden in die Friedhofsmauer, die beiden anderen ermöglichen durch eine schmale Öffnung den Blick aufs Wasser. Grasbewuchs krönt die Mauern

und verbindet sie so mit dem Friedhof. Die Innenseiten der Mauern wurden mit geflammtem Granit verkleidet, hier sind alle 852 Namen der Opfer eingraviert. Die schmerzhaft langen Reihen von Namen, alphabetisch geordnet, geben ein Bild vom Ausmaß der Katastrophe.

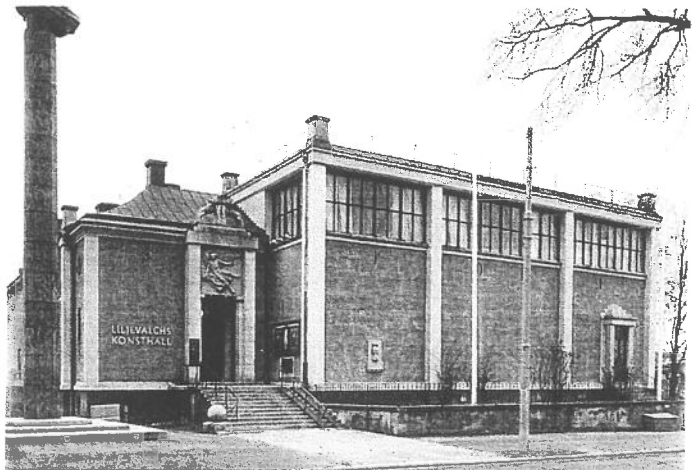
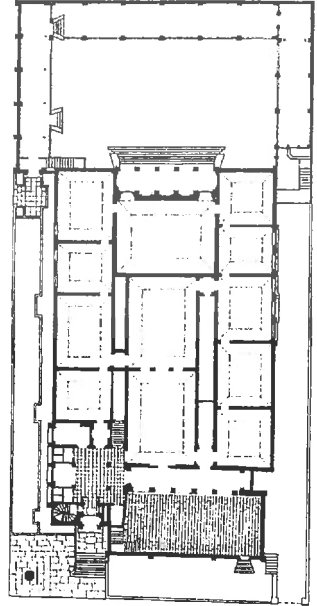
Dieser starke, würdevolle und ruhige Raum entstand in einem langen Prozeß. Bereits einen Monat nach der Katastrophe forderte die Regierung den Staatlichen Kunstrat auf, ein nationales Mahnmal zu schaffen. In der Folge wurde eine interdisziplinäre Arbeitsgruppe, der auch Landschaftsarchitekten angehörten, gebildet. Es galt, Gestaltungsfragen zu diskutieren und einen geeigneten Platz zu finden, denn die künftige Gedenkstätte sollte eine Verbindung zum Wasser haben, zentral und doch ruhig gelegen sein. Fünf Künstler wurden schließlich eingeladen sowie Landschaftsarchitekten ausgewählt, die mit ihnen zusammen Vorschläge erarbeiten sollten. Letztendlich bildeten sich vier Teams, die ihre Entwürfe dem Kunstrat präsentierten. Miroslaw Balka und Anders Jönsson wurden dann im Sommer 1996 aufgefordert, einen neuen Vorschlag auszuarbeiten, der 1997 umgesetzt wurde. ☐

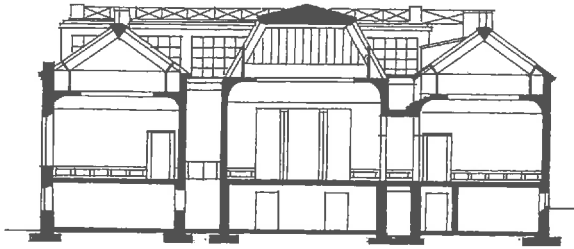
Mahnmal zum Gedenken an die Opfer des Estonia-Untergangs, Djurgården, Stockholm
Auftraggeber: Regierung/Staatlicher Kunstrat
Künstler: Miroslaw Balka
Landschaftsarchitekt: Anders Jönsson
Realisierung: 1997

Liljevalchs konsthall

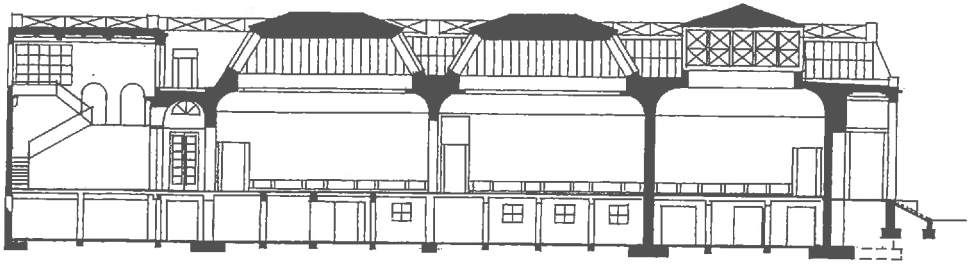
Carl Bergsten, 1913–16. Djurgårdsvägen 60, Djurgården.

Carl Bergsten's Liljevalch Art Gallery is one of the most highly esteemed exhibition spaces in the country. The rooms are well proportioned and of varying sizes, are beautifully lit, and are disposed to allow the public to move easily between them. The building's elegant Empire style united Classicism's post and lintel system with modern reinforced concrete construction, making the Liljevalch Art Gallery an important point of reference for the stylistic transition from National Romanticism to the more graceful, often unpretentious Classicism of the 1920s. The concrete beam-and-column structural frame is filled out with brick nogging walls. The columns are expressed in the originally rose-hued facades as simplified white pilaster strips. The sculptures over the main entrance and on the column before it are by Carl Milles. Inside, the great sculpture hall is lit through a band of clerestory windows that wraps around the room's corners, giving the space a particular airiness. A stone stair with a black wrought-iron railing climbs one of the short ends, its graphic precision recalling Tessenow's Dalcroze Institute in Dresden. The restaurant Blå Porten, in the interior garden, with decorations by Alf Munthe is worth visiting.

1:500

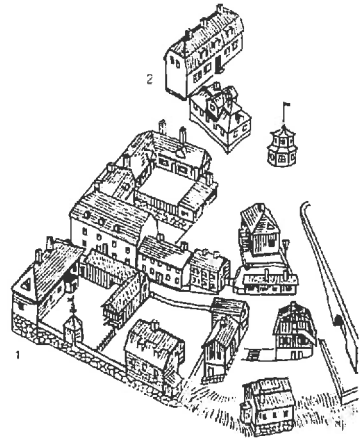
1:500

Liljevalch's Art Gallery came about through a donation from the industrial magnate Carl Fredrik Liljevalch. Carl Bergsten won the design competition over the efforts of his rival Cyrillus Johansson. Bergsten's plan was considered both genial and practical since it fulfilled the desire for movement through thirteen exhibition halls without passing any room twice. Bergsten himself felt that the most difficult problems encountered were those of daylight access coupled with rain drainage and snow removal. His work resulted in a functional and architecturally innovative art museum and became an important building marking the dawn of a new classicism.

Skansen

1890-tal. Djurgårdsslätten, Djurgården.

Skansen is an authentic collection of traditional building types in a unique open-air architectural museum. Founded by Artur Hazelius in 1891, the park inspired similar museums in many other countries and provided a source of inspiration for Swedish architects, particularly at the turn of the 20th century. Hazelius conceived of Skansen as a complement to his Nordic Museum, a place where vernacular buildings and interiors could be presented in realistic and comprehensive environments. The first stacked-timber house, the Mora Cottage from the beginning of the 18th century, had been acquired several years prior to the museum's opening. The area of the park and the spectrum of its building types have been expanded periodically over the years. A temperance lodge relocated from Tierp in Uppland County was dedicated in 1996. The more representational architecture of the upper classes is represented by Skogaholm Manor House from Närke. There is also a complete city block (1) with several buildings from Stockholm, including the Hazelius House (2) from Surbrunnsgatan, where Skansen's founder was born. A small temple-like pavilion from the 1820s was designed by Fredrik Blom; its prefabricated construction technique, also employed at Rosendal (p 173), was Blom's invention.

Biologiska museet

Agi Lindegren, 1892–93. Lejonslätten, Djurgården.

Agi Lindegren's Biological Museum on Djurgården is based on the Norwegian stave church, the archetype for monumental wooden architecture in Scandinavia, with a series of concentric gables, colonnette galleries, an elaborately carved wooden portal, and traditional Nordic details such as dragon heads. At the same time, the vast 1000-square-meter exhibition hall, spanned by wooden arches, adheres to 19th-century architecture's typology of public spaces. Lindegren conceived of the museum as an open-plan building developed from Scandinavian traditions, and a more light-hearted version of the ongoing project for the nearby Nordic Museum. The Biological Museum's exhibition scheme was a development of the Nordic Museum's dioramic stage sets: Lindegren inserted a viewing pavilion in the middle of the hall and surrounded it with recreations of natural environments with taxidermically stuffed animals posed before backgrounds painted by Bruno Liljefors.

Waldemarsudde

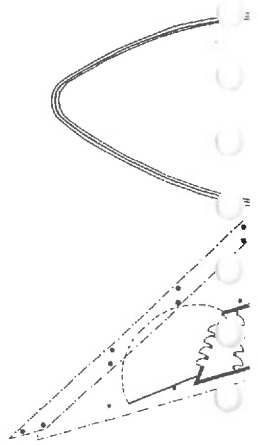
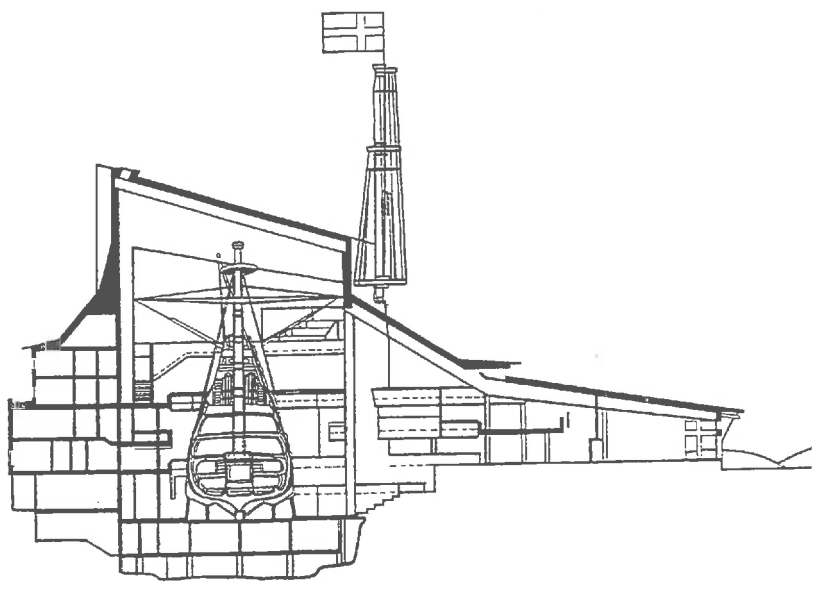
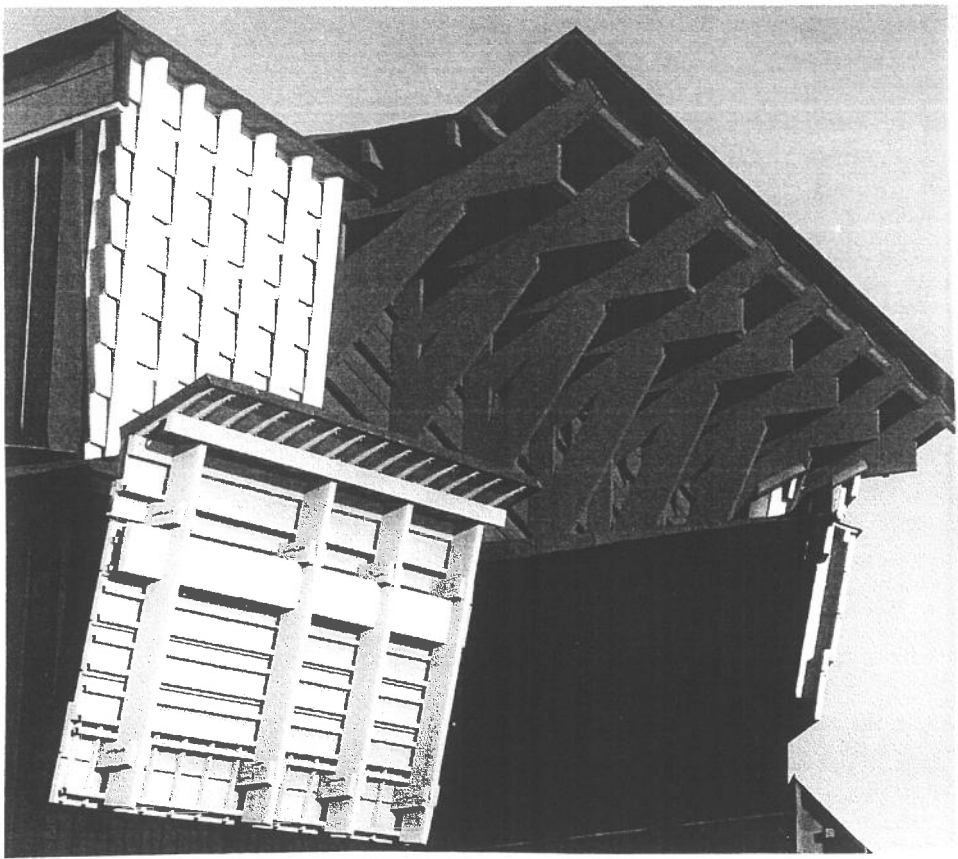
Ferdinand Boberg, 1903–04, gallery addition, 1913.
Prins Eugens väg 6, Djurgården.

Waldemarsudde is the name of Boberg's imposing home and studio for the artist and art collector Eugen, Prince of Sweden. The exterior was originally light gray. Inside, Boberg's drawing rooms make the most of the view over the bay and the light reflected from its waters, particularly the corner room, whose windows are incised into the vaulted ceiling. The floor plan is a variation on the traditional six-part plan with a parlor encircled by subsidiary rooms, but with an Anglo-Saxon emphasis on the entrance hall. To this basic form Boberg appended a square volume for kitchen and servants' quarters. That wing provided the link to the later addition of a painting gallery designed in consultation

with the German museum expert Alfred Lichtwark.

The prince contributed to the layout of the flower beds and the garden grounds, which are today (1998) in the process of being restored. Waldemarsudde is now a museum of art.

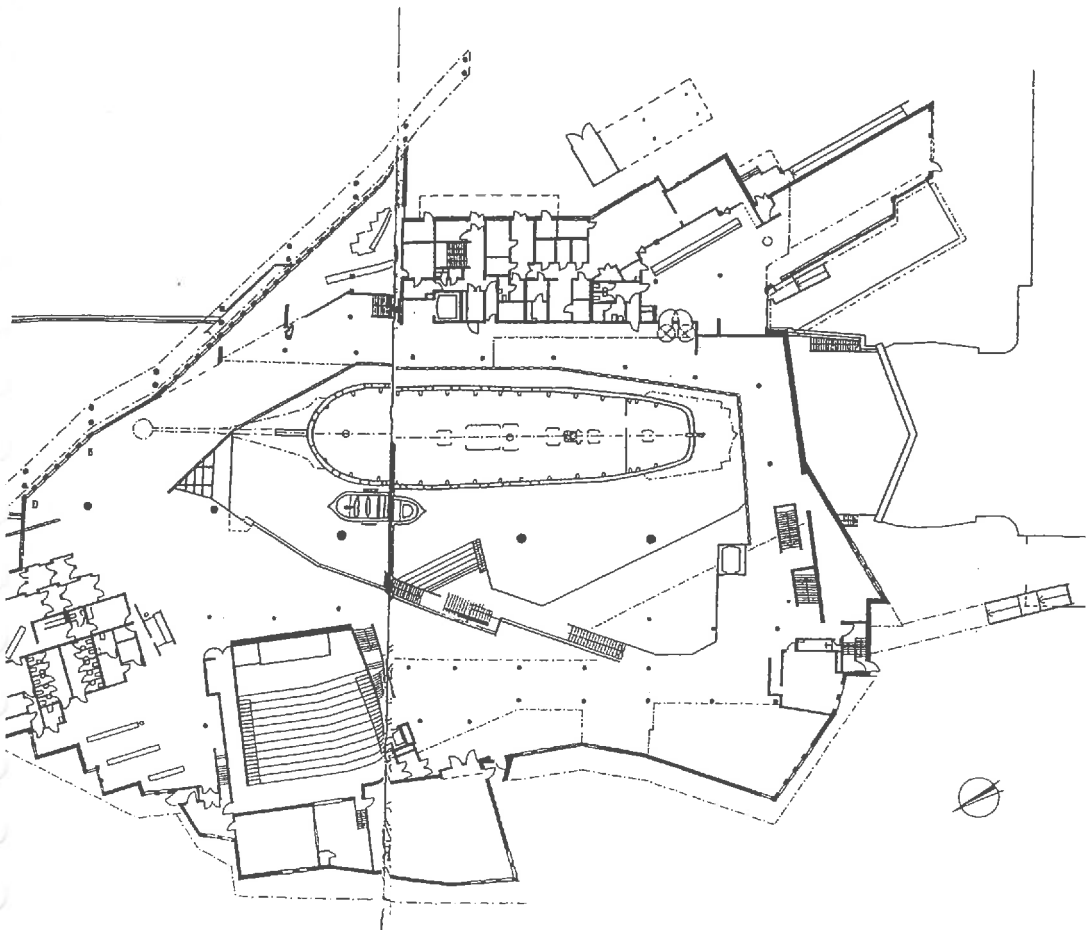

Vasamuseet

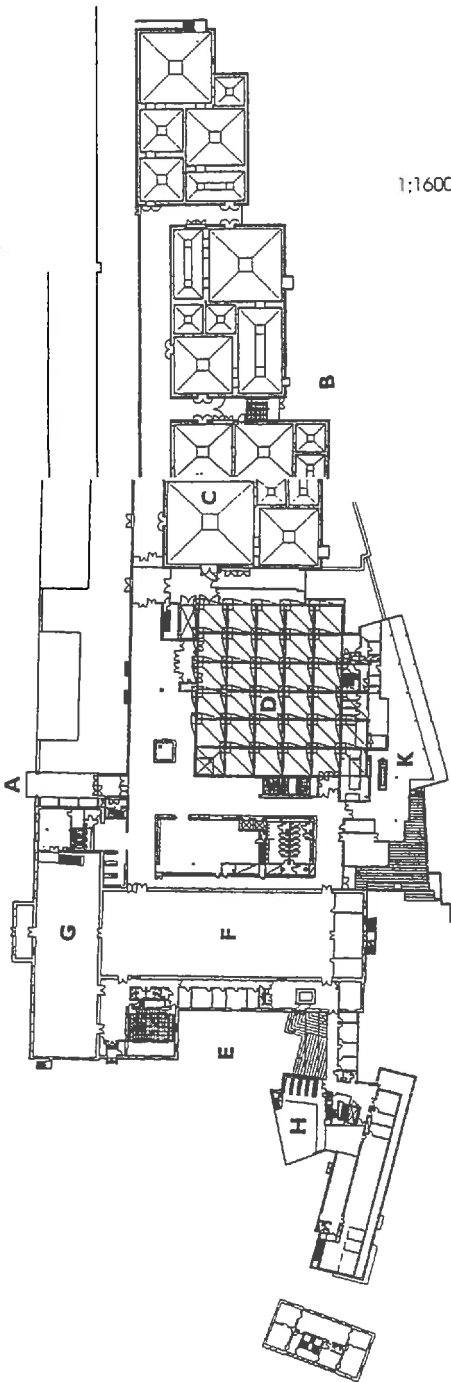
Månsson Dahlbäck arkitektkontor 1987-90

The Nordic competition for a new Vasa Museum attracted three hundred eighty-four entries. A Danish proposal to build close to the site of the old temporary museum shared first prize with the submission eventually chosen, which placed the man-of-war in an existing 19th century dry dock near the Nordic Museum. This location aroused many protests but the new museum now stands there as a unique and very expressive work. The enormous volume is broken into smaller fragments creating a dynamic affinity with the surroundings. The building details are of such simplicity and clarity that each material finds its right place and expression. As time goes by the building will appear less cumbersome as the copper coverings develop their green patina.

1:1600 ENTRÉVÄNING / GROUND FLOOR

- A ENTRÉ / ENTRY
- B MODERNA MUSEET / MUSEUM OF MODERN ART
- C PERMANENT UTSTÄLLNING / PERMANENT EXHIBITION
- D TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR / TEMPORARY EXHIBITION
- E ARKITEKTURMUSEET / MUSEUM OF ARCHITECTURE
- F PERMANENT UTSTÄLLNING / PERMANENT EXHIBITION
- G TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR / TEMPORARY EXHIBITION
- H BIBLIOTEK / LIBRARY
- K RESTAURANG / RESTAURANT

Moderna Museet & Architekturmuseet

Frederik Blom 1851-53. Victor Ringheim 1876-81

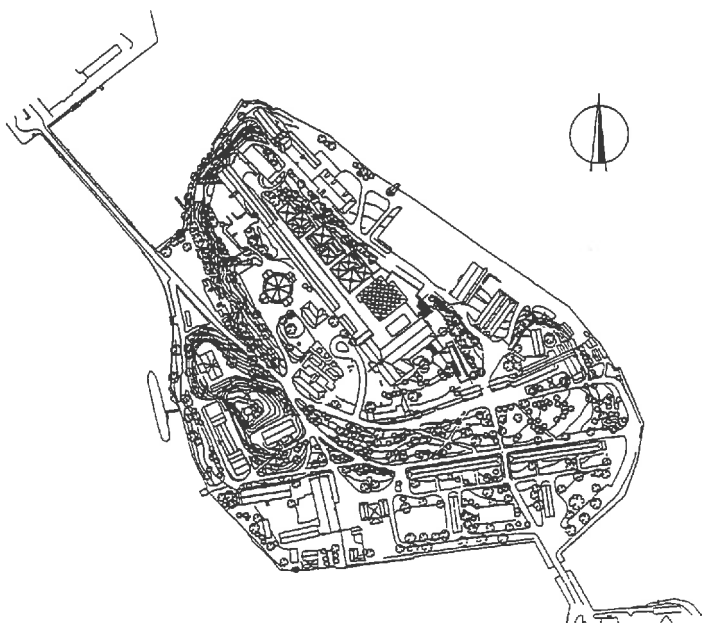
Rafael Moneo 1995-98

The Swedish navy built a large drill hall at the center of Skeppsholmen in the middle of the 19th century. The building was given the same elementary classical design as all other buildings on the island during three centuries as Swedish naval base. A second drill hall was added at the end of the 19th century. When the navy left Skeppsholmen in the late 1950s, both drill halls were succeeded to the Museum of Modern Art.

In 1995 started the building of the new Museum of Modern Art, designed by the Spanish architect Rafael Moneo. The structure is divided into smaller volumes to adapt to the surroundings. Galleries with pyramid shaped ceilings, roofed by zinc plates, give distinction. The Museum has a remarkably rich collection of Swedish and international art of the 20th century. The new galleries present experiences of quality both in art and in architecture.

The Museum of Architecture now occupy the drill halls and a white plastered extension, also by Rafael Moneo. The archives at the Museum holds a vast collection of architectural drawings by 19th and 20th century Swedish architects.

The new buildings are modern in design and harmonize with the classical heritage of the island. The new library at the Museum of Architecture is a beautiful piece of architecture.

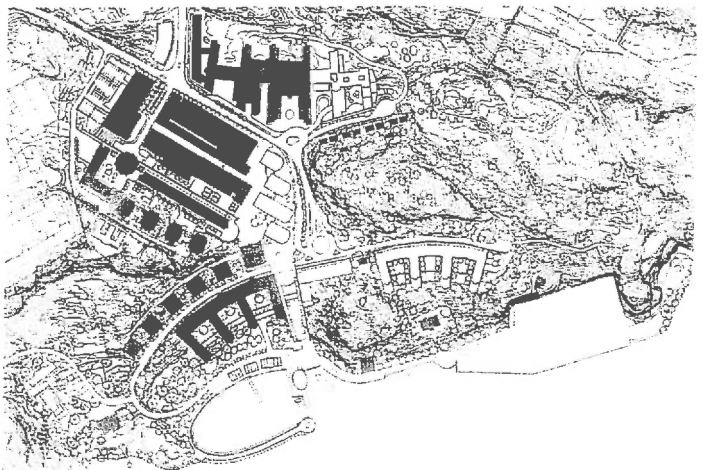
Nacka Strand

Nyréns arkitektkontor, 1988–94. Augustendalsvägen, et al. White arkitekter, 1989–91. Automobilgatan, et al, Nacka.

Initiated during the most expensive and speculative period of the 1980's, this project was intended to be a pure "workplace town," which, with its exclusive architecture in a beautiful natural setting, would attract companies with high standards. With the downturn in the economy, however, the program was changed on several points, and the project acquired a simpler form that also included housing. To date (1998), new offices and housing have been built (Nyréns arkitektkontor), and a convention center (White arkitekter) has been inserted in the older industrial area of the site.

A new marina has also been built, where a new sculpture based on a model by Carl Milles creates a dramatic focal point on the pier.

South of Värmdöleden is Nacka Forum, an indoor shopping mall with surprising qualities (FFNS Arkitekter, 1990).

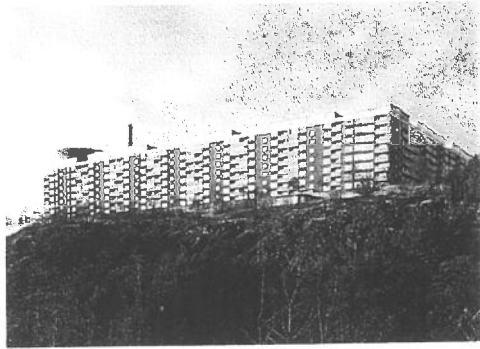

Henriksdalsberget

Erik Ahlsén and Tore Ahlsén, 1964–69. Henriksdalsringen, Nacka.

This residential area is widely visible from afar, crowning a hilltop plateau at the boundary between Nacka and Stockholm. A ring of six-story blocks of flats border an inner pedestrian court, which also contains a day-care center and school. A sensitive color palette of

yellow and pink are aspects of a generally well-designed environment. But the character of the area as an isolated enclave has led to the same social problems found in many other suburban projects with more peripheral locations.

A suburb with the form of the inner-City

The Skarpnäck area could be described as a part of the inner-City yet outside of the City. According to the planner the intention was that Skarpnäck should have "a strong external, personal character with clearly defined physical boundaries." It should employ an "urban form language and architecture, be multi-functional and, of course, also contain workplaces."

A grid-pattern area on an old military airport

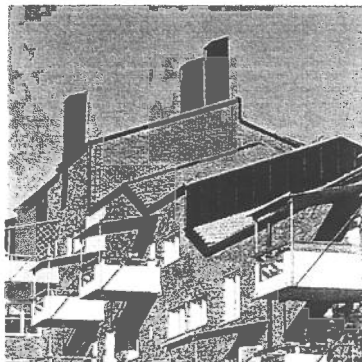
Skarpnäck is a grid-pattern housing area with 3 000 flats on an area of the same size as the Old Town. An airport was built there for fighter planes around 1940 but it was never used as such and was abandoned in 1943.

As the years passed, Skarpnäckfältet became one of the last large untouched areas for housing development within the City boundaries and at the end of the 1970's planning work was begun on what was to be Stockholm's last subway system suburb. The construction work was basically carried out between 1982–1987. The extension of the subway system line from Bagarmossen was opened

first in 1994 with Skarpnäck as the hundredth subway station in Stockholm. The area then became a natural part of the linear city which the older areas with their supplementary service form along this branch of the subway line.

A rising level of exploitation

The increase in floor-area standards meant that the level of exploitation rose with each new suburb that was built. In principle there were two ways of handling this: either to build in a sparse fashion using tall buildings, or to build densely using low buildings. The former method had been shown to lead to large-scale – and heavily criticized – environments while the latter led back to the classic block town where the common yards rather than the area itself created the neighbourhood unit. The yard idea had been re-awakened already in the Norra Järva area with positive results, and in the Dalen part of the Enskede area the 'large-yard' blocks had returned in earnest. There were, however, reservations regarding their use and the criticism included the fact that original the 'large-yard' idea had been

The uniform – yet at the same time varied – roof landscape contributes to the urban character of the area.

The play-sculpture groups are back again.
In the background a skilfully disguised parking-building.

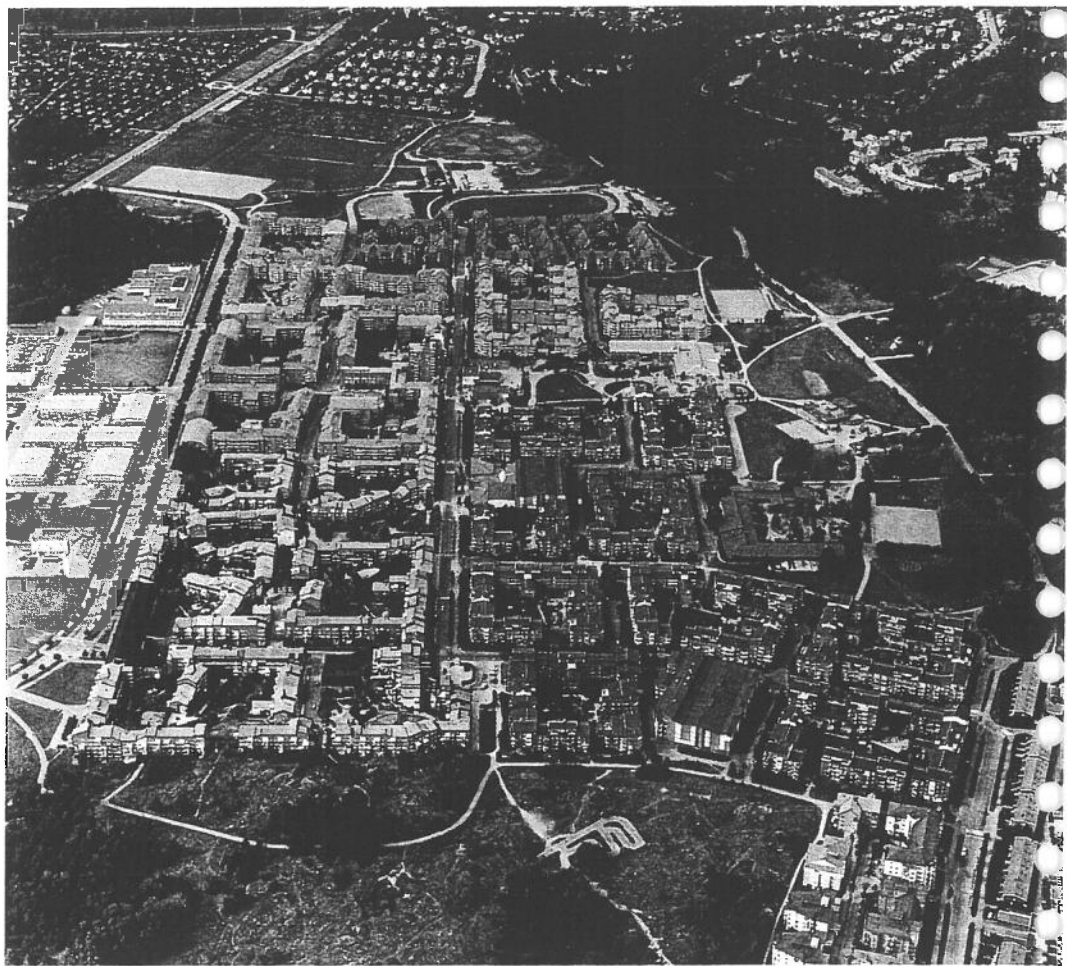
used in order to lower the level of exploitation while here the objective was quite the reverse.

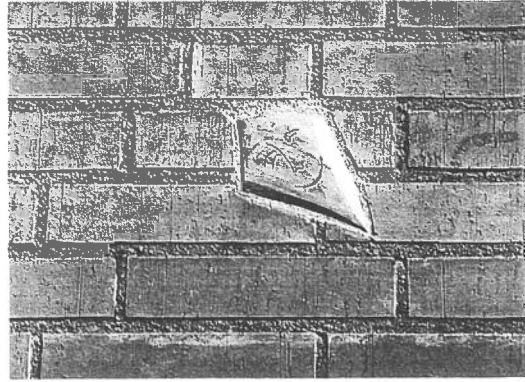
“Planned variation” was still a concept which had lived on from earlier housing developments but here it was carried considerably further. The programme required small-scale and varied development with a strong individual identity and carefully designed streets, parks and yards. Five building contractors were appointed at an early stage and they in turn chose their architects.

An early decision had been made to retain the wooded area in the northern part of the site and to build on the open land. A straight avenue in the long direction of the field is Skarpnäck's main street with shopping and service etc. located along it as in a small town. Halfway along its length the avenue widens into a small square that is marked by one of the two twelve-storey blocks of flats. The Folkets Hus community centre building was built here and close by there is a town park. The workplaces are located in the south part of the area as protection for Tyresövägen urban motorway and from there the traffic is fed into the area to thinly disguised parking buildings in every block and to cul-de-sacs. It is not even possible to drive the whole length of the main avenue.

Variations on a theme

An attempt was made to counteract the monotony which the flat site and the strict planning pattern could have produced by means of variations between and within the different housing groups, which were designed by several different architects offices, and by profuse vegetation in the streets and yards. The unifying red brick gives a friendly and homely impression and the two to six-storey buildings are variations on a common theme. The greatest variety is found in the groups

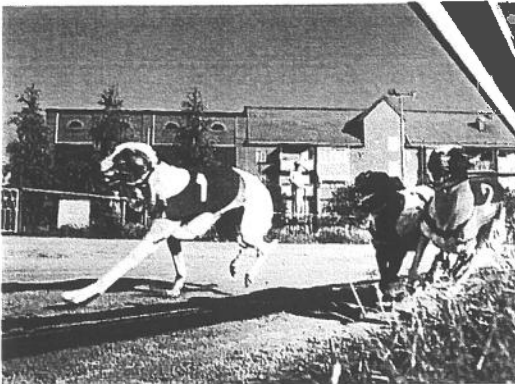

The widely used brickwork is relieved by imaginative details in clinker tiles.

of buildings which Arken architects' designed, with playful roofs and exteriors and inviting gardens. They were awarded the Kasper Salin architectural prize in 1984.

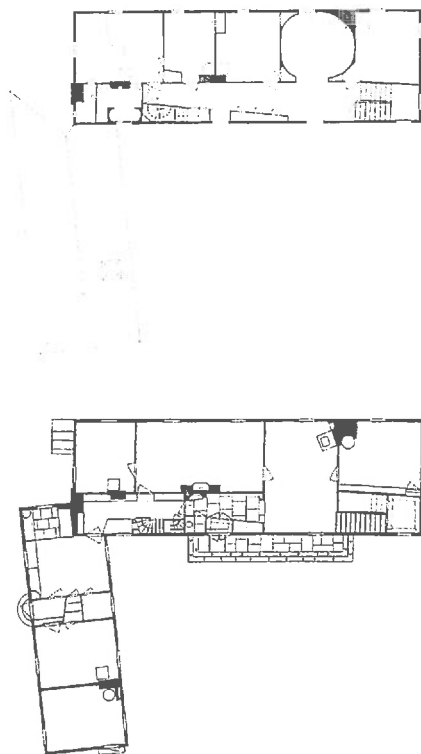
The racing dogs remained and got company.

Villa Snellman

Erik Gunnar Asplund, 1917–18. Odinvägen 8, Djursholm.

Gunnar Asplund's Snellman residence is one of the most widely admired homes in Sweden. The narrow, wood-framed structure is rendered in fine light-gray stucco, rising elegantly from a south-sloping lawn. The south facade is animated by a subtle shift of the second-story windows in relation to those of the ground floor, and by the surprising anomaly of a little lunette in the row of rectangular attic windows. The facade extends to the east to hide a cellar entrance, blank but for a low half-round niche that reveals the presence of the basement space within. The entrance is on the other side, to the north, with a front yard delineated by a canted kitchen wing. The entrance door is marked by a spare sheet-metal canopy. Next to it is a glass door that gives the living room direct access to the entrance terrace. The interior of the slender building's one-and-a-half room width is filled with daylight. The hallway and upstairs corridor, with their skewed and slightly diverging walls, make room for built-in storage and clothing closets, as economical of space as the interior of a yacht. The property was later subdivided in an unfortunate way, diminishing the impression of the building.

galleries/boekhandels/tijdschriften

Musea

Historiska museet

De geschiedenis van Zweden van de Steentijd tot de tijd van de Vikingen is met behulp van archeologische vondsten en andere verzamelingen nergens zo uitputtend vastgelegd als hier.

Narvavägen 13-17 (Djurgården), tel. 08/789400, di-zo 12.00-17.30 uur

Millesgården

De beeldhouwer Carl Milles (1875-1955) schiep vele bekende beeldhouwwerken waaronder de Poseidonfontein in Göteborg en 'Europa en de stier' in Hamstad. Op zijn zomerverblijf Millesgården kunt u een overzicht van zijn werk bekijken.

Carl Milles väg, tel. 08/7315060, dag. 10.00-17.00 ('s zomers), wo. 10.00-21.00 uur

Moderna museet

Naast beeldende kunst toont dit museum uitingen van dans, film, muziek en andere kunstvormen.

Skeppsholmen, tel. 08/6664250, di-do 11.00-21.00, vr-zo 11.00-18.00 uur, ma gesloten

Nationaal museum

Hoogtepunten zijn de Rembrandtcollectie en de afdeling 18^e eeuwse Franse kunst.

Södra Blasieholmshamnen, di en do 11.00-21.00 uur, wo, vr-zo 11.00-17.00 uur, ma gesloten

Nordiska museet

Het historisch museum brengt leven en werk van de Middeleeuwen tot heden dichterbij.

Djurgården, tel. 08/6664600, dag. 10.00-16.00, za en zo 11.00-16.00 uur

Vasamuseet

In het nieuwe museum stelt het in 1628 gezonken en in 1961 geborgen koninklijke schip 'Vasa' zich voor.

Djurgården, tel. 08/6664888 dag. 9.30-19.00, wo 10.00-20.00 uur ('s zomers); anders dag. 10.00-17.00 uur

Fotografiska museet

Zie voor tentoonstellingen aankondigingen in de pers.

Birger Jarlgatan, dag 12.00-17.00 uur

Bergianska trädgården

De botanische tuin van Stockholm. Park en tuinen zijn dagelijks vrij toegankelijk (de kassen met tropische gewassen zijn tijdens de vakantie gesloten).

Frescati, 16 mrt-30 sept, dag. 12.00-16.00 uur

Eldhs Ateljé museum

Verzameling werken van de beeldhouwer Carl Eldh in een idyllische zetting.

Lödebodavägen 10, Bellevueparken, mei -sept., di-zo 12.00-16.00 uur

Liljevalchs konsthall

Tentoonstellingen van schilderijen, beeldhouwwerken, tekeningen en grafische kunst.

Zie voor openingen aankondigingen in de pers.

Galleries

(zie ook winkelen/shopping)

Galleri Metallum	Hornsgatan 3 tel 6401323
Nutida Svenskt Silver	Arsenalgatan 3 tel 6116718
Magasin 3	Stockholms tel 6659041 Frihamn

Boekhandels

Konstig	Kulturhuset tel 50831518
Moderna Museets Bokhandel	Moderne museum
Svensk Byggtjänst	Regeringsgatan 44 tel 4571000
Agora/on stage	Smålandsgatan 1 tel 6110180

Tijdschriften:

Press Stop Söder	Götgatan 31 tel 6443510
-------------------------	--------------------------------

Cafes / lichte maaltijden / pubs

Cafes / lichte maaltijden

af Chapman
(oude boot)

Blå Porten
Cafe direct naast
Liljevalch konsthall

Rosendals trädgårdscafé
(tuincafe)

Waynes Coffee

Bakfickan

Gondolen

Lagerlöfs

Norrlands

Skepsholmen

Djurgårdsvägen 60
(Djursholm)

Rosendalsterassen 12
(Djurgården)

Kungsgatan 14

Jakobs Torg 10
(Kungsträdgården)

(zie bij restaurants)

Bellmansgatan 12 **Söder**

Norrlandsgatan 24

Pubs

Norrlands bar

Operabaren

Reisen

Gondolen
(via de Katarinalift)

Lydmar
Voormalig hotel Eden

Trotzigs
(Architect Claes Kock)

Sturehof
4 in 1

Sophies Bibliotheeksgatan

Biblos Bibliotheeksgatan

Spy-bar O-baren dansvloer

Norrlandsgatan 24

The Opera House

Hotel Reisen Skeppsbron

Stadsgården 6

Humlegårdsgatan 22

Västerlånggatan 79

Stureplan

PLACES TO EAT

Restaurants are the rock 'n' roll of hip young Stockholm

Eriks

Osterlånggatan 17,
Tel: 46-8 23 85 00

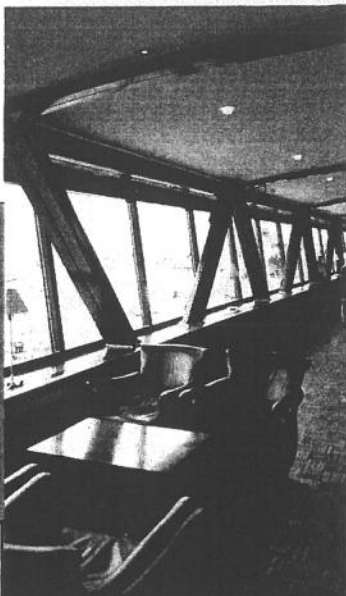
Eriks is the most expensive restaurant in Stockholm, making it perfect for any special occasion. The King of Sweden books out the back room when he's in town and highly charged executives do it when he's not. With a star in the Guide Michelin and a star protégé, Pontus Frithof, the 25-year-old hot shot of the culinary moment in the kitchen, going there will always be an extreme pleasure. Serving delights such as seared duck liver with composite of grape and ginger and with a wine list unrivalled in Stockholm, it's no wonder every one wants to be Erik Lallerstedt's friend - it would sure help with getting in.

Gondolen

Stockholmskanalen 8, Kista
Tel: 46-8 541 70 90

Another venture from restaurateur Erik Lallerstedt: Suspended high above Slussen on the northern tip of Södermalm is one of Stockholm's more spectacular gastronomic venues. The view alone, out over the Baltic and Skeppsholmen, is breathtaking, but the food, prepared by former Eriks chef Jørgen Persson, comes a close second. If you're not hungry, you can lounge in the leather armchairs sipping your Martini and Hobnob with Stockholm's gorgeous glitterati.

Bon Hoc

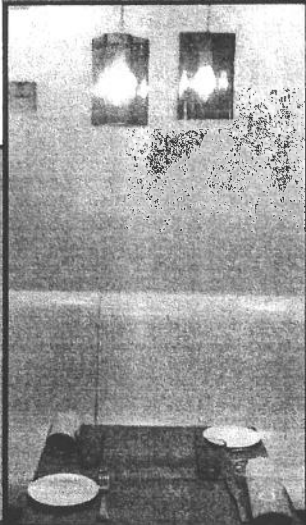
Bergsgatan 33, Tel: 46-8 650 50 82

Matthias Dahlgren has won enough accolades to get this restaurant booked up for weeks ahead. Dazzle his food as 'modern European', he mixes Latin, Italian, Spanish standards to create a menu you will never see before. Dishes such as chicken saltimbocca, lemon polenta and balsamic gravy ensure any visit always be a treat (even if the bill isn't). As for the wine, just flex your gold card and indulge in the choice.

Rosendals Trädgård

Rosendalsterrassen 12
Tel: 46-8 662 28 14

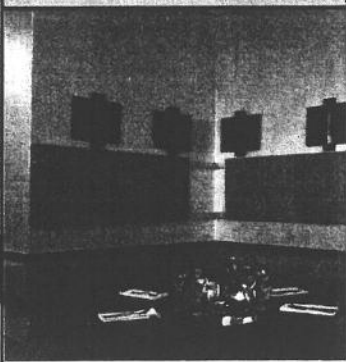
Set among the meadows and growing its own produce organically, Rosendals is the kind of place where one swans around in summer attire and frolics on the grass. Settle down at an outside table - perfect for a Sunday lunch date when the sun is out and the horses are grazing. The food is exceptional and reasonably priced, and you needn't fretfully about demanding second helpings - just remember, it's all healthy and virtually free.

HALV TRAPPA PLUS GARD

Lastmakargatan 3
Tel: 46-8 679 53 08

The latest offering from the cool king of the moment, Peter Hallén, is a fusion of European and world cuisine. Sauerkraut with proscuitto and Swedish potato with Iranian caviar are some of the eclectic recipes we experienced. Or try its elder sibling, Halv Grek Plus Turk, at Jungfrugatan 33, a tiny bar plus restaurant that makes a phonebox look spacious. Decor smacks of Ottoman and the scene is hot and spicy.

KINO PARK

The title of 'Best Place For An Impromptu Date' has to go to the Park Cinema. It may seem odd recommending a night of movie-going in Stockholm, but the Park is worth checking out no matter what it's showing or who your date is. Located just north of Södraplan, it is a perfectly preserved mid-century design classic, complete with sexy curved wooden walls in the lobby and a neon sign that should be listed as a national design icon. Created in 1941 by Björn Hedvall, we particularly like the Spanish walnut ricket booth with smoked Orrefors glass.

PLACES TO DRINK

Muscle in on Stockholm's throbbing bar scene, but be prepared to queue

AKVARIUM

Kungsträdgården. Tel: 46-8 10 06 26

Despite looking distinctly like a fish tank with its wraparound wall of blue glass, Akvarium is more guppy than guppy. Serving great cocktails and exceptional seafood, it also has a round bar so you can flirt with whoever is sitting opposite. Go there to be seen after you've bought out the Anna Holmblad collection at NK, which is conveniently located just across the road. Its waterfront location is excellent for early summer cocktails.

NORMA

Oxtorgsgatan 14
Tel: 46-8 406 06 62

Norma's bleached blond wood, concrete and modern light fittings conjure up a typically Swedish environment which is perfect for a business meeting or a quiet dinner à deux when there's much on the agenda. The menu offers everything from reindeer to crab, though it is definitely more biased towards a carnivorous clientele. With an evening menu served for around SEK312 (£25) a head excluding wine, it's best to talk fast and drink slowly.

PA & Co

Riddargatan 8
Tel: 46-8 611 08 45

No bookings are taken for this very discreet restaurant; just whisper your name (and number) to the bar staff and they'll seat you whenever the next table is free - though considering how intimate everyone is being, you may be waiting a long time. With a menu (that changes daily) written up on a central blackboard, you could choose between sashimi and beef steak or herring and onion tart. Ten years on, still the 'in' place and where changelings create the mood and black and white photos decorate the walls. Only the clientele look the worse for wear.

TRANAN

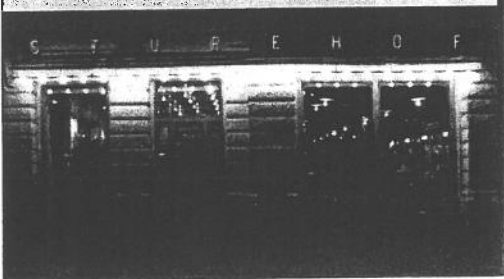
Karlbergsvägen 14
Tel: 46-8 30 07 65

Tranan may have been around for more than 30 years but it's still as popular as ever. With a restaurant upstairs and a bar downstairs, this is where the beau monde of Sweden will always be seen. It serves huge steaks with sauce Béarnaise and unrivalled club sandwiches, so you can stuff yourself stupid then go downstairs for a digestif and a boogie to work it all off.

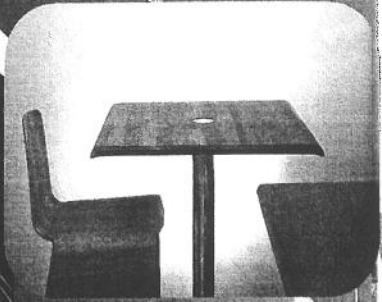
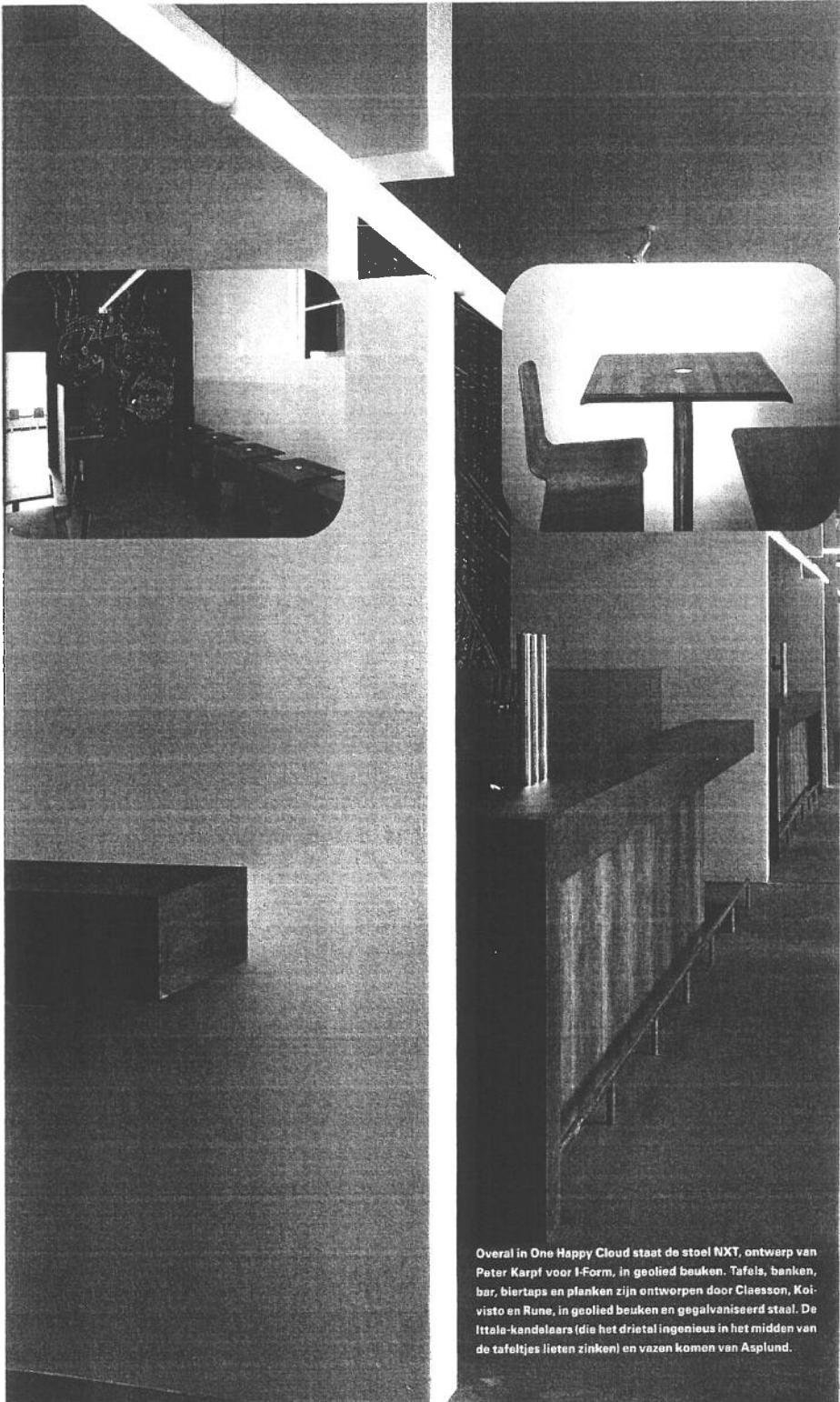
Sturehof

Stureplan 2. Tel: 46-678 87 50

This is about as Stockholm as it gets. The Sturehof is the ideal venue to flick through your latest issue of *Wolffpaper* - or theirs, which hangs neatly from a hook by the entrance. This practice is not to be followed at night, however, when Stockholm's lunch hot spot is defended by a clutch of microphone-gabbling bowlers. Behind the recently renovated restaurant, the upper deck is inhabited by the higher echelons of city society in the O-baren. The Sturehof is one of a set of drinking holes which stare the same square near the slick *Lydmar*, a set which includes East and Ljunggren. It might be as old as Tranan, but the new patrons of the Sturehof were in short trousers when the restaurant first opened and have harnessed the help of architect Jonas Bohlin to complete a stylish regeneration.

restaurants

Overal in One Happy Cloud staat de stoel NXT, ontwerp van Peter Karpf voor I-Form, in geolied beuken. Tafels, banken, bar, biertaps en planken zijn ontworpen door Claesson, Koivisto en Rune, in geolied beuken en gegalvaniseerd staal. De Iittala-kandelaars (die het drietal ingenieus in het midden van de tafeltjes lieten zinken) en vazen komen van Asplund.

Fotografie: Patrik Engquist

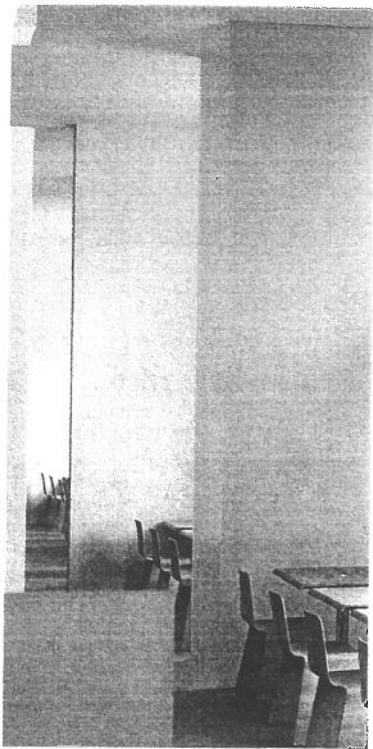
space cadets

Mårten Claesson, Eero Koivisto and Ola Rune were still in their second year at Konstfack when they beat established practices, including some run by their lecturers, to win a competition to design a show apartment for a trade fair. Four years after graduating, they are still together, working from an office in the up-and-coming district of Södermalm, with an impressive portfolio of work for some of Stockholm's most prestigious clients. On the drawing-board at the moment are Stockholm's first Gucci shop, due to open in August, and houses for textile designer Pia Wallén and glass designer Ingegerd Råman. They are also building up commissions abroad with showrooms for AssiDomän in Copenhagen, Barcelona, London and Vienna.

Central to their approach is the experience of moving through a space, and the creation of vistas between rooms. For the Japanese restaurant One Happy Cloud, which opened in Stockholm just over a year ago, sandblasted screens blinker the view on entering the restaurant so that there is a delayed reaction on entering what appears to be a long, almost infinite space reflected in a perfectly positioned mirror at the end of the room. Offices for Swedish industrial design agency No Picnic employ various spatial tricks and layers of planes to divide public space from private. A central staircase narrows towards the top as one moves from the open workshop up to enclosed offices; a double-height wall conceals the staircase but offers glimpses down into the workshop through long slits.

'Our work is about space and light,' explains Koivisto. 'We use lots of white paint, not just because it is fashionable, but because it picks up the light and reflects other colours.' In fact, the agency does use bright colours, but they are cunningly concealed on the underside of a table or in a hidden niche, betrayed only by the subtle hue that is reflected on to the surrounding white surfaces.

A search for the perfect accessories to grace their interiors has led the trio into furniture design, with pieces such as the low-slung, broad-bottomed 'Bowie' chair, now part of David Design's 1998 collection. 'For one of our projects we wanted a low wooden lounge chair that was a bit modern and modest, but we wanted to avoid icons that people instantly recognise, because icons can cause trouble,' says Claesson.

WHITE HOT: plane sailing. Clockwise from above, One Happy Cloud. Annonbyrå 3 advertising agency. Men in black: left to right, Eero Koivisto, Mårten Claesson and Ola Rune

Despite an international outlook and appeal, the practice, two Swedes and a Finn (Koivisto), sees itself as part of an ongoing tradition of Scandinavian design. 'In the early 90s, most of the best Scandinavian design was coming from foreign designers such as Jasper Morrison,' says Claesson. 'I think we were too close to our heritage and needed someone from another country to show us that it was all right. In our work, we like to think of what Mattsson or Aalto might have done had they been designing in 1998.' *Jessica Cargill Thompson*

CKR: our favourite Stockholm buildings

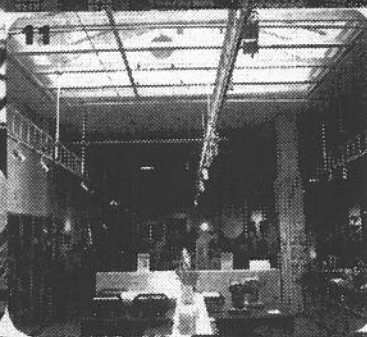
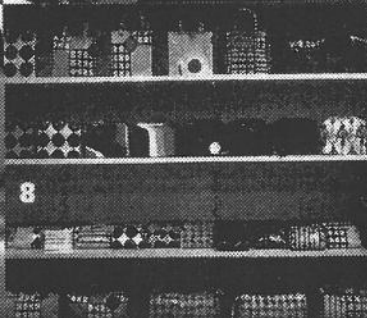
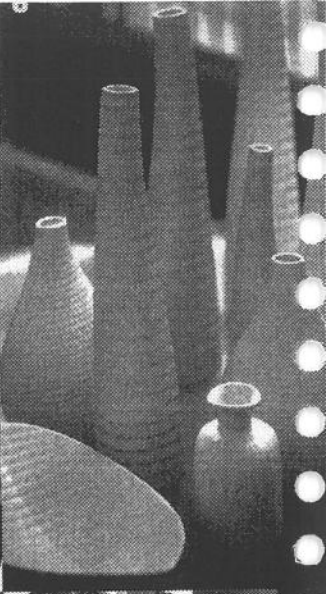
Mårten Claesson: 'The area around the Sergels, Torg and Hötorgsctity. Walking around in this area gives me the pulse of a big city. It's so optimistic if that area wasn't there, Stockholm would be boring - like Vienna.'
Eero Koivisto: 'The back wall of the Kulturhuset with the three steel vents. Also, the Filmhuset - if you look at the way the windows are arranged, they look like a strip of film, and I like the big eye on the end of the building.'
Ola Rune: 'The Vasamuseet on the island of Djurgården - it is Co-op Himmelblau meets the Swedish countryside. And also Asplund's Woodland Cemetery at Skogskyrkogården - it is so beautiful, especially in the snow.'

Restaurants

(niet gecheckt)

One Happy Cloud
Japans
Architecten CKR	Karlavagen 15	tel 6111903
Gondolen
(via de Katarinalift)
reserveren noodzakelijk
ook aardig als pub)	Stadsgården 6	6417090
Mårten Trotzig
(Architect Claes Kock)	Västerlånggatan 79	tel 240231
Lydmar
Voormalig hotel Eden	Sturegatan 10	tel 56611300
Musslan
(de kleine zuster van
Wasahof
(schaaldiereten)	Dalagatan 46	tel 346410
Eriks
(op tijd reserveren)
Hier komt de Koning	Österlånggatan 17	tel 238500
Den Gyldene Freden
(restaurant 'van'
Swedish Academy)	Österlånggatan 51	tel 109046
Hannas Krog
(In Stockholms 'SOHO')	Skånegatan 80	tel 6438225
Hasselbacken
(bij Skansen)	Hazeliusbacken 20
Djurgården	tel 6705000
- (zie ook informatie hierna)
- Fem Små Hus** classic Swedish fare 00 46 810 8775
- Kulturhuset** diverse café's en restaurants

winkelen

Shopping in STOCKHOLM

Onze correspondentente **Julliana Balint** is gek op Stockholm. 'Een stad vol openheid en energie! Met een nieuwe generatie jonge ontwerpers van wie overal in de stad werk is te zien. En met veel fantastische winkels, **galeries** en restaurants.' Welke dat zijn, leest u op deze pagina's met de beste, hipste en meest Zweedse adressen van de stad.

Bij **Asplund** hebben ze heel veel Zweeds design. Zoals karpel Krickan van Kristina Råström boven de driezitbank van Helene Tiedemann, en vilten dekens en pantoffels van Pia Wallén. U vindt er ook stoelen van Thomas Sandell; de witte exemplaren ontwierp hij voor het Moderna Museet. Het karpel van Pia Wallén heet Cross. Een zaak waar grondleggers en eigenaars Michael en Thomas Asplund trots op zijn.

Asplund, Sibyllegatan 31,
0046-8-6625284 (11:00-18:00)

Bij **Bacchus Antik** veel keramiek uit de jaren vijftig van Gustavberg. Fraaie stukken van Zweedse kunstenaars en ontwerpers zoals Wilhel Kåge, Stig Lindberg en Joseph Ekberg. Je waant je haast op een vlooiemarkt, zo staat hun werk geëtaald.

Bacchus Antik, Upplandsgatan 46, 0046-8-305480 (11:00-18:00)

Masen & Kullen Antik is een leuk winkeladres voor het rustiekere werk: van houten stoelen tot grootvaders klok, van beschilderde kisten tot folkloristisch beddengoed. Het adres voor antieke Dalarna-paardjes.

Masen & Kullen Antik, Upplandsgatan 25, 0046-8-326740

Tio Gruppen heet de winkel die ook wel Ten Swedish Designers wordt genoemd. In Tio Gruppen is de stijl van het Scandinavisch modernisme uit de jaren zeventig nog bewaard gebleven. De zwart-witte dienbladen van Tom Hedqvist zijn ook bij Tio Gruppen te vinden. Erachter is een bank met kleurrijke patronen te zien van Olle Eskell. Op de planken: allerlei toiletassen in diverse modellen.

Tio Gruppen/Ten Swedish Designers, Götgatan 25, 0046-8-6432504 (11:00-18:00)

De eigenaar van interieurwinkel **Modernity** is Andrew Duncanson. Hij is een enthousiast verzamelaar van bijzondere ontwerpen uit de twintigste eeuw. Modernity verkoopt originele twintigste-eeuwse stukken, zoals de Ribbon Chair, die Pierre Paulin in 1966 ontwierp voor Artofort. Op de achtergrond is nog een karpel te zien van Fernand Léger uit 1926.

Modernity, Köpmangatan 3,
0046-8-208025 (11:00-18:00)

REHNS Antikhandel ziet eruit als een chique zitkamer in een landhuis. Goed adres voor Gustaviaanse meubelen.

REHNS Antikhandel, Sibyllegatan 26, 0046-8-6633451

Op de begane grond van **Design Target**, gevestigd in een gebouw dat ontworpen is door Tommy Sundberg met een interieur van Jerry Hellström, bevindt de bezoeker zich in een wereld vol objecten van verschillende ontwerpers. De servetten en dienbladen met motieven bijvoorbeeld zijn ontworpen door Catari Palmgren. In de kelder staan meubelen die soms door de ontwerper zelf gemaakt zijn, zoals die van Caroline Schlyter.

Design Target, Kulturhuset,
0046-8-7000155

Design Target (meubelen),
Götgatan 31, 0046-8-4623520 (11:00-18:00)

R.O.O.M. is het Zweedse equivalent van de winkels van Terence Conran. In de centrale hal van het voormalige warenhuis vind je meubelen en stoffen, erachter is een café voor lijnproevers.

R.O.O.M., Alströmergatan 20,
0046-8-6925000 (11:00-18:00)

Scandinavische designklassiekers in **Wigardals Vård**: zoals hier de stoel Jetson van Bruno Mathsson uit 1966 en - uit dezelfde periode - de Daminelt van Yngve Ekström.

Wigardals Vård, Upplandsgatan 22, 0046-8-316404 (11:00-18:00)

Contemporary is een winkel en galerie met originele 20ste-eeuwse stukken. George Nelson, Verner Pantton, Charles Eames, Robin Day Hille, Yrjö Kukkapuro en Joe Colombo staan er gebroederlijk bij elkaar. Op de foto: eigenaar Thomas Ekström op een 'Pony Chair' van Eero Aarnio uit de jaren '70.

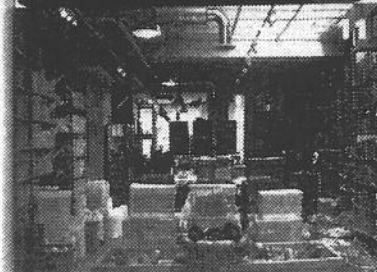
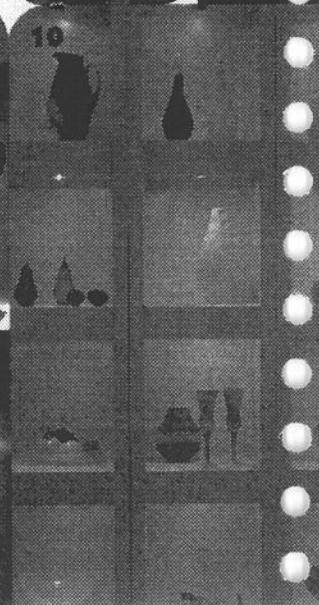
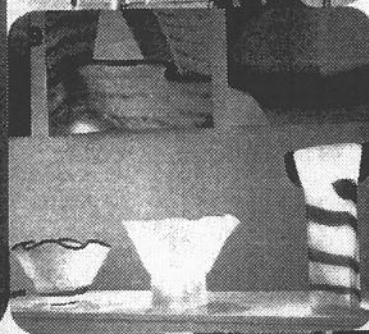
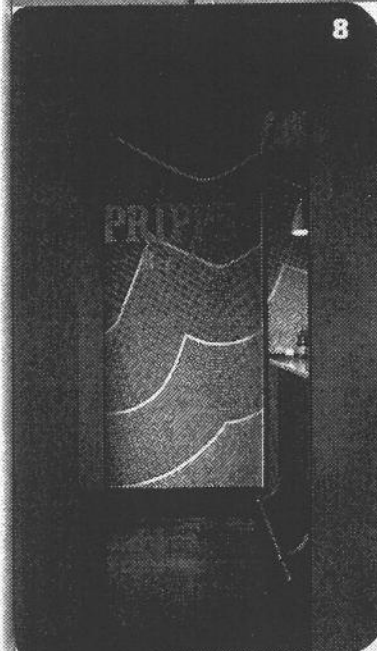
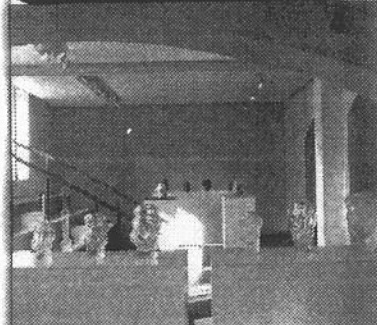
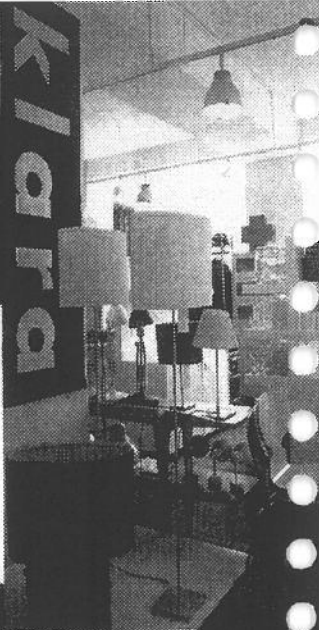
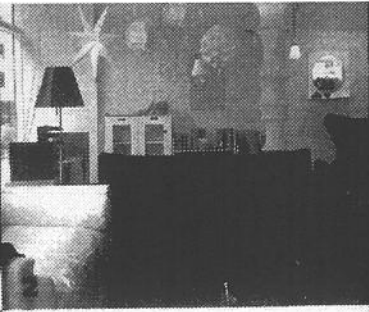
Contemporary, Döbelnsgatan 2, 0046-8-101413 (11:00-18:00)

De meest buitenissige en unieke items in de **Svenst Tenn** winkels zijn de ontwerpen van de Weense architect-ontwerper Joseph Frank, die in de jaren '30 naar Zweden verhuisde. Het was de start van een lange samenwerking met Estrid Ericson, grondlegger van Svenst Tenn. Hij had een groot aandeel in het Zweedse modernisme met zijn tapijten, textiel, meubels en objecten. Zijn prints zijn onsterfelijke klassiekers.

Svenst Tenn, Strandvägen 5,
0046-8-6701600

Ge naar **St. Eriks Antik** voor uw oude Orrefors- en Kosta Boda-glasjes van rond de eeuwwisseling. Ook hebben ze kristallen kroonluchters en antiek oosters porselein.

St. Eriks Antik, Upplandsgatan 51, 0046-8-348900

Ikea

Regeringsgatan 13, te bereiken met shuttle bus

NK

Hamng. department store

Svenska Teun

Strandvägen, bold textiles

SI Ähléns

beautiful everyday objects

STOCKHOLM

Biblioteksgatan a lot of hip small shops

...en nog meer aantrekkelijke adressen

I Form is een showroom waar u de stoelen van ontwerper Peter Karpf kunt bekijken. Zijn Voxia-collectie werd door Tadao Ando uitverkoren voor het auditorium van het nieuwe museum voor hedendaagse kunst in Japan.

Tyska Brunnns Plan 1 (oude stad), na telefonische afspraak: **0046-40303610**

Ontwerper Björn Dahlström en Christian Springfeldt zijn de eigenaren van Klara. Voor in de winkel staat een door Dahlström ontworpen fauteuil. De collectie lampen toont Bruno Munari's ontwerp naast de Deense stukken van Klint, ontworpen in de jaren vijftig.

Birger Jarlsgatan 34,
0046-8-6115252
Nytorpgatan 36,
0046-8-6949240

Ontdek de Zweedse jaren '20 en '30 bij Art Deco Antik, waar ze ook mooie jaren '50 objecten hebben. Eigenaar Håkan Andersson is een echte specialist.

Upplands-gatan 36, 0046-8-314404

Elverket (The Power Station) is een theater, een restaurant, een 'lekker hoekje' en een bar. Architecte Ulla Redgert renoveerde het gebouw, waarbij zij de originele architectuur zoveel mogelijk in stand hield. Anders en Catharina Berlin ontwierpen het interieur; een mix van modern functionalisme met Marokkaanse invloeden. Ook de keuken is modern en gevarieerd.

Linnégatan 69, 0046-8-6612562

De showroom van Orrefors, in het centrum van de stad, is een must voor glasliehebbers.

Grevgatan 1, 0046-8-6626890

De oude markthal Östermalms-hallen is prachtig gerestaureerd. De lekkerke kom hier volledig aan zijn trekken en er zijn talloze winkeltjes.

Östermalm

Bijzonder: het nieuwe Vasa Museum (Maritiem museum), ofwel het Vasamuseum. Compleet met het koninklijke schip Vasa, dat in 1628 zonk en in 1961 werd geborgen.

Djurgården:
0046-8-6664888, dag. 9.30-19
uur, wo 10-20 uur ('s zomers),
anders dag. 10-17 uur.

Thomas Sandell is - samen met Peter Hallén - de man achter het interieur van het restaurant Haly Grek Plus Turk. De eigenaars Elias Eliasson (half Grieks) en Uluc Telmen (Turks) bieden Grieks-Turkse en fantasierijke schotels. Klasse!

Jungfru-gatan 33, 0046-8-6659422

FORM 1900 is gespecialiseerd in 20e-eeuws design, vooral Scandinavisch. Je vindt er een enorme collectie, van meubelen tot kleine objecten, met ontwerpen van o.a. Raymond Loewy, Carlo Bugatti, Kåre Klint en andere legendarische ontwerpers.

Grev Turegatan
18, 0046-8-6621900

Bjordi is een winkel met design-objecten uit de hele wereld. Fijne porseleinen borden en kommen uit Japan, glas ontworpen door Design House in Stockholm, klokken uit Denemarken, lampen uit Engeland en in de kelder prachtige tentoonstellingen.

Odengatan 43, 0046-8-168420

Bij Kosta Boda is natuurlijk schitterend glaswerk te vinden. In de witte showroom was eerder het Design House glashuisvest. Op foto 10 zijn stukken te zien van Gunnel Sahlin en Ann Wählström. De nieuwe glascollectie op foto 9 werd bedacht door Ulrica Hydman-Vallien, een van de bekendste ontwerpsters van Kosta Boda.

Norlandsgatan 18,
0046-8-6112120

Ljunggrens is een lief winkeltje met handgemaakt papier uit Japan, De Filipijnen, Nepal en India, stempels en inkt. Mooie persoonlijke invitatiekartjes maken ze op bestelling.

Köpmangatan 3,
0046-8-6760383

Een 'jonge winkel' voor jonge mensen is Granit. De winkel is een schepping van Susanne Liljenberg en Anett Jormeus. In Granit staan alleen maar witte, zwarte en metallic spullen. Kartonnen opslagdozen, papieren lampen, dienbladen, glaswerk, alles is voor doordoor gebruik en toch prachtig om te zien.

Götsngatan 31, 0046-8-6421068

Hotel Långholmen - een voor-malige gevangenis! - bestaat zo'n jaar of acht. De cellen zijn modern doch minimaal gemeubeld. Het restaurant is gemaakt naar de traditionele Zweedse geest met houten meubels. De internationale keuken is uitstekend.

Kronohakted, tel. 0046-8-6680500, fax 0046-8-7208575 (13)

Bij Bruka Butiker worden uiteenlopende zaken verkocht als glas, keramiek, porselein en kleinmeubelen.

Östermalms Saluhall, Humlegårdsgatan 1,
46-8-6601480

Gamla Stan (oude stad), Österlånggatan 37,
46-8-209860

Passagen, Regeringsgatan 42-44, 0046-8-223930

Restaurant Rolfs Kök komt over als een echte 'moderne klassieker'. Begin jaren negentig ontwierpen Thomas Sandell en Jonas Bohlin het interieur waarbij ze gebruik maakten van de stoelen van John Kandell. De stoelen kunnen aan de wand worden gehangen, evenals de peper-en-zoutstelletjes en de jassen van de gasten.

Tegnérgatan 41, 0046-8-101636

Bij antiekzaak Domino vindt u o.m. een interessante collectie reclameposters en -borden uit de jaren '30 en '40.

Upplands-gatan 25, 0046-8-337858

toe Zweeds ontwerpe

Al decennia lang is Zweeds design wereldwijd in hoog aanzien vanwege de soberheid, de degelijke uitvoering en de originele, vooruitstrevende vormgeving van de ontwerpen. En hoewel vrijwel iedereen in Nederland tegenwoordig wel iets Zweeds in huis heeft - **dat kastje van Ikea, een mobiele telefoon van Ericsson, die glazen van Kosta Boda** - blijven de mensen achter de producten meestal buiten beeld. Hoog tijd dus voor een nadere kennismaking. **EH&I**-sterreporter **Juliana Balint** vertrok naar Stockholm en sprak met **zes ontwerpers** van het spannendste Zweedse design van dit moment.

Productie: Juliana Balint / Fotografie: Marti Jervisa / Tekst: Brad Kokke

Thomas Eriksson

Mats Theselius

Pia Wallén

Björn Dahlström

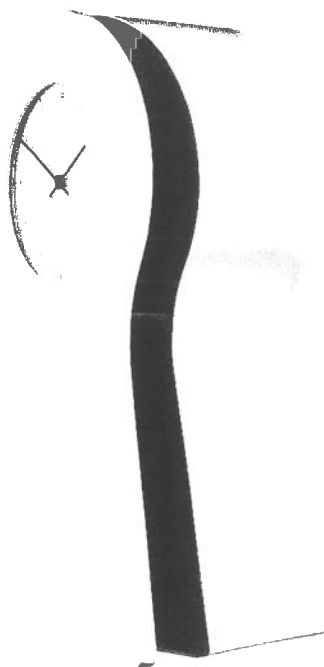

Thomas Sandell

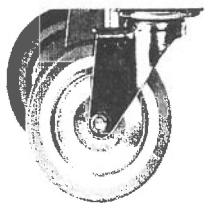

Stefan Lindfors

6 zweedse ontwerpers

Een van de meest ambitieuze projecten waar Thomas Eriksson op het ogenblik aan werkt, is het restylen van de Zweedse luchtvaartmaatschappij SAS. Wat er vanonder het pakpapier te voorschijn zal komen blijft voorlopig nog een verrassing, het futuristische medische kastje First Aid ontwierp Eriksson voor Cappellini. Blok, streeft tevens samen met zijn producenten uit de K&F-PS-lijn.

ZES ZWEDSE ONTWERPERS

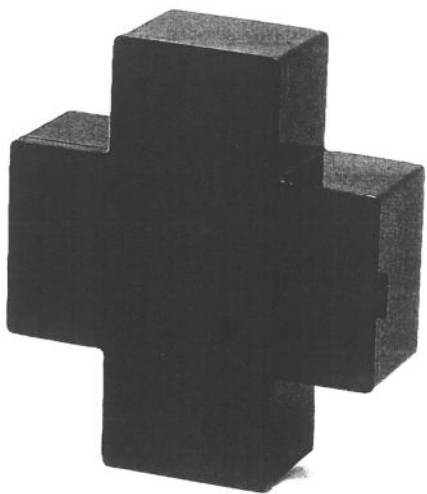
Thomas Eriksson is een Zweedse architect en ontwerper die in 1992 internationale faam verwierf met zijn 'Rode Kruis' of 'Eerste Hulp'. Een product waarbij in één oogopslag duidelijk is dat het om een medische kastje gaat. Eerste Hulp was zo succesvol dat het gerenommeerde Italiaanse Cappellini het kastje in haar Progetto Ogetto-fijn opnam. En nog steeds geniet het functionele meubel een ongekende populariteit. Het Zweedse leger zou niet meer zonder kunnen: elke eerste-hulpwagen is er standaard mee uitgerust. Daarnaast maakt het kastje, zo vertelt Eriksson niet zonder trots, deel uit van de permanente collectie van het MoMA in New York.

Behalve het vermaarde medische kastje ontwierp Eriksson ook andere producten voor Cappellini zoals side tables en binnen objecten. Ook maakt hij meubelen voor Asplund en ontwerpt hij voorwerpen op maat voor zijn eigen projecten. Als een van zijn belangrijkste bezigheden ziet hij het project 'Democratisch Design' van Ikea, waar hij sinds 1992 leiding geeft aan een team van twintig ontwerpers.

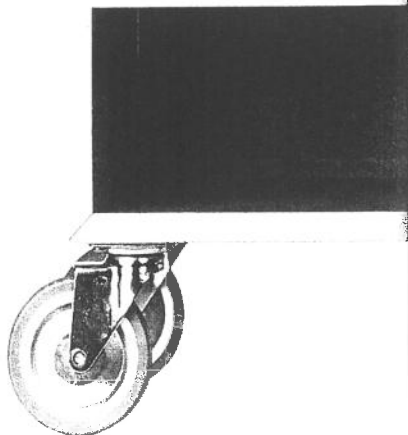
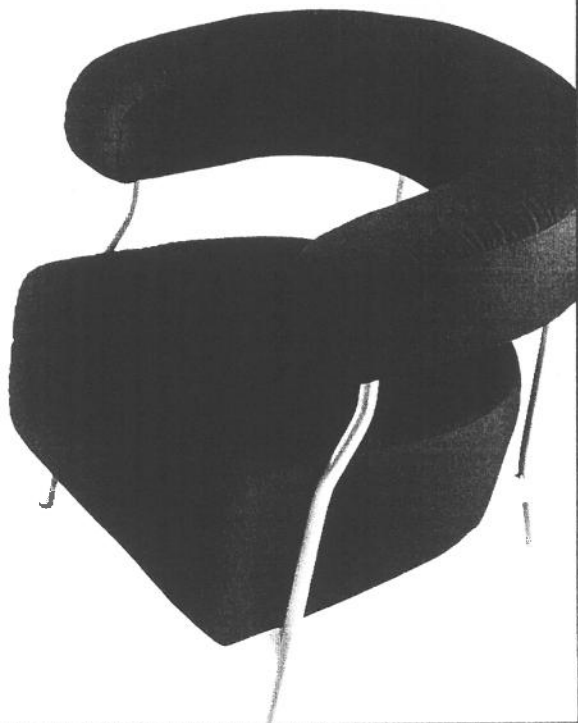
Megaproject

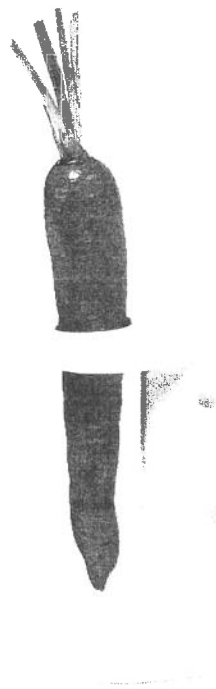
Erikssons ontwerfphilosofie is simpel: een ontwerper moet, zo nu en dan risico's durven nemen. Dit kan tot vergissingen leiden, maar de kans dat er iets moois, iets innovatiefs ontstaat is ook aanwezig. Zonder risico's geen vernieuwing. Het meest ambitieuze en prestigieuze project waar Eriksson en zijn team op het ogenblik aan werken, is zonder twijfel dat voor de Zweedse luchtvaartmaatschappij SAS. Sinds 1993 is Eriksson bezig om wereldwijd alle luchthavens te introduceren, vertelt Eriksson. 'Want welbeschouwd is dat het enige punt waarop de SAS zich van ander luchtvaartmaatschappijen onderscheidt. Verder is het in de internationale vliegerij eigenlijk één grote eenheidsworst.' Om dit plan te verwezenlijken, maakt de ontwerper bewust gebruik van de overvloed aan natuurlijke Scandinavische kwaliteitsmaterialen zoals Deense eiken, Zweedse kalksteen, berken- en essenhout. De volgende stap in dit megaproject is het restylen van de rest van het imago van de Zweedse luchtvaartmaatschappij, wat onder meer een metamorfose van het interieur én het exterieur van de gehele vloot met zich meebrengt.

Ondanks de voltooiing die een project als dat voor de SAS levert, verlangt Eriksson af en toe naar wat meer ruimte voor vrije opdrachten: 'Soms heb ik het idee dat ik het veel te druk heb,' verzucht hij, 'dat ik meer tijd zou moeten hebben om dingen te ontwerpen die de mensen echt raken. Want bij het ontwerpen van gebouwen en in de binnenhuisarchitectuur kun je je niet te provocerend opstellen. Dat zou oneethisch zijn. Wanneer je echter bezig bent met een object of met een meubelstuk, kun je je veel meer permitteren. En dat trekt me toch ook wel heel erg.' ■

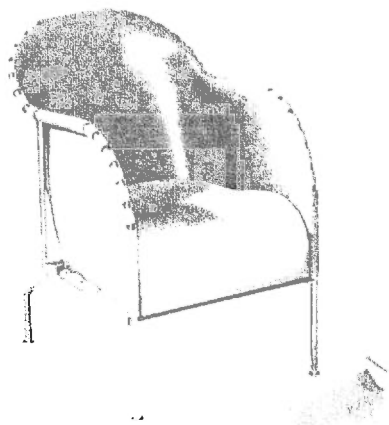

sson

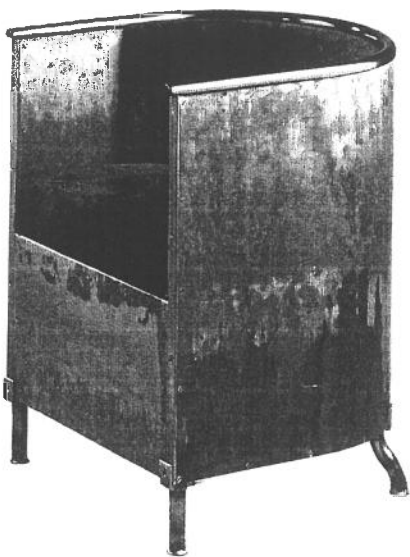

Mats Theselius

Mats Theselius gaat zelden de deur uit zonder een stoel naar eigen ontwerp. De stoelen op deze pagina's ontwierp hij voor de Zweedse meubelfabrikant Källemo. Fauteuil Theselius bestaat uit een houten frame, afgewerkt met aluminium. Stoel Bruno is een combinatie van staal en leer. De bekers ontwierp Theselius voor Authentics. Een wat bizar object is Theselius' 'wortelstandaard' die overigens wel illustratief is voor zijn visie op design: soms mag je er best een beetje mee spotten.

ZES ZWEDSE ONTWERPERS

De Zweedse ontwerper **Mats Theselius** is een duizendpoot. Hij is actief als interieurarchitect, organiseert tentoonstellingen, ontwerpt meubelen, objecten, decors en theaterkostuums. Daarnaast treedt hij wanneer hij dat nodig vindt op als commentator over actuele sociale kwesties in Zweden en is hij een geboren entertainer: met een neus voor publiciteit. Het resultaat van deze onalledaagse mix van talenten en voorkeuren: altijd weer verrassende ontwerpen waarmee Theselius niet zonder succes probeert de wereld te overtuigen van zijn visie op design.

Mats Theselius werd geboren in Stockholm en studeerde - min of meer noodgedwongen - binnenhuisarchitectuur aan de Kunstacademie. 'De voornaamste reden daarvoor was dat het de enige vakgroep was waar nog plaats was.' Na zijn afstuderen werkte Theselius korte tijd voor Ikea waar hij meubilair voor de entrees van openbare gebouwen ontwierp. Teleurgesteld over het massale, zijns inziens te commerciële karakter van een groot bedrijf als Ikea besloot Theselius voor zichzelf te beginnen als onafhankelijk kunstenaar. 'Ik was nooit van plan om mijn werkstukken op commerciële basis te gaan produceren. Het maken van steeds weer unieke exemplaren was genoeg voor mij. Wie zit er nu te wachten op twee Mona Lisa's?

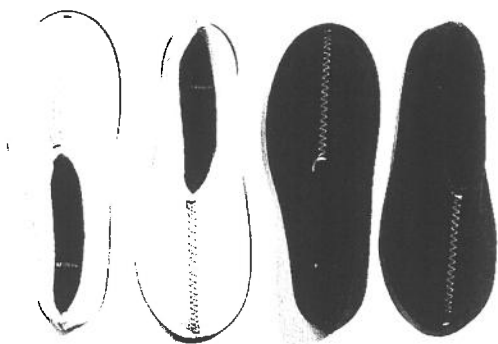
Deze situatie veranderde drastisch toen Theselius zijn inmiddels beroemde fauteuil van elandhuid ontwierp. De stoel werd namelijk gezien door Sven Lundh, eigenaar van de progressieve Zweedse meubelfabrik Källermo, die er direct verliefd op werd. Lundh presenteerde de stoel op de beurs in Milaan in 1991 waar het meubel met applaus werd ontvangen. Sinds het begin van zijn samenwerking met Källermo heeft Theselius voor de fabriek onder meer aluminium stoelen, kamerschermen, lampen, spiegels, beheng en een wortelstandaard ontworpen. Dit oeuvre is illustratief voor Theselius' manier van werken: soms maakt hij serieuze ontwerpen, soms steekt hij de draak ermee. En af en toe combineert hij ernst en luim gewoon in één product.

Tot de opvallendste ontwerpen die Mats Theselius op zijn naam heeft staan, behoren de meubelen die hij vervaardigde voor het tijdschrift National Geographic. 'Toen mijn dochter werd geboren, ben ik gestopt met roken', vertelt Theselius. 'Om voor wat afleiding te zorgen, begon ik toen met het verzamelen van oude jaargangen van National Geographic.' Binnen de kortste keren had Theselius 25 jaargangen in zijn bezit en hij besloot een kast te ontwerpen waar deze 25 jaargangen exact in zouden passen, geheel in de kleuren en de stijl van het blad. Dit project werd gevolgd door een kast voor 75 jaargangen. De kroon op deze onderneming zette Theselius bij de honderdste verjaardag van National Geographic: hij ontwierp een hele ruimte gewijd aan het tijdschrift.

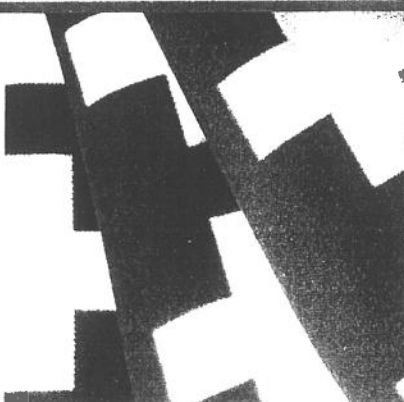
Begin dit jaar lanceerden de firma's Brühl & Sippold en Källermo gezamenlijk een nieuwe collectie stoelen van Theselius die lichter en soberder zijn dan zijn oudere werk. Ook liggen zijn ontwerpen goed in kerkelijke kringen. Tot zijn grote verbaazing kreeg Theselius namelijk de opdracht om een stoel te ontwerpen voor de bisschop van Linköping. Een gedenkwaardige gebeurtenis, want iets dergelijks was al zo'n 500 jaar niet meer gebeurd. ■

Wallén

Tot de bekendste ontwerpen van Pia Wallén behoren de op deze pagina afgebeelde vitten, slootjes en de wollen deken met het traditionele kruispatroon dat inmiddels Pia's handelsmerk is geworden.

ZES ZWEEDESGEONTWERPERS

3

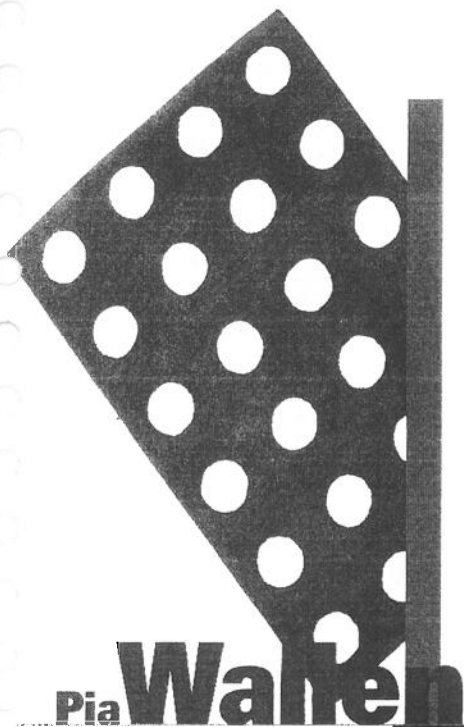
Tijdens discussies over modern Zweeds design wordt Pia Wallén altijd genoemd als een van de meest in het oog springende ontwerpers van de afgelopen decennia. Veel van haar ontwerpen hebben inmiddels de status van moderne designklassieker verworven. Daarnaast mag Pia Wallén zich de afgelopen jaren verheugen in een meer dan gemiddelde internationale belangstelling. Het basismateriaal dat Pia Wallén voor vrijwel al haar textiel, objecten en kleding gebruikt, is vilt. Michael Asplund, eigenaar van de gerenommeerde designwinkel Asplund in Stockholm en wereldwijd agent voor Pia Wallén, zegt over haar: 'Pia Wallén heeft samen met Jonas Bohlin net zoveel gedaan voor de internationale reputatie van Zweden als Björn Borg in zijn gloriejaren.'

Japan

In tegenstelling tot veel van haar collega-ontwerpers, haalt Pia Wallén haar inspiratie niet uit de natuur: 'Ik laat me inspireren door voorwerpen die mensen in het verleden hebben gemaakt, door de traditionele volkskunst. Die uringen uit vervlogen tijden herdefinieer ik vervolgens op een eigentijdse manier.' Wallén heeft de laatste jaren veel succes met het typische kruispatroon dat zo langzamerhand haar handelsmerk is geworden. Illustratie voor de impact die Wallén's ontwerpen wereldwijd hebben, is het feit dat de 46 filialen tellende Japanse designketen Beams sinds kort haar belangrijkste internationale verkooppunt is. Terry Ellis, Beams-vertegenwoordiger in Europa, zegt hierover: 'De Japanners zijn op het ogenblik op zoek naar kleding en interieurs die met elkaar in evenwicht zijn, die eenzelfde filosofische basis hebben. En Pia's ontwerpen slaan zowel wat vorm als wat materiaalgebruik betreft erg aan in Japan.'

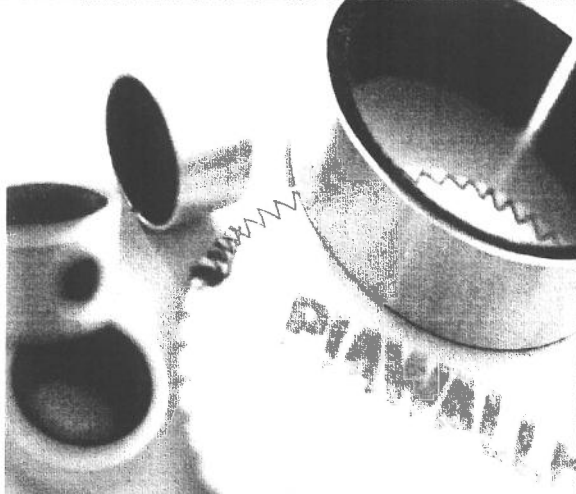
China

De afgelopen jaren zijn bijzonder druk geweest voor Pia Wallén. En hoewel zij volop geniet van de internationale erkenning voor haar werk, waukt zij er voor haar integriteit te verspelen door een te plotselinge uitbreiding van haar activiteiten. Sinds kort is er nog een reden waarom Pia een verantwoordelijke balans tussen haar zakelijk en privéleven wil: de komst van haar >

Pia Wallén

In het begin van haar carrière had Pia Wallén veel moeite om aan hruikbaar vilt te komen. Via andere gebruikers van dit materiaal - huwers van orgels, biljartafels en doodsisten - kwam zij uiteindelijk een van de laatste overgebleven viltfabrieken op het spoor. Rechts: Pia en haar Chinese adoptie-dochter Xi-Tong. Samen reizen zij regelmatig naar China om Xi-Tong niet te veel te laten vervreemden van haar culturele wortels.

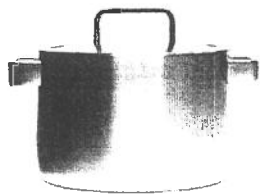

Chinese adoptie-dochter Xi-Tong. 'We zagen op tv een documentaire over de erbarmelijke omstandigheden waarin veel Chinese weeskinderen leven,' vertelt Pia, 'en toen hebben mijn man en ik besloten een van deze kinderen te adopteren.' Pia en haar man Björn Keller, een bekende Zweedse fotograaf, moesten vervolgens ruim twee jaar in gevecht met de Chinese bureaucratie voordat zij hun dochter daadwerkelijk in hun armen konden sluiten. Pia: 'Toen we Xi-Tong uiteindelijk voor het eerst ontmoetten, ze was toen twee, vielen we meteen voor haar vitaliteit en charme.'

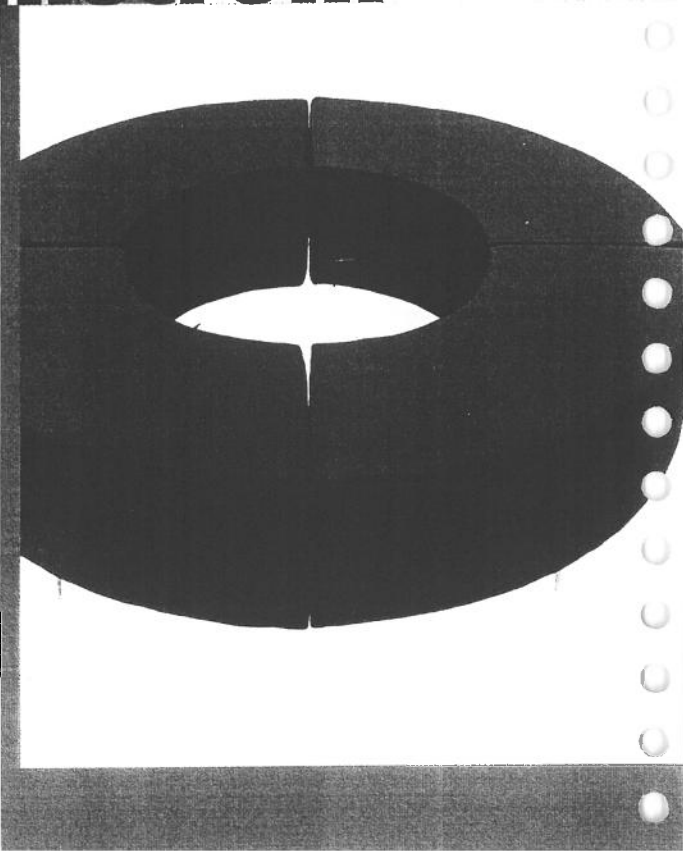
Op het ogenblik organiseert Pia haar leven rond haar verantwoordelijkheden als moeder. Onderdeel daarvan zijn haar regelmatige bezoeken aan China om Xi-Tong niet te veel te laten vervreemden van haar geboorteland en culturele achtergrond. En ondanks het feit dat deze nieuwe ervaringen deel uitmaken van Wallén's privéleven, zullen zij ongewijfeld een bron van inspiratie zijn bij haar werk als ontwerper. ■

Björn Dahlström

Björn Dahlström is een van zijn eigen creaties, de B15. De basis van het meubel is een grote letter Y die na ingenieuzen wijze tot een steelvoet vormgegeven. Dahlström ontwierp de B15 als zwarteslapendekort met afwisselende vormgeving. In 1960 ontwierp hij de eerste De gammas, twee Dahlströms ontwerpen zijn de Twiss die van Modigliani op Fregoli. Een klein voorbeeld van zijn ontwerpen is het meubel van de B15.

ZES ZWEDSE ONTWERPERS

4

Stockholmer **Björn Dahlström** is nog steeds de opperstaad waar hij veertig jaar geleden werd geboren. Werkelijk alles aan de Zweedse hoofdstad bevat hem: het omringende water, de openheid, de lichtval, de wisseling van de seizoenen.

Behalve Stockholmer in hart en nieren is Dahlström een getalenteerd ontwerper. De laatste jaren heeft hij internationale bekendheid gekregen met zijn meubelen voor obliin Stockholm en Zoltan in Milaan. Maar Dahlström ontwerpt niet alleen meubelen. Met name in Zweden is hij tevens bekend als ontwerper van speelgoed, kindermeeubelair, gebruiksvoorwerpen, grafisch werk. Dahlström is van huis uit graficus en machine-onderdelen voor de zware industrie. In eerste instantie concentreerde Dahlström zich na zijn studie op het ontwerpen van speelgoed. De hierbij opgedane kennis gebruikte hij later, waar bij zijn meubelontwerpen. Een onorthodoxe werkwijze die wel zijn vruchten afwerf. Zo ontving Dahlström in 1986 de Prijs voor het Beste Zweedse Design (de hoogste Zweedse onderscheiding op dit gebied) voor zijn bank Bänk. Het zitmeubel, een enorme driedimensionale letter E, maakt tegenwoordig deel uit van de collectie van het Milaanse Zoltan. Een ander voorbeeld van Dahlströms creatieve omgang met de letters van het alfabet is de fauteuil BD 5, waarvoor een ingenieus gevouwen letter T als basis diende.

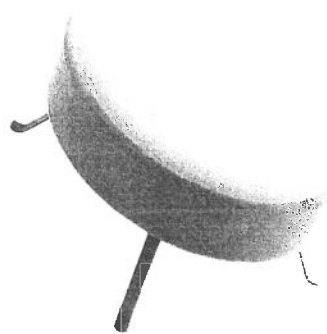
Teddybeerstoel

Speciaal voor kinderen, en omdat hij er zelf bijzonder veel genoten in schiept, ontwerpt Dahlström meubelen in de vorm van dieren: een teddybeerstoel, een bank in de vorm van twee konijnen, een op een olifant lijkende kast. Ondanks het feit dat deze dierencollectie erg populair is bij kinderen, was het voor Dahlström niet eenvoudig er een fabrikant voor te vinden. 'Het is makkelijk om speelgoed voor kinderen te verkopen en meubelen voor volwassenen. Meer op het moment dat je deze twee disciplines combineert door kindermeubelen te maken dat op speelgoed lijkt, zijn er ineens heel weinig kanalen om je producten op de markt te brengen. Toch vind ik het bijzonder bevredigend om meubelen voor kinderen te ontwerpen. Kinderen vinden iets leuk of niet. Hun acceptatie of verworping van een object is spontaan, terwijl volwassenen er soms maanden over doen om te beslissen welke stoel ze zullen kopen.' Alle productieproblemen ten spijt verwacht Dahlström dat zijn kindercollectie Primo Mobile halverwege 1999 verkrijgbaar zal zijn. Door zijn talent en door de vele prijzen die hem ten deel vielen, vestigde Dahlström de aandacht van diverse grote fabriekanten op zich. Een ervan, de Finse producent van keukenbenodigdheden Hackman, vroeg Dahlström mee te werken aan de ontwikkeling van producten in de Tools-lijn. Andere ontwerpers die hun medewerking verleenden aan dit project waren onder meer Renzo Piano, Antonio Citterio, Carina Seth-Andersson en Stefan Lindfors. Dahlström: 'Hoewel ik erg van koken houd, heb ik nog heel wat tijd aan research moeten besteden om de pannen exact te maken zoals ik ze voor me zag. Maar na deze ervaring durf ik te stellen dat ik geen pannen meer hoef te ontwerpen omdat ik met mijn pannen voor Hackman mijn definitieve statement op dit gebied heb gemaakt.' ■

Thomas Sandell

Thomas Sandell is een van de huisontwerpers van Asplund. Alle meubelen op deze pagina ontwierp hij voor deze Zweedse design-fabriek. Met de klok mee: poef met stalen frame en katoenen behoeving; steelen TS van berkenhout; trouwkrukjes' die als puzzelstukjes aan elkaar gekoppeld kunnen worden; ladelkast die Sandell samen met vriend en collega Jonas Bohlin ontwierp.

ZES ZWEDSE ONTWERPERS

Thomas Sandell (38) is een opvallend begaafd architecten ontwerper, die van vele markten thuis is. Met het zelfde gemak waarmee hij een stoel ontwerpt, tekent hij de plannen voor een compleet woningbouwproject. Jarenlang droeg hij het predikaat 'jong en veelbelovend'. Tegenwoordig - Sandell heeft inmiddels een flink aantal geslaagde projecten op zijn naam staan - is de term 'iets ouder en definitief doorgebroken' gepaster. Sandell is een drukbezet man. Hij ontwerpt stoffen met grafische patronen voor Almedahl, maakt meubelen voor Asplund en voor de PS-lijn van Ikea, lampen voor Zero en objecten voor Progetto Oggetti van Cappellini. Kortgeleden kreeg hij daarnaast de opdracht om tafels te ontwerpen voor de collectie van B&B Italia.

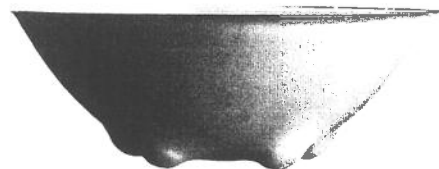
Perfectie

Hoewel hij ze zelf ziet als de resultaten van een enigszins uit de hand gelopen hobby, oogsten Sandells meubelen internationaal bewondering. Zijn gevoel voor minimalisme is veelgeprezen, evenals de eenvoud, de perfecte afwerking en de afwezigheid van welke pretentie dan ook in de eindproducten. En ondanks hun speelse, soms zelfs fragiele voorkomen, zijn Sandells meubelen een stuk duurzamer dan ze voor het ongecoefde oog in eerste instantie lijken. Sandell: "Veel mensen zeggen dat ik kind-meubelen voor volwassenen maak. En ik moet zeggen dat ik dat soort opmerkingen wel kan waarderen. Mijn meubelen hoeven niet zo serieus te zijn. Ik houd meer van lichtvoetig en vrolijk. Anderzijds weet ik wél heel goed wat perfectie is. Zeker sinds ik voor Italiaanse fabrikanten werk die de beschikking hebben over de meest geavanceerde technische hulpmiddelen."

Sandell werkt bij al zijn projecten nauw samen met art director en grafisch vormgever Ulf Sandberg. Terwijl Sandell alle ontwerpwerkzaamheden voor zijn rekening neemt - van privé-woningen tot winkelketens en van kantoren in Boston tot scholen in Moskou en Mexico Stad - leidt Sandberg het grafische atelier en de reclameafdeling. Dit alles in de geest van Sandells werk, zodat het bedrijf ondanks de diversiteit toch één gezicht heeft. ■

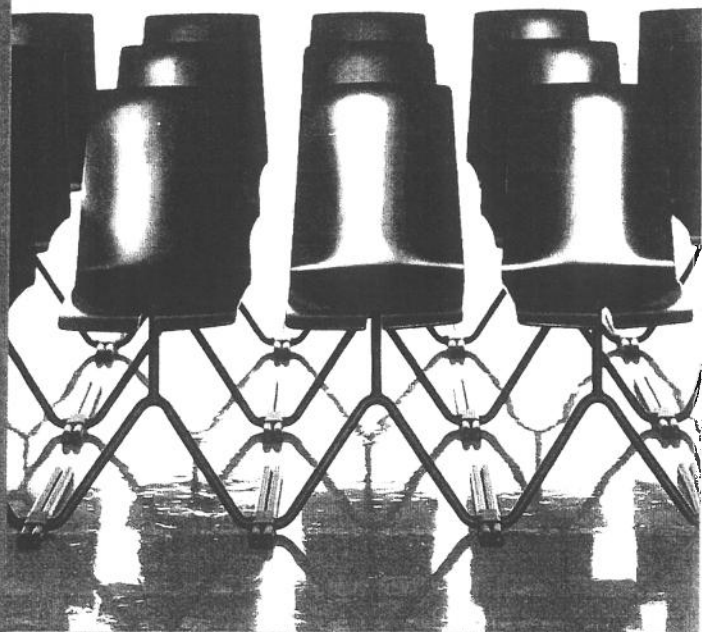
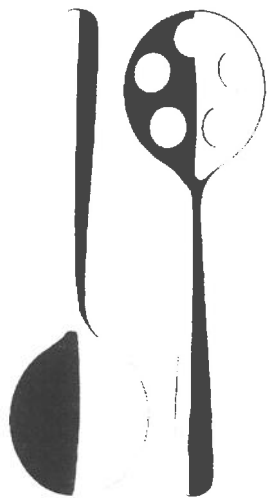

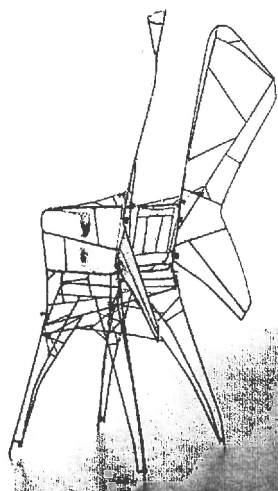
Tot de grote fabrikanten waar Stefan Lindfors tegenwoordig voor werkt, behoort ook het Finse Hackman. De slekcom en het bijbehorende sla-covert op deze pagina ontwierp hij voor de Hackman Tools-lijn. Lindfors was daarbij in goed gezelschap: aan het project verleenden ook andere design-grootheden als Renzo Piano en Antonio Citterio hun medewerking.

ors

EH&I stelde hem 30 vragen

De hierboven afgebeelde kinderstoel is een ontwerp van Lindfors voor het restaurant van Kiasma, het museum voor hedendaagse kunst in Helsinki dat dit jaar zijn poorten opende. De stapelbare stoel Lindfors 1, hier te zien in verschillende uitvoeringen, dateert uit 1996.

ZES ZWEDSE ONTWERPERS

Stefan Lindfors wordt beschouwd als een van de meest prominente vertegenwoordigers van de jonge generatie Scandinavische designers en kunstenaars. Lindfors werd 36 jaar geleden geboren uit Zweeds-Finse ouders op Åland, een eiland in de Baltische Zee. Nog geen jaar na zijn afstuderen als binnenhuisarchitect en meubelontwerper, zorgde hij in 1999 voor een ware sensatie met de tentoonstelling 'Animals' in de kabelfabriek in Helsinki. Na deze veelbelovende start van zijn carrière werkte Lindfors koortsachtig verder als designer én als beeldend kunstenaar. En met succes. Want over werk heeft hij sindsdien niet maar te klagen gehad. Tot zijn opdrachtgevers behoren onder meer het Duitse verlichtingsgenie Ingo Maurer, de beroemde Finse bedrijven Marimekko, Arabia en Hackman en de Zwitserse horlogegigant Swatch. Raden genoeg voor een naaste kennismaking met dit Zweeds-Finse wonderkind. Juliana Balint zocht Lindfors op en stelde hem dertig vragen.

1 Aan het begin van je carrière was je nogal terughoudend over werken in de designindustrie. Waarom?

Toen ik 25 was, was ik professioneel nog niet volgegroeid. Dat is niemand op die leeftijd. Een mens heeft tien jaar nodig om uit te vinden wie hij is en wat hij nu precies wil. Nu kan ik zeggen dat ik voorwerpen ontwerp die geschikt zijn voor massaproductie én dat ik kunstwerken kan maken. Mensen vragen zich vaak af hoe het mogelijk is dat ik deze twee disciplines tegelijkertijd beheers, maar ik zou het me niet anders kunnen voorstellen. Ik vind het fantastisch om de druk van allentwege marketingvergaderingen soms te vervullen voor de creatieve eenzaamheid van de kunstenaar.

2 Een aantal jaren geleden was je hoogleraar vormgeving en vakgroepsvoorzitter aan het Kansas City Art Institute. Hoe is dat zo gekomen?

Het Instituut was op zoek naar een jong iemand die inzicht had in de internationale designwereld en die ook nog beschikte over wat didactische ervaring. En dat was ik.

3 Had deze overstap te maken met het feit dat je in de late jaren tachtig nogal teleurgesteld was over Finland?

Tot op heden ben ik altijd teleurgesteld geweest in Finland. Maar ik had de mogelijkheid om te doen wat anderen niet konden. Ik ben weggegaan omdat ik vond dat klagen geen interessante optie was.

4 Heb je wel eens geprobeerd om te analyseren waarom je je niet op je plaats voelde in Finland? Zou het te maken hebben met het feit dat je afkomstig was van de Åland-eilanden met hun Zweedse achtergrond?

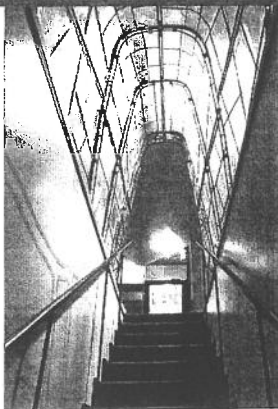
Ik ben geboren met de verkeerde taal. Ik heb eigenlijk pas echt Fins geleerd, ben me een beetje Fin gaan voelen, toen ik op mijn twintigste naar Helsinki ging om te studeren.

5 Wat had je voorkeur op school, kunst of design?

Ik heb er nooit over gedacht om ontwerper te worden. Ik heb geen kunstenaars in mijn familie en eigenlijk wilde ik ook worden omdat ik dol ben op koken. Mijn tekenleraar in Tuku overtuigde me er echter van dat ik dat ik me een moest melden bij de Universiteit voor Industriële Vormgeving. In die tijd had ik er geen idee van wat dat inhield. Ik wist niet eens dat er een vakgroep binnenhuisarchitectuur en meubel- >

Als binnenhuis-architect verkeert Lindfors in een absolute luke-positie: hij neemt alleen nog maar interieur-opdrachten aan waarbij hij volledig de vrije hand krijgt en waarbij hij over elk element van de inrichting het laatste woord heeft. Bij restaurant Pigeon in Helsinki was dat het geval.

ZES ZWEEDESE ONTWERPERS

6

ontwerp bestond. Ik kon me niet voorstellen dat je van het ontwerpen van bijvoorbeeld een stoel je beroep kon maken.

Je bent een aantal jaren geleden gevraagd om het beeld bij het Swatch-paviljoen op de Olympische Spelen in Atlanta te maken. Zie je dat als kunst?

Ik voelde me zeer vereerd door het verzoek. Ik heb een klok-kentoren-achtige sculptuur gemaakt die mijns inziens goed weergeeft waar Swatch voor staat. Maar ik moet toegeven dat het op het randje was. Net als de kinderstoelen Star Trek L II en III, die ik ontworpen heb voor Steven Holl's Museum voor Moderne Kunst in Helsinki.

Je bent ook bekend vanwege je interieurprojecten, zoals de winkel van Marimekko en restaurant Pigeon in Helsinki. Heb je op het moment nog andere soortgelijke projecten onder handen?

Ik heb gewerkt aan het interieur van de recentelijk geopende nachtclub Lime Light in New York. Maar ik ben alleen geïnteresseerd in dergelijke opdrachten als ik volkomen de vrije hand krijg. Dat is dus inclusief de keuze van de meubelen, de verlichting en de stoffen.

Je ontwerpt daarnaast voorwerpen voor alledaags gebruik, bijvoorbeeld keukenbenodigdheden in de Tools-lijn van het Finse Hackman. Vertel.

Behalve de Tools doe ik meer op dat gebied. Zo ben ik bezig met een millenniumcollectie messen en vorken, heb ik koffiekopjes en servies ontworpen voor het Klasmuseum in Helsinki en voor Arabia en glaswerk voor Iittala.

Je werkt ook aan een aantal nieuwe meubelontwerpen. Kun je daar wat meer over vertellen?

De meeste interessante opdrachtgever die ik op dit moment heb is kantoormeubelfabrikant Korhonen/Martela. Op de beurs in Milaan is deze collectie voor het eerst getoond. De meubelen zijn stapelbaar, innovatief en recyclebaar.

Het heeft er alle schijn van dat je opeens erg populair bent bij de grotere Finse bedrijven. Hoe is dat gekomen?

Toen het Finse design in de jaren tachtig stagneerde, heb ik me in de media onomwonden uitgelaten over de kwalen waar de designsector volgens mij aan leed. Tegen mijn zin werd ik hierdoor een 'interessante persoonlijkheid' omdat ik niets met massaproductie te maken wilde hebben maar stukken maakte die statements waren. Dat is veranderd.

Je was een tijdelijk hoogleraar in Kansas City. Waarom ben je daar vertrokken?

Toen ik erheen ging, was ik erg benieuwd naar de ervaringen die ik op zou doen. Als ik had gewild, had ik ook kunnen blijven. Maar nadat ik de vakgroep op de volgens mij beste manier had gereorganiseerd, kwam ik tot de conclusie dat de Midwest nu niet direct een interessante plaats was om te wonen. Ik was veel meer geïnteresseerd in de Verenigde Staten als geheel.

Waarom ben je teruggekomen naar Finland?

In 1996 nam ik het besluit om serieus een de slag te gaan als ontwerper van in serie geproduceerde voorwerpen. Ik wist alleen nog niet precies waar. Voor mijn gevoel had ik drie ►

enorm energie en vitaliteit van de stad. Er heerst een soort democratie van de straat zodat iedereen, rijk en arm, zwart en blank, elke nationaliteit, met hetzelfde bijtje moet hakken. Ik heb ook een tweede favoriet: de eilanden in de Finse archipel. Ik vind het heerlijk om vanuit de grote stad naar de natuur en de rust te gaan. Ik ben gek op de zee en bootjes.

21. Ben je getrouwd?

Ja, al tien jaar en al die tijd met dezelfde persoon. Ze heet Nenné Hallman is een schrijfster over cultuur en design. Ik ben een geluksvogel. Ze is absoluut de ware voor mij.

22. Was de geboorte van je zoonje Niklas gepland?

Zonder meer. Het was een beslissing waar we lang over hebben nagedacht. Nenné is niet bepaald een vrouw die je je als moeder voor kunt stellen. Ze heeft het net zo druk als ik en toen we niet getrouwd waren, dachten we dat we nooit tijd zouden hebben voor kinderen. Ik heb me lange tijd voornamekelijk met mezelf beziggehouden. Ik ben van mening dat je eerst moet weten hoe je voor jezelf moet zorgen, vóór je de zorg voor iemand anders op je neemt.

23. Ben je egoïstisch?

Ja, maar ik zie dat niet per definitie als een slechte eigenschap. Zolang je geen andere mensen benadeelt, is het volgens mij zelfs belangrijk om egoïstisch te zijn.

24. Waarom ben je, na je aanvankelijke twijfels, van gedachten veranderd over het krijgen van kinderen?

Nenné wilde plotseling een kind hebben. Ik was er tegen omdat ik dacht dat ik een beroerde vader zou worden. Daarom hebben we besloten dat Niklas het kind van Nenné is. En dat was een uitstekende beslissing omdat ik daardoor de geestelijke druk van het vaderschap niet voelde. Uiteindelijk ben ik vanzelf in die rol gegroeid, en dat veel beter dan ik ooit voor mogelijk had gehouden. Ik ben ontzettend blij met hem. Hij is mijn kleine vriend.

25. Welke mensen bewonder je het meest?

Keith Richards, de gitarist van de Rolling Stones, Philippe Starck en Yrjö Sotamaa, de rector van de Universiteit voor Industriële Kunst. Daarnaast bewonder ik Alvar Aalto omdat alles wat hij deed perfect was en hij in zijn professionele leven nooit een terugval heeft gekend.

26. En kunst? Wie is je favoriete kunstenaar?

Salvador Dalí.

27. En je favoriete schrijver?

Jan Gillot, de schepper van Carl Gustav Gilbert Hamilton, de Zweedse James Bond. Gillot schrijft politieke thrillers vol met interessante informatie. Vroeger was hij parlementair verslaggever en zijn romans zijn zeker geen troep.

28. Waar heb je een hekel aan?

Aan veel dingen. Op het ogenblik erger ik me eraan dat we in Helsinki maar één ochtendblad hebben, de Helsingin Sanomat, waarin de berichtgeving veel te eenzijdig is. In elk ander Scandinavisch land bestaan er op z'n minst twee grote ochtendbladen en heeft een bepaalde kwestie dus twee kanten: ik houd niet van monopolies. ■

ZES ZWEEEDSE ONTWERPERS

6

opties: New York, mijn nieuwe ontdekking, Milaan, waar ik veel mensen kende en Helsinki. Helsinki is het geworden.

13. Waarom niet New York?

New York is nog niet klaar voor design. Aan de andere kant was ik er wel erg succesvol met mijn beeldende kunst. Ik maakte grote kans om uitgekozen te worden voor twee veelbelovende opdrachten. Recente tijd heb ik wel gewerkt aan een beeldentuin in San Antonio. Ondanks het feit dat ik niet voor New York heb gekozen, besteed ik dus toch een deel van mijn tijd aan opdrachten in de Verenigde Staten.

14. En waarom niet Milaan?

In Milaan zou ik als ontwerper een van de velen zijn. Finland was dus absoluut de goede plaats voor mij. Vooral omdat de Finse industrie steeds meer openstaat voor nieuwe ideeën.

15. Je lijkt een man met veel talenten. Klopt het dat je ook een collectie kleding voor Marimekko hebt ontworpen?

En ontwerpen voor meubelstoffen en nog een modecollectie. Ik houd van afwisseling.

16. Ben je op het ogenblik nog bezig met buitenlandse designprojecten?

Ik ontwikkel momenteel plannen voor een aantal welbekende Italiaanse firma's. Maar daar praat ik vooralsnog liever niet over. Ik houd er niet van dingen te overhaasten.

17. Houd je je bezig met je imago?

Ik houd me heel erg bezig met de manier waarop mijn producten worden gepresenteerd.

18. Maak je gebruik van de diensten van een pr-bedrijf?

Nooit. Ik doe erg weinig moeite om in de publiekiteit te komen. Maar sinds de late jaren tachtig ging dat eigen'lijk vanzelf. De media kwamen naar mij toe omdat ik bereid was te praten op een moment dat de oudere generatie ontwerpers zweeg om zijn imago te beschermen.

19. Ik krijg de indruk dat je erg veel interessante mensen kent, fabrikanten en ontwerpers uit de hele wereld. Hoe heb je dat aangepakt?

Ik kom ze tegen terwijl ik een biertje drink of op feestjes, altijd wanneer ik plezier heb. Ik bouw geen netwerk op door enorme pakketten met informatie of brieven rond te sturen.

20. Als je er geen bezwaar tegen hebt, zou ik je nu wat meer persoonlijke vragen willen stellen. Om een completer beeld te krijgen van de man Stefan Lindfors. Wat drink je het liefst?

Ik drink grote hoeveelheden alcohol. Maar als ik aan het werk ben drink ik alleen bier en mineraalwater. In mijn vrije tijd mag ik graag een droge witte Siciliaanse wijn drinken.

21. Wat is je lievelingsgerecht?

Ik eet geen vlees, maar wel alles wat uit zee komt. Oesters zijn daarbij favoriet. Mijn persoonlijke record staat momenteel op 42 stuks tijdens één maaltijd.

22. Wat is je favoriete plek op aarde?

New York City. Niet vanwege mijn carrière maar vanwege de

Ragnar Östberg 1866-1945

Was een centraal figuur in de architectenweren van het begin van deze eeuw. Studeerde aan het KTH en aan het KKH, waaraan hij ook als hoogleraar verbonden was van 1922-1932

Bouwde in Stockholm o.m. het Stadhuis 1909-1923, Patent Office Building 1911-1921 en het Nationaal maritiem museum.

Ivar Tengbom 1878-1968

Ook één van de aardsvaderen van de zweedse architectuur. Studeerde in Gotheborg en aan de KKH; en was kort als docent verbomnden aan de Klara School. Zijn bureau groeide uit tot het grootste van Stockholm. Hij bouwde hier o.m. de Enskilda Banken 1912-1915, Tändstickerpalatset 1928, Essellte drukkerij en uitgeverij 1928-1934. Met zijn zoon Anders Tengbom is de dynastie verzekerd.

Carl Bergsten 1879-1935

Gaf les op de door o.m. Asplund geïnitieerde Klara-school. Werken in Stockholm, de Hjorthagen kerk 1904-1909 en de Liljevalch Art Gallery 1913-1916.

Sigurd Lewerentz 1885-1975

Studeerde aan de technische hogeschool te Gotheborg, deed stage op een Duits architectenburo en was daarna een van de oprichters van de Klara School. Werkte lang met Asplund samen, aan de door hen gewonnen prijsvraag voor de Woodlands begraafplaats. Lewerentz was een ambachtelijk werkende architect, die tot op hoge leeftijd niet van de bouwplaats was af te slaan. Toen hij na het niet als opdracht verwerven van het grote crematorium op Woodlands zich enige tijd terugtrok, dreef hij een fabriek in stalen ramen en hang en sluitwerk. Celsing maakte o.m. van zijn diensten gebruik. Lewerentz ontwierp nog enige begraafplaatsen en een interessante serie kerken. Deze tonen zijn tot hoge leeftijd voortgaande ontwikkeling als architect aan. De Markyskirke die we bezoeken is hier een goed voorbeeld van. De later gebouwde St. Peterskeerk te Klippan is een nog indrukwekkender voorbeeld van zijn uiteindelijk robuste en rauwe architectuur.

Gunnar Asplund 1885-1940

Begon met andere studenten de 'Klara School', uit protest tegen het conservatieve onderwijsbeleid van de KKH de architectuurschool van de koninklijke universiteit voor schone kunsten.

Maakte architectuurreizen naar Denemarken en Italië, was redacteur van het architectuurtijdschrift Arkitektur en hoogleraar aan de KTH.

Asplund was de leider van zijn generatie, met de doorbraak van het classicisme in de 20-er jaren naar het functionalisme.

Zeer bekend bij ons is de Lister districts rechtbank 1917-1921, de inspiratiebron van Venturi's woonhuis voor zijn moeder.

Zijn grote belang was ook de functie als hoofdvormgever van de Stockholm-exhibition in 1930, de doorbraak van de moderne architectuur in Scandinavië.

Als afsluiting van de excursie bezoeken we de Snellman-villa; daarvoor zijn 'chapel of the forest' en zijn crematorium op de samen met Lewerentz ontworpen Woodlands begraafplaats. Op zaterdag zijn stadsbibliotheek, en een aanrader is de Skandia cinema 1922-1923, die nog ongeschonden vlakbij zijn Bredenberg warenhuis 1933-1935 in de binnenstad van Stockholm te vinden is.

Bredenbergs varahus, Drottninggatan 54

Skandia bioscoop, Drottninggatan 82

Sven Markelius 1889-1972

Ook hij studeerde aan de KTH en aan de KKH. Had vanaf 1910 zijn eigen bureau.

Na de tweede wereldoorlog was hij 10 jaar het hoofd van de dienst

stadsontwikkeling. Markelius is een zeer invloedrijke architect deze combinatie van planning en architectuur. o.m. Stockholm Community Center en City Theater 1960, 3e toren in de Hötorgs city uitbreiding 1963, Sweden House.

Olle Engkvist 1889-1969

De constructeur van een groot aantal gebouwen in Stockholm

Hakon Ahlberg 1891-1984

Begon zijn carrière op het kantoor van Ivar Tengbom. Was een vooraanstaand figuur in de architectenorganisatie SAR en in het onderwijs. Bouwde o.m. met Leif Reinius de woonbuurt Hjorthagen 1934-1940.

Uno Åhren 1897-1977

Was één van Zwedens vooraanstaande architectuurcritici, en een voorman van de moderne stroming. Publiceerde veel en bouwde ook, o.m. met Sven Markelius studentenclub voor de KTH en rijtjeshuizen voor de Stockholmse tentoonstelling van 1930 en in Norra Änby in 1931.

Erik Ahlsén 1901-1988

Tore Ahlsén 1906-1991

Twee broers die in 1936 samen een bureau begonnen. Belangrijk werk in Stockholm is de Pub- Department store.

Ralph Erskine 1914

Kreeg zijn opleiding in Londen, en later aan de KKH. Begon zijn zweedse praktijk in 1942. Bekend in het nederlandse architectuuronderwijs door de Bykerwall, Newcastle, England, een humane en vernieuwende architectuuropvatting in de volkshuisvesting. Heeft naast supervisie o.m. de bibliotheek, het studentencentrum, de Aula Magna van de Stockholmse Universiteit Frascati gebouwd. Hier krijgen we een rondleiding door Charlotte Sommarin.

Carl Nyrén 1917

Begon in 1948 zijn eigen bureau, na o.m. bij Paul Hedqvist gewerkt te hebben. Wijzigde in 1983 zijn bureau - wat uitgegroid is tot één van zwedens grootste architectenbureau- naar een door zijn werknemers berheerde stichting. Bouwde in Vällingby de kerk waar we niet ingaan, verder voornamelijk utiliteitsbouw door heel zweden.

Peter Celsing 1920-1974

Studeerde aan de KTH en de KKH, en deed stage bij Ivar Tengbom, Paul Hedqvist en Sven Ivar Lind. Werkte na zijn studie een paar jaar in Beirut. Celsing begon zijn Stockholmse carrière als architect voor de metro, waarbij hij gebruikmaakte van Lewerentz fabriek in kozijnensystemen en hang- en sluitwerk. Werkte ook daarna met Lewerentz, aan de kathedraal van Uppsala. Van hem gaan we de St. Thomas kerk te Vällingby zien, Kulturhuset is te bekijken (goede architectuurboekhandel onder straatnivo) en verder komen we van hem het Film Center tegen.

A4 Architektkontor

In 1957 opgezet architectenbureau, met Tage Herzell 1928, Lennart Lundström 1930, Ragnar Uppman 1929. Rijtjeshuizen in het Omega-blok van Vällingby 1958 en Forum studenten huisvesting 1962-1968.

Göran Månsen 1933

Marianne Dahlbäck 1943

KTH en KKH, werkt samen met Marianne Dahlbäck (1943) sinds 1988. aan o.m. hun belangrijkste werk in Stockholm het Vaasa museum 1990.

Niels Torp

Bouwde recent een heel mooi busstation te Gotheborg; we zien van hem een ouder werk, het SAS hoofdkantoor.

Arken Arkitekter

Opgericht door voormalige medewerkers van Erskine, toen deze in 1981 zijn bureau verkleinde. In Stockholm bouwden ze in Skarpnåcksstaden het Varmfrontenblock 1987.

Bjurström & Brodin arkitekter.

Twee voormalige werknemers van Carl Nyrén, Krister Bjurström 1948 en Bertil Brodin 1939, publicatie Källhagen Inn 1990 te Stockholm trok onze aandacht, maar niet de moeite waard voor deze excursie. Je kunt er wel lekker eten.

Jacob Zeilon

o.m. de Volvo toonzaal en de verbouwing voor bureau Lowe Brindfors wat we bezoeken,

Claesson, Koivisto, Rune arkitektkontor

Een aanrader is hun Sushi restaurant, zie verder reataurant gidsje Verder o.m. bureau voor het Design office No Picnic.

--

In Stockholm zijn 2 opleidingen, de KTH (Kungliga tekniska högskolan) de koninklijke technische universiteit en de KKH (Kungliga konsthögskolans arkitektskola)

--